

UNICEF Crna Gora
Zavod za školstvo Crne Gore

Inicijativa „Moje vrijednosti i vrline“

ULOGA ŠKOLE U RAZVOJU VRLINA, VRIJEDNOSTI I VJEŠTINA UČENIKA I UČENICA - IZVJEŠTAJ O REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA

Zavod za školstvo

**UNICEF Crna Gora
Zavod za školstvo Crne Gore**

Inicijativa „Moje vrijednosti i vrline”

ULOGA ŠKOLE U RAZVOJU VRLINA, VRIJEDNOSTI I VJEŠTINA UČENIKA I UČENICA - IZVJEŠTAJ O REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA

Ana PEŠIKAN

Odjeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

Zoran LALOVIĆ

Zavod za školstvo Crne Gore

Podgorica, maj 2015.

Izdavač:

UNICEF Crna Gora
Zavod za školstvo Crne Gore

Autori:

Ana PEŠIKAN, Odjeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
Zoran LALOVIĆ, Zavod za školstvo Crne Gore

Fotografije:

UNICEF Crna Gora/Risto Božović
UNICEF Crna Gora/Duško Miljanić
UNICEF Crna Gora/Hasmik Hayrapetyan

Fotografija na naslovnoj strani:

UNICEF Crna Gora/Hasmik Hayrapetyan

Dizajn i grafička obrada:

IMPULS studio

Podgorica, 2015.

SADRŽAJ:

I. UVOD	7
II. REZIME REZULTATA ISTRAŽIVANJA	9
III. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	17
IV. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA	19
1. Koje su vrline, vrijednosti i vještine (VVV) prisutne kod današnjih učenika/ca?	19
1.1. Na koga se učenici/ce ugledaju, ko su im uzori i zašto?	19
1.2. Koje se učeničke VVV cijene u školi?	22
1.3. Kakvo je ponašanje učenika/ca danas?	24
2. Koje bi VVV škola trebalo da podržava i razvija kod učenika/ca?	30
2.1. Kakvi učenici/ce žele da budu?	30
2.2. Koje osobine škola treba da podržava i razvija kod učenika/ca?	33
3. Koliko uspješno današnja škola podržava i razvija poželjne VVV učenika/ca?	36
3.1. Koliko je današnja škola uspješna u ostvarivanju svoje vaspitne uloge?	36
3.2. Koliko škola doprinosi razvoju poželjnih osobina učenika/ca?	41
3.3. Koliko su u školi prisutne aktivnosti značajne za razvoj poželjnih osobina učenika/ca?	42
4. Na koji je način u školi moguće implementirati ciljeve koji se odnose na razvoj poželjnih VVV učenika/ca?	47
4.1. Ko je u školi odgovoran za realizaciju ciljeva koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika/ca?	47
4.2. Na koji je način najbolje implementirati ciljeve koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika/ca?	49
4.3. Koliko su pojedine školske situacije pogodne za razvijanje poželjnih osobina učenika/ca?	50
4.4. U kojim se situacijama u školi učenici/ce osjećaju vrijedno, ponosno, poštovano, samouvjereno, a u kojim neprijatno, posramljeno, poniženo ili ružno?	53
4.5. Koji se vaspitni postupci bi mogli koristiti za razvijanje poželjnih osobina učenika/ca?	57

5. Kakva je podrška potrebna školi za razvijanje poželjnih VVV, a koji su izazovi i prepreke za njihov razvoj u školi?	60
5.1. Koja je vrsta podrške potrebna školi i nastavnicima/cama da bi se realizovali ciljevi koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika/ca?	60
5.2. Koje su prepreke ili otežavajući činioci za uspješnu realizaciju ciljeva koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika/ca u školi?	62
V. ZAKLJUČCI	67
VI. PREPORUKE	69
VII. LITERATURA	73
VIII. PRILOZI	77

I UVOD

U saradnji kancelarije UNICEF-a, Jubilej centra za karakter i vrline Univerziteta u Birmingemu i Zavoda za školstvo Crne Gore pokrenuta je inicijativa „Moje vrijednosti i vrline”, s namjerom da se obrati pažnja na veoma važno, a prilično zanemareno polje vaspitanja u školi. Razvoj ličnosti učenika/ce naročito dobija na značaju u socijalno, politički i ekonomski turbulentnim vremenima, posebno u zemlja-ma u razvoju i u tranziciji jer te društveno-ekonomske okolnosti, po pravilu, dovode do velikih promjena u sistemu vrijednosti u društvu.

Škola je, ne bez razloga, definisana kao vaspitno-obrazovna institucija, ali smo svjedoci da se već dugo prenaplaćavaju obrazovni, a zanemaruju vaspitni ciljevi i vaspitno djelovanje škole. Ipak, posljednjih decenija ponovo se, iz mnogo razloga, sve više ističe važnost vaspitnih ciljeva – razvoj poželjnih osobina ličnosti, obrazaca ponašanja i sistema vrijednosti učenika. Jedan od važnih podsticaja za vraćanje vaspitnom djelovanju škole jeste dinamični razvoj nauke, tehnike i tehnologije. Naime, ovaj razvoj zahtijeva od svih članova društva da razviju osjetljivost i svijest o socijalno relevantnim naučnim i tehnološkim pitanjima, da razumiju moguće posljedice primjene naučnih i tehničko-tehnoloških znanja u društvu i da nauku, tehniku i tehnologiju koriste na odgovoran i etičan

način, za vlastitu dobrobit, ali i dobrobit drugih ljudi i šire zajednice. Odavno se vode rasprave o tome da li je nauka vrednosno neutralna; brojni argumenti govore da ona to nije. Ako nauka nije vrednosno neutralna, onda adekvatno korišćenje njenih rezultata zahtijeva ne samo kognitivne kompetencije već i odgovarajuće karakterne osobine i sistem vrijednosti. Mnoge teme savremenih naučnih istraživanja predstavljaju osjetljiva društvena pitanja (npr. kloniranje, genetski inženjering, proizvodnja genetski modifikovane hrane, zaštita životne sredine i održivi razvoj, itd.) za koja su veoma zainteresovani svi članovi društva (Zeidler and Keefer, 2002; Sedler, 2004; Bell & Liderman, 2003).

Pored naučno-istraživačkog, rad na ovim društveno-naučnim pitanjima uključuje i etički pristup, što znači da odluke ne mogu donositi samo istraživači već je neophodno da se u njihovo razmatranje uključi i šira javnost, građani. To, naravno, pokreće pitanja koja se tiču poštenja, saradnje, tolerancije, odgovornosti, poštovanja drugoga, komunikacijskih vještina, kao i drugih važnih osobina i vrijednosti koje baštine građani. Razvoj demokratskih institucija i procedura podrazumijeva prava i mogućnosti građana da učestvuju u javnom životu i u donošenju odluka u društvu. Takva participacija traži preduzimljivog, aktivnog, odgovornog građanina, koji ima neophodna znanja za

kompetentno donošenje odluka (Zeidler, Sadler, Simmons & Howes, 2005; Zeidler & Keefer, 2003; Haste, 2005). Mnogi autori u SAD-u ističu da razvoj demokratije u zemlji zavisi od karaktera njenih građana te da je zato „uloga škole u formiranju karaktera građana vitalni nacionalni interes” (Berkowitz & Bier, 2005, p.ii). Zbog važnosti vaspitanja budućih građana, budućih nosilaca razvoja društva, u posljednjih par decenija na Zapadu je veoma zastupljen pristup *Character Education*, koji se fokusira na formiranje ili razvoj karaktera učenika/ca (Lickona, 1996; Kohn, 1997; Berkowitz & Bier, 2005; Berkowitz, 2002; Nucci, Krettenauer, & Narvaez, 2014). Ovaj holistički, sveobuhvatni pristup polazi od toga da sve što se odvija u školi utiče na formiranje karaktera učenika/ca i da se svaki aspekt školovanja može koristiti kao mogućnost za njegov razvoj. Dakle, škola cjelinom svoga djelovanja i uređenja vaspitava, čak i kada to ne čini svjesno i planski. I, kako bi to Džerom Bruner rekao, najvažnija lekcija u školi jeste sama škola (Bruner, 2009).

Značaj vaspitnih ciljeva jasno se vidi i u listi osam ključnih kompetencija u Evropi¹ (The European Parliament and the Council of the EU, 2006; Halász & Michel, 2011), posebno kod: *socijalnih i građanskih kompetencija* (kompetencije koje doprinose da osoba u društvenom i profesionalnom životu aktivno učestvuje na efikasan i konstruktivan način); *inicijative i preduzetništva* (sposobnosti da se ideje prevedu u akcije – uključuju kreativnost, inovativnost, preuzimanje rizika, sposobnost planiranja i upravljanja aktivnostima do postizanja ciljeva, svijest o etičkim vrijednostima i dobro rukovođenje); i *kulturne svijesti i izražavanje* (kreativno izražavanje ideja, iskustava i emocija u različitim medijima).

¹ Komunikacija na maternjem jeziku, komunikacija na stranom jeziku, bazična matematička, naučna i tehnološka pismenost, digitalna pismenost, učenje učenja (sposobnost kako se učiti), društvene i građanske kompetencije, preduzimljivost i preduzetništvo i kulturna svijest i izražavanje (The European Parliament and the Council of the EU, 2006).

Cilj inicijative „Moje vrijednosti i vrline” jeste planski rad na promovisanju i razvoju niza važnih vrijednosti i vrlina kod učenika/ca, na razvoju njihovog karaktera, da bi ih školovanje pripremilo da se suoče s izazovima u profesionalnom i privatnom životu van škole. Za potrebe ovoga projekta osmišljeno je istraživanje koje je trebalo da pokaže koliko se u današnjoj školi u Crnoj Gori posvećuje pažnja razvoju karaktera učenika/ca kako bi se na osnovu te analize odredili mogući pravci rada na podsticanju tog razvoja. Pošto su godine koje učenici/ce (u daljem tekstu: učenici) provedu u školovanju ključne **formativne godine** (6–22 godine), sve što se dešava u školi ima poseban značaj.

Na osnovu proučavanja relevantne literature, zakona i dokumenata o obrazovanju u Crnoj Gori, kao i rada projektnog tima definisan je set izabranih vrlina, vrijednosti i vještina (u daljem tekstu: VVV) učenika, koje su činile okosnicu istraživanja: poštenje, tolerancija, odgovornost, poštovanje, upornost, saradljivost, solidarnost, strpljivost, samostalnost, kreativnost, empatičnost, otpornost, optimizam, samokontrola, zahvalnost, miroljubivost, radoznalost, samosvjesnost, samopouzdanje i nediskriminativnost. Naravno, ostavljena je mogućnost da ispitanici u istraživanju (nastavnici, učenici, roditelji, direktori/ce i stručni saradnici/ce u školi) u toku ispitivanja ovoj listi dodaju i druge VVV, prema svojem mišljenju i iskustvu.

II REZIME REZULTATA ISTRAŽIVANJA „MOJE VRIJEDNOSTI I VRLINE”

***Ako ne mi, ko? Ako ne sad,
kad?***

(J. F. Kenedi)

***Pronaći ćemo put ili ćemo ga
stvoriti.***

(Hanibal)

U današnje vrijeme se svuda, a posebno u razvijenim zemljama, izuzetna pažnja posvećuje kvalitetu obrazovanja. Neo-dvojivi, dugo prilično zanemareni dio obrazovanja jeste vaspitanje. Na značaj vaspitanja posebno se ukazuje posljednjih decenija u kontekstu složenog i nestabilnog svijeta u kome živimo i burnih promjena s kojima treba da se nosimo, kao pojedinci i kao društvo.

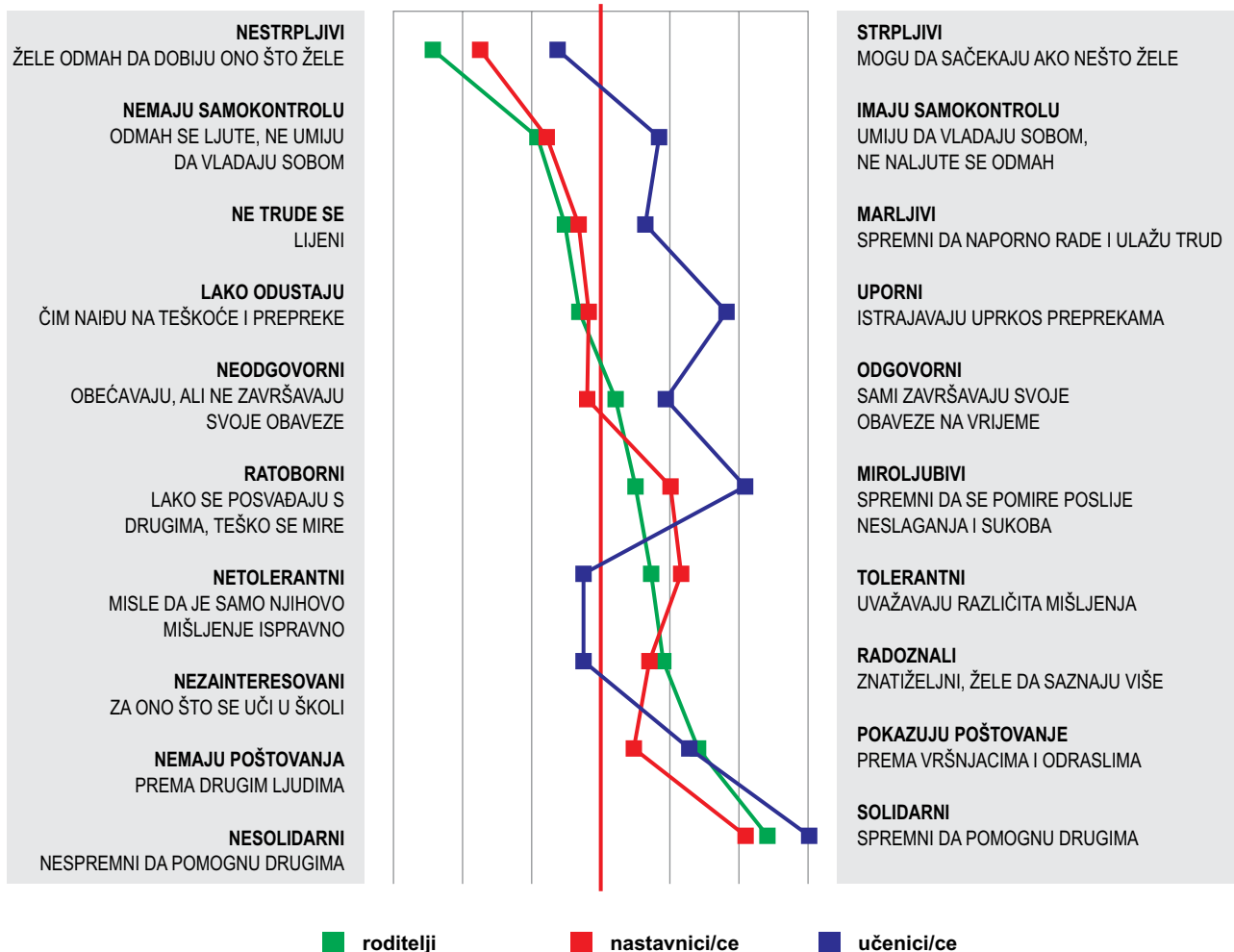
U okviru projekta „Moje vrijednosti i vrline“, koji realizuje Zavod za školstvo uz podršku kancelarije UNICEF-a u Podgorici i Jubilej centra za karakter i vrline Univerziteta u Birmingemu, sprovedeno je istraživanje vaspitne uloge škole u Crnoj Gori. Rezultati ove analize treba da posluže kao osnova za programe rada sa školama na podsticanju razvoja vrlina, vrijednosti i vještina učenika. Oni imaju i širu namjenu – da izazovu

interesovanje obrazovne i šire javnosti za pitanje vaspitne uloge škole i pokrenu dijalog o tome kakva je naša škola i kako je učiniti boljom.

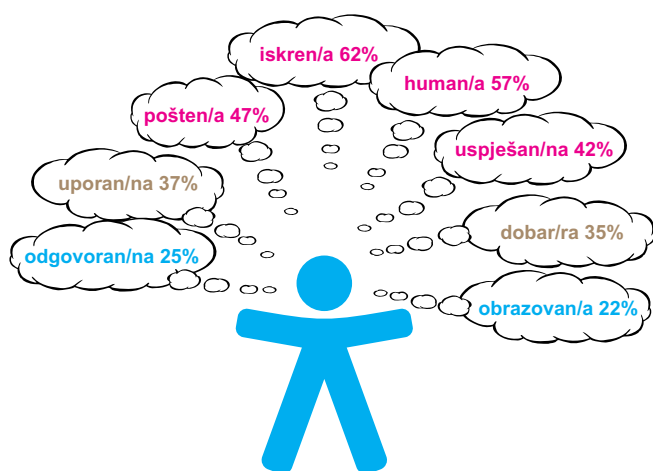
KAKVI SU DANAŠNJI UČENICI?

Nastavnici/e (u daljem tekstu: nastavnici) i roditelji kažu da su učenici nestrpljivi, da nemaju samokontrolu, ne trude se (lijeni su), lako odustaju, da nisu odgovorni, ni tolerantni, a ni miroljubivi. Učenici svoje ponašanje ocjenjuju znatno bolje, i to po svim osnovama osim tolerancije i radoznalosti, gdje sebi daju još niže ocjene nego roditelji i nastavnici.

2,25 2,50 2,75 3,00 3,25 3,50 3,75

A KAKVI BI ŽELJELI DA BUDU?

Odnos prema drugima f=75

... druželjubiv/a, tolerantan/na, zabavan/na, duhovit/a, brižan/na, pozitivan/na, pažljiv/a, nesebičan/na, iskren/a, odan/a...

Moralne osobine f=72

... human/a, pošten/a, pravedan/na, plemenit/a...

Obilježja ličnosti f=70

... ambiciozan/na, samouvjeren/a, strpljiv/a, pametan/a, inteligentan/na, mudar/ra, odlučan/na, optimističan/na, stabilan/na, ponosan/na...

Odnos prema ciljevima i zadacima f=50

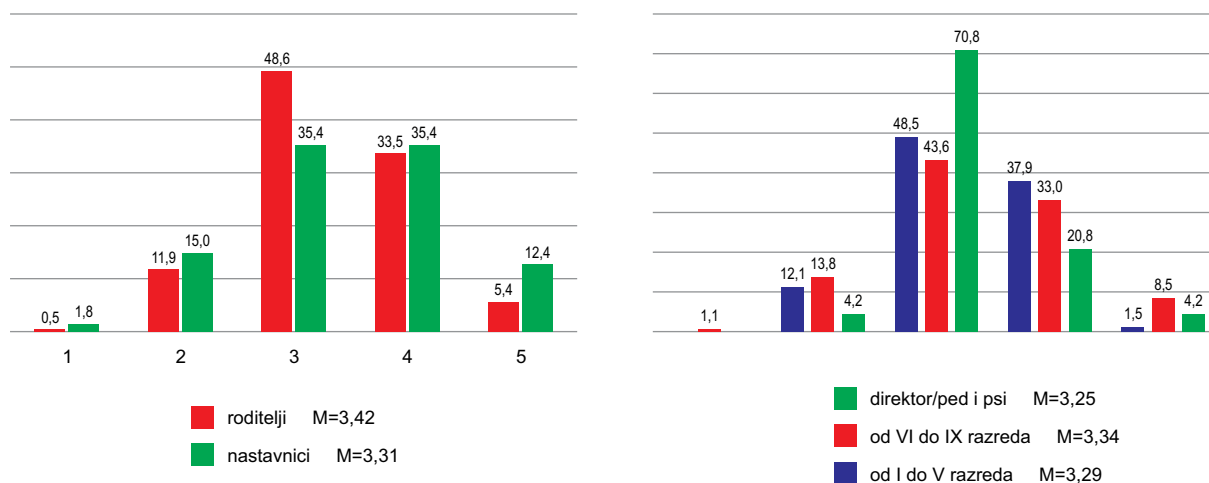
... odgovoran/na, radan/na, vrijedan/na, organizovan/a, borben/a, prilagodljiv/a...

Status, položaj f=41

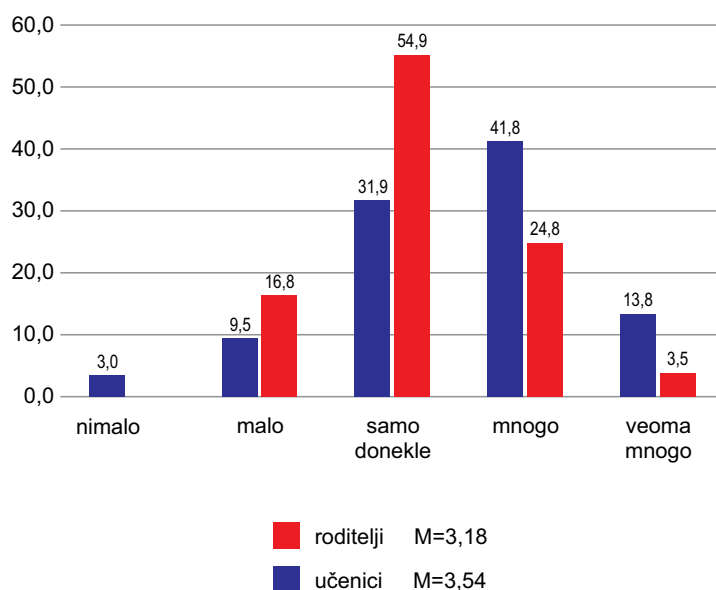
... uspješan/na, obrazovan/a, bogat/a, kulturn/na, vaspitan/a, poznat/a, važan/na, porodičan/na...

VASPITANJE SMO, IPAK, ZANEMARILI

Ocjena vaspitne uloge škole

Koliko škola doprinosi razvoju poželjnih osobina, vrlina i vrijednosti učenika?

Bez obzira na to da li školu ocjenjuju stručnjaci ili roditelji, mišljenje je jedinstveno: današnja škola nije dovoljno efikasna u ostvarivanju svoje vaspitne uloge i samo donekle uspijeva da kod učenika razvije poželjne vrijednosti. Polovina učenika smatra da im škola mnogo (41,8%) ili

veoma mnogo (13,8%) pomaže da razviju izabrane osobine – podatak koji ukazuje na to da učenici još vjeruju u školu i njen rad.

A KAKO BI TREBALO DA BUDE?

Koje bi osobine, vrline i vrijednosti škola trebalo da razvija kod učenika?

Nastavnici: odgovornost, upornost, kreativnost, poštenje, samopouzdanje, tolerancija, samostalnost, radoznalost, poštovanje, saradljivost.

Učenici: upornost, odgovornost, poštenje, samostalnost, zahvalnost, tolerancija, samopouzdanje, poštovanje, kreativnost, nediskriminacija.

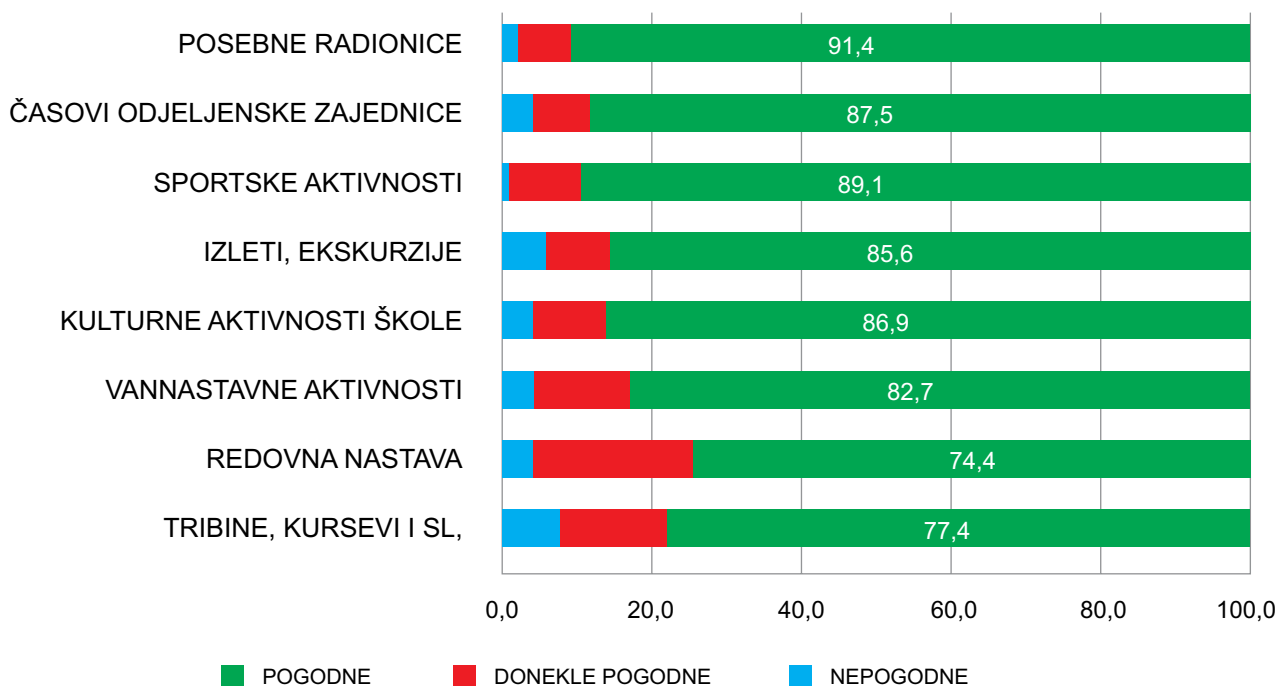
Roditelji: odgovornost, poštenje, samopouzdanje, upornost, kreativnost, poštovanje, samostalnost, tolerancija, optimističnost, nediskriminacija.

KAKO TO POSTIĆI?

Škola bi svoju vaspitnu ulogu trebalo da realizuje kroz sve predmete (64%) i namjenske aktivnosti (25%). Nastavnici ne uviđaju dovoljno vaspitni potencijal redovne nastave i ne prepoznaju korišćenje različitih metoda rada (metoda aktivnog učenja/nastave) u redovnoj nastavi kao doprinos realizaciji vaspitnih ciljeva škole. Četvrtina

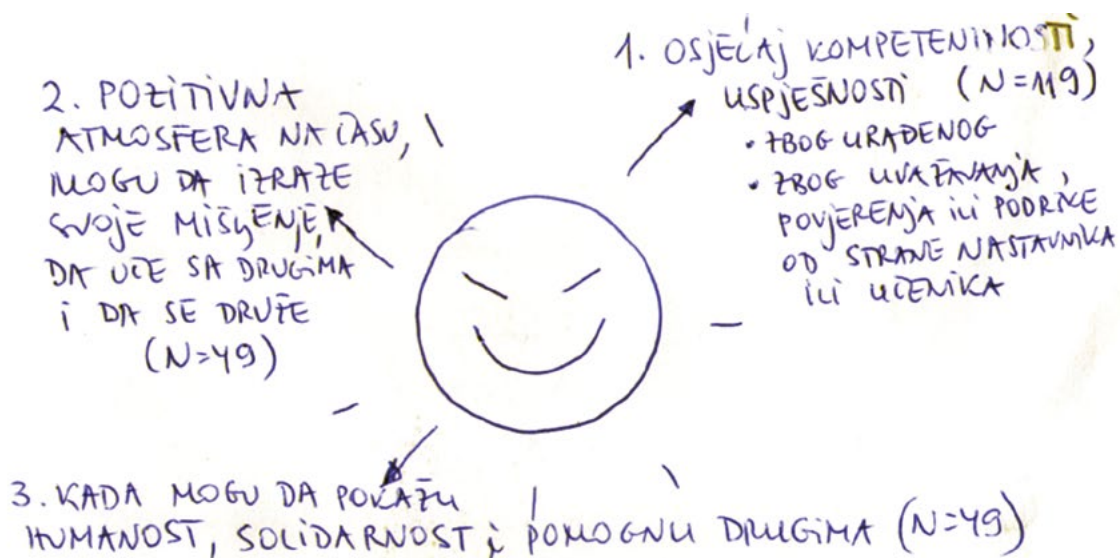
nastavnika misli da je redovna nastava manje pogodna za razvijanje poželjnih osobina ličnosti učenika nego druge, vannastavne i vanškolske situacije.

Značaj redovne nastave u realizaciji vaspitne uloge škole potkrepljuje nalaz da se većina učenika u školi osjeća vrijedno,

ponosno, poštovano i samouvjereno kada dobiju dobru ocjenu, kada mogu da pomognu nekome, kada od nastavnika ili učenika dobiju pohvalu ili lijepu riječ, na

časovima na kojima mogu da izraze svoje mišljenje ili da rade s drugima u pozitivnoj radnoj atmosferi:

1. Osjećaj kompetentnosti, uspješnosti – zbog urađenog, zbog uvažavanja, povjerenja ili podrške od strane nastavnika ili učenika (N=119).
2. Pozitivna atmosfera na času – mogu da izraze svoje mišljenje, da uče sa drugima i da se druže (N=49).
3. Kada mogu da pokažu humanost, solidarnost i pomognu drugima (N=49).

Nastavnici su svjesni da im je potrebna podrška za efikasnije vaspitno djelovanje, posebno kroz redovnu nastavu:

Vrsta podrške	Broj	%
Obuke nastavnika o načinima na koje se ovi ciljevi mogu realizovati kroz redovnu nastavu	98	52,7
Podrška roditelja za realizaciju ovih ciljeva	90	48,4
Razvijeni nastavni materijali koji se mogu koristiti u realizaciji datih ciljeva	80	43,0
Podrška Ministarstva i nadzorne službe za realizaciju ovih ciljeva	53	28,5
Uvođenje prakse da se u školskom kolektivu diskutuje i dogovora o osobinama učenika i vrijednostima koje će škola promovisati	48	25,8
Stručna pomoć nastavnicima od strane pedagoga i/ili psihologa u školi	46	24,7
Posebni programi za postizanje ovih ciljeva	38	20,4

Kao glavne prepreke realizaciji vaspitnih ciljeva u školi nastavnici vide: nedostatak vremena (obimni programi, veliki broj učenika u odjeljenju, pretjerana administracija); nedostatak podrške roditelja (zbog nerazumijevanja i nepoštovanja nastavnika); nepovoljne društvene okolnosti, nedovoljno dobar društveni ugled škole i nastavnika; nepovoljne uslove u školi i nerazumijevanje uprave, Ministarstva i Zavoda za školstvo; i nekompetentnost nastavnika za realizaciju ovih ciljeva.

PREPORUKE

Na osnovu dobijenih nalaza, izvedene su sljedeće preporuke:

- Ovaj projekat treba da bude priprema za kreiranje većeg i ambicioznijeg projekta, koji će se baviti vaspitanjem i povezivati naučna istraživanja i obrazovnu politiku u zemlji.

- Projekat treba da ima dva dijela: prvi će se baviti razvojem posebnih vannastavnih aktivnosti namijenjenih razvoju osobina, vrlina i vrijednosti kod učenika u školi, a drugi razradom vaspitnih mogućnosti redovne nastave i to kroz sve predmete.
- Treba koristiti učenike kao resurs u realizaciji projekta; uključiti i roditelje i institucije lokalne zajednice (domovi kulture, pozorišta, sportski klubovi i sl.) u realizaciju određenih aktivnosti – to može doprinijeti autentičnosti projektnih aktivnosti i boljem osmišljavanju školskog rada.

Potrebno je preduzeti i **opšte obrazovne mjere** za uspješniju vaspitnu ulogu škole:

- Obučiti i osnažiti nastavnike za primjenu principa aktivnog učenja.
- Unaprijediti i usaglasiti sve školske djelatnosti, kao i nastavne, vannastavne i vanškolske.
- Razvoj i jačanje identiteta (imidža) škole kao institucije.
- Unaprijediti saradnju škole s lokalnom zajednicom.
- Inovirati programe početnog obrazovanja i sistema usavršavanja nastavnika.
- Primjena metoda aktivnog učenja na nastavničkim fakultetima, u radu sa studentima.
- U standardima kvaliteta rada nastavnika istaći kompetencije koje se odnose na afektivnu i socijalnu ulogu nastavnika u radu sa učenicima.
- U svim zakonima o obrazovanju doraditi ciljeve iz ugla vaspitanja.
- Sprovoditi namjenska naučna istraživanja o relevantnim pitanjima u obrazovanju.
- Razvijati svijest obrazovne, ali i šire javnosti o važnosti vaspitanja i razvoja poželjnih VVV kod učenika u školi.
- Donijeti strategiju razvoja obrazovanja u Crnoj Gori za narednih deset godina.

III METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Ciljevi istraživanja

Ovo istraživanje osmišljeno je tako da se na osnovu ispitivanja mišljenja zaposlenih u školi – prije svega nastavnika, ali i direktora/ica i stručnih saradnika/ca (u daljem tekstu: nastavnika, direktora, saradnika), učenika i roditelja utvrdi:

1. koje VVV imaju današnji učenici;
2. koje VVV bi škola trebalo da podržava i razvija kod učenika;
3. koliko škola danas podržava i razvija poželjne VVV;
4. na koji je način u školi moguće implementirati ciljeve koji se odnose na razvoj poželjnih VVV učenika; i
5. koje su prepreke razvoju poželjnih VVV u školi i koja je vrsta podrške potrebna školi za njihovo plansko razvijanje.

Metode istraživanja

U istraživanju su korišćene sljedeće metode: anketa za učenike, anketa za nastavnike i druge zaposlene u školi (direktor, stručni saradnici), anketa za roditelje; fokus grupe sa nastavnicima i fokus grupe s učenicima. Za potrebe istraživanja namjenski su kreirane ankete za učenike, nastavnike i roditelje i intervjui za nastavnike i učenike i pitanja za diskusije u fokus grupama. Instrumenti su osmišljeni tako da budu komplementarni i

da se dobijeni podaci ukrštaju, što nam je omogućilo da ostvarimo širi uvid i dobijemo detaljnije podatke, ali i da provjerimo slike iz različitih izvora.

Uzorak istraživanja

Anketirano je 236 učenika, 114 roditelja i 186 nastavnika iz osam osnovnih škola sa područja Podgorice, Spuža i Bara, a fokus grupama obuhvaćeno je 40 učenika i 40 nastavnika iz četiri osnovne škole iz navedenih mjesta (v. Tabelu 1).

Uzorak **zaposlenih u školi** čini 87% nastavnika (51% iz predmetne, a 35% iz razredne nastave) i 13% pedagoga, psihologa i/ili direktora škola. Među ispitanici je najviše osoba ženskog pola (82%) s radnim iskustvom 11–20 godina rada.

O djeci i njihovom školovanju prvenstveno se brinu majke, bez obzira na to da li su zaposlene ili ne, što se vidi i u našem uzorku – 70% **roditelja** obuhvaćenih našim istraživanjem čine majke. To su obično osobe starosti između 35 i 44 godine. Najveći broj njih (94%) svakodnevno razgovara o školi sa svojom djecom.

Tabela 1: Struktura uzorka

Učenici	broj	%
Žensko	122	51,7
Muško	114	48,3
Ukupno	236	100,0
Nastavnici	broj	%
Žensko	154	87,5
Muško	22	12,5
Ukupno nastavnika/ca	176	100,0
Ostali zaposleni u školi	10	
Ukupno	186	
Radno mjesto	broj	%
Nastavnik/ca razredne nastave (I–V)	66	35,5
Nastavnik/ca predmetne nastave (VI–IX)	95	51,1
Ne radim direktno u nastavi	25	13,4
Ukupno	186	100,0

Najveći broj učenika obuhvaćenih uzorkom pohađa VIII razred (206 ili 87%), a mali procenat je iz VII (30 ili 13%). Malo više od polovine čine djevojčice. Za uzorak smo izabrali stariji osnovnoškolski uzrast, tj. učenike adolescentskog uzrasta, jer su oni mnogo senzibilisaniji za razgovor o osobinama, ponašanju i vrijednostima. To je uzrast na kome se djeca prirodno bave preispitivanjem sebe i drugih i mnogo bolje, zrelije mogu da registruju i formulišu svoje mišljenje o temama koje su predmet istraživanja (vidi: cilj 2, blok 2.1: Kakvi učenici žele da budu?). Prema školskom uspjehu na polugodištu, dvije trećine uzorka čine vrlo dobri (40%) i odlični (29%) učenici, jednu petinu (20%) učenici s dobrim uspjehom, a 2% učenici s uspjehom dovoljan i 9% s uspjehom nedovoljan. Prilikom izbora učenika za fokus grupe (40 učenika), vodilo se računa da se „preslika” školska struktura učenika po polu, uspjehu i ponašanju (npr, u svakoj od četiri grupe bilo je odličnih, ali i nedovoljnih učenika,

onih s primjernim vladanjem, kao i onih drugih). Prilikom izbora nastavnika za fokus grupe, nastojali smo da podjednako budu zastupljeni nastavnici razredne i predmetne nastave.

Obrada podataka

Za obradu podataka korišćen je standardni program SPSS. Podaci su izraženi deskriptivno i kvantitativno, tj. urađena je i kvantitativna i kvalitativna obrada podataka.

IV REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

Cilj 1. Koje VVV imaju današnji učenici?

1. Koje su VVV prisutne kod učenika danas:

- Na koga se učenici ugledaju, ko su im uzori i zašto?
- Koje se učeničke VVV cijene u školi?
- Kakvo je ponašanje učenika danas?

1.1 Na koga se učenici ugledaju, ko su im uzori i zašto?

Ko su uzori mladih?

Pitanje uzora ispitivali smo putem upitnika (v. Tabelu 2) i tokom intervjua s učenicima u fokus grupi (v. Tabelu 3). U oba slučaja rezultati su veoma slični. Najvećem broju učenika **uzori su njihovi roditelji**, otac ili majka. Nakon roditelja, **dječaci** najčešće biraju sportiste, dok se **djevojčice** više ugledaju na estradne zvijezde (glumce, glumice ili pjevače/čice).

Na koga se ti ugledaš, ko su osobe za koje možeš reći da bi volio/voljela da budeš kao one?

Tabela 2: (rezultati na osnovu upitnika)

	f	%
Tvoji roditelji, tvoja majka ili otac	194	82,2
Neki sportista ili sportistkinja	92	39,0
Neko sa estrade – neki muzičar, glumac ili glumica	60	25,4
Neko od tvojih nastavnika/ca iz škole	36	15,3
Neko od tvojih rođaka ili prijatelja	33	14,0
Neki naučnik ili naučnica	19	8,1
Neki/a umjetnik/ca – slikar, pisac, vajar	15	6,4

Tabela 3: (rezultati na osnovu intervjua)

	f
Tvoji roditelji, tvoja majka ili otac	40
Neki sportista ili sportistkinja	22
Neko sa estrade – neki muzičar, glumac ili glumica	17
Neko od tvojih rođaka ili prijatelja	13
Neko od tvojih nastavnika/ca iz škole	12
Neki naučnik ili naučnica	4
Političari, borci za ljudska prava i sl.	2
Neki/a umjetnik/ca – slikar, pisac, vajar	1

Među **sportistima**, dječaci najčešće biraju tenisere² (tačnije, Novaka Đokovića), košarkaše (Majkl Džordan, Le Bron Džejms, Kevin Dankan, Vlade Divac), fudbalere (Kristijano Ronaldo, Hames Rodrigez, Leo Mesi, El Šaravi, Menez), bicikliste i moto-trkače (Nino Šuhter, Valentino Rosi).

Među **estradnim zvijezdama**, najčešće se biraju glumci i glumice (Džoni Dep, Metl Blenk, Ema Votson), pjevači i pjevačice (Džastin Biber, Bijonse Nouls, Arijana Grande, Džesi Džejms), reperi (Eminem), ali i *youtube* zvijezde (Lili Singh, Zoe Sag). Pored nastavnika, učenici za uzore biraju i svoje trenere, a u jednom slučaju i direktorku škole.

Od uzorameđu rođacima i prijateljima najčešće se navode: drug, drugarica, djed, baka i stric. Među naučnicima, učenici najčešće biraju fizičare (Albert Ajnštajn, Stiven Hoking i Nikola Tesla).

Među piscima – uzorima, našlo se samo jedno ime: Džon Grin. Pored raspoloživih opcija, učenici su dodali još dva imena: Džordž Vašington (političar) i Opra Vinfri (novinarka).

Koji su razlozi za izbor ovih uzora?

Interesovali su nas i razlozi izbora, tj. koje osobine imaju osobe koje učenici biraju. Razlozi dobijeni putem upitnika dati su u Tabeli 4, a razlozi dobijeni kroz intervjue u fokus grupi u Tabeli 5. Rezultati iz oba izvora veoma su slični.

Najčešći razlozi za izbor pojedinih uzora su njihova: **humanost, briga i ljubav prema drugima (78%); upornost, marljivost, predanost poslu (44%); znanje, sposobnosti (28%); duhovitost, način na koji se ponašaju u komuniciranju (27%).**

U daleko manjem procentu, kao razlozi izbora uzora navode se: **izgled, ljepota, snaga, slava, bogatstvo, moć, popularnost.**

² Vidi Prilog 1.

Tabela 4: (rezultati na osnovu upitnika)

	f	%
Humanost, briga i ljubav prema drugim ljudima	184	78,0
Upornost, marljivost, predanost poslu	104	44,1
Znanje i sposobnosti	67	28,4
Duhovitost, način na koji se ponašaju i komuniciraju s drugima	64	27,1
Izgled, ljepota, snaga	22	9,3
Slava, bogatstvo, moć	12	5,1
Popularnost	8	3,4

Tabela 5: sa frekvencijama (rezultati na osnovu intervjua)

	f
Humanost, briga i ljubav prema drugim ljudima	93
Upornost, marljivost, predanost, uspješnost u poslu	60
Znanje, sposobnost, čestitost	30
Duhovitost, način na koji se ponašaju i komuniciraju s drugima	21
Slava, bogatstvo, moć	9
Izgled, ljepota, snaga	5
Popularnost	5

Tokom intervjua, najčešće su navođene sljedeće osobine uzora³: spremni da pomažu drugima, humani (67,5%); uporni, istrajni, izdržljivi (52,5%); uspješni u poslu kojim se bave (47,5%); iskreni (47,5%); dobri su ljudi (42,5%); poštteni (35%); duhoviti, vole da se šale (32,5%); marljivi (20%); obrazovani, imaju znanje (20%); poštovani, ugledni, slavni, poznati (17,5%); odgovorni (10%); znaju šta hoće (10%); pravični, popularni, snalažljivi, imaju razumijevanja za druge (tolerantni), nijesu sebični, optimistični, privlačni, itd.

Zanimljivo je da bi učenici voljeli da budu kao njihovi roditelji, pri čemu kao jedan od razloga navode njihov odnos prema drugim ljudima, dok prema vlastitoj procjeni, oni sami nemaju mnogo poštovanja prema drugima. Dakle, ne možemo reći da se identifikuju sa svojim uzorima, pa nije jasno da li su u pitanju stvarni ili deklarativni uzori i razlozi.

Dječaci među sportistima biraju one iz svjetskog vrha; oni su uspješni, zbog toga i bogati i popularni. To je pozitivno, jer „u paketu” sa sportskim uspjehom idu i važne vaspitne vrijednosti. Takvi

³ Vidi Prilog 2

sportisti predstavljaju svojevrsnu promociju vrednoće, napornog, istrajnog rada, posvećenosti cilju i žrtvovanju za njegovo ostvarenje. Žrtvovanje i požrtvovanost nijesu vrijednosti karakteristične za naše vrijeme, niti se često promoviraju; mnogo je veći upliv individualističkog, ako ne i egocentričnog gledanja na ličnost („Da meni bude dobro“).

Visoko kotiranje uspješnih sportista kao dječjih uzora veoma je dobra promjena i predstavlja pomak u odnosu na rezultate ispitivanja koje je obavljeno početkom dramatičnih devedesetih godina u tadašnjoj Jugoslaviji.

U tom ispitivanju glavni uzori bili su kriminalci, lokalni dileri i modeli koji su „nosili“ upravo suprotnu poruku: bez znanja, bez umijeća, bez talenta, bez rada, golim nasiljem i brutalnošću za kratko vrijeme pribaviti što veće materijalno bogatstvo (Havelka i sar., 1990). Naravno, ispitivanje je bila jasna refleksija stanja u društvu i njegove implicitne poruke ko je uspješna osoba⁴.

1.2 Koje učeničke se VVV cijene u školi?

Od učenika smo tražili da od ponuđenih osobina (v. Grafikon 1) izaberu pet koje nastavnici najviše vole i cijene kod učenika. Najveći broj učenika kao referentne označio je sljedeće osobine: **poslušnost** (84%); **odgovornost** (84%); **upornost** (59%); **poštenje** (55%) i **marljivost** (53%).

U odnosu na ove „klasične školske osobine“, za učenike su daleko manje referentne osobine poput odlučnosti (27%), snalažljivosti (26%), samostalnosti (26%), samopouzdanja (24%) ili radoznalosti (21%). Interesantno je da je i procjena

roditelja ista – oni izdvajaju istih pet osobina koje nastavnici najviše vole i cijene kod učenika (v. Tabelu 6).

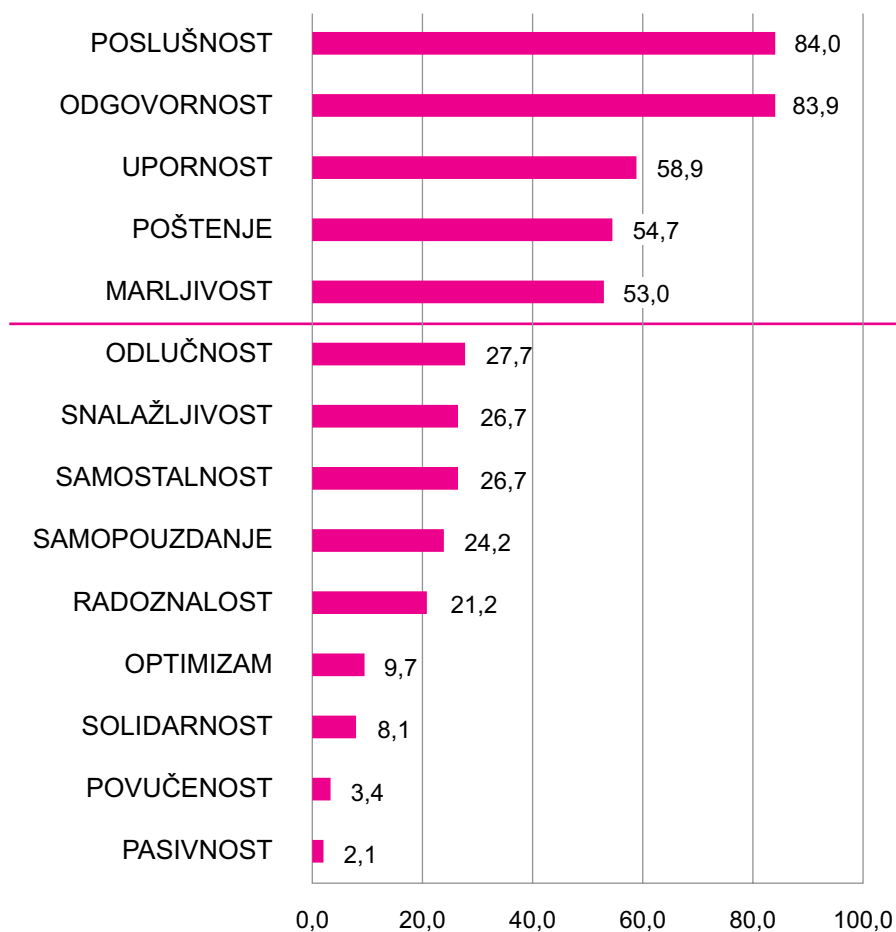
Postoji razlika između nastavnika i roditelja u procjeni poželjnih osobina učenika. Upitani da odrede koje osobine roditelji cijene kod svoje djece, nastavnici odgovaraju tako što pored odgovornosti i poslušnosti, u prvih pet ubrajaju i **snalažljivost, samostalnost i samopouzdanje** (v. Tabelu 6). S jedne strane, ovo bi moglo da ukazuje na zaključak da je škola tradicionalnija ustanova od porodice – drži se tradicionalnih školskih vrijednosti, poput poslušnosti i poštovanja autoriteta starijih. Na to ukazuju odgovori učenika i roditelja na pitanje što cijeni škola – radi marljivo, slušaj učitelja i budi uporan.

Činjenice da nastavnici navode snalažljivost, samostalnost i samopouzdanje kao osobine koje cijene roditelji vjerovatno govore o tome da su sami svjesni novih vrijednosti u porodici – uvjerenja da djeca treba da budu samostalna, samopouzdana i snalažljiva.

⁴ To je lijepo zabilježeno u vicu iz tog vremena: „Što treba da ima uspješan muškarac? Četiri P: pištolj, pare, „pajero“ (marka automobila) i plavušu.“ Očito je da ni redosljed ovih poželjnih stvari nije bio slučajna.

Od navedenih osobina zaokruži pet koje nastavnici najviše vole kod učenika

Grafikon 1

Logično je što se kod roditelja na listama pojavljuju snalažljivost, samostalnost i samopouzdanje, jer su to osobine važne za uspjeh njihove djece u životu. Istovremeno, to predstavlja signal šta roditelji očekuju i što bi podržali da škola razvija kod učenika. U školskom kontekstu, snalažljivost, naravno, ne bi trebalo shvatati na način na koji se koristi u svakodnevnoj ili uličnoj komunikaciji (umije da izađe na kraj s problemskom situacijom koristeći se i neprihvatljivim i nedozvoljenim sredstvima). U školskom kontekstu, snalažljivost predstavlja sposobnost povezivanja i primjene znanja i umijeća u novim situacijama, kao i sposobnost da se identifikuje i rješava problem (da nas ne obuzima panika pri

suočavanju s problemom, da znamo korake koje treba preduzeti, da kreativno i kritički mislimo, da evaluiramo moguća rješenja, da smo svjesni posljedica svakog od mogućih rješenja – koje su im implikacije, koga to rješenje najviše ugrožava, a ko ima najveće koristi od njega – da odgovorno, moralno snosimo posljedice za rješenje koje smo izabrali, itd.).

Tabela 6.

Koje VVV nastavnici i roditelji cijene kod učenika?

	Učenici za nastavnike	Roditelji za nastavnike	Nastavnici za roditelje
Poslušnost	83,9	68,4	50,5
Odgovornost	83,9	80,7	66,7
Upornost	58,9	53,5	43,0
Poštenje	54,7	34,2	45,2
Marljivost	53,0	60,5	37,1
Odlučnost	40,7	31,6	29,6
Samostalnost	26,7	46,5	51,6
Snalažljivost	26,7	31,6	57,5
Samopouzdanje	24,2	28,1	51,1
Radoznalost	21,2	21,1	21,5
Optimizam	9,7	8,8	22,0
Solidarnost	8,1	25,4	16,7
Povučenost	3,4	1,8	1,1
Pasivnost	2,1	0	1,6

1.3 Kakvo je ponašanje učenika danas?

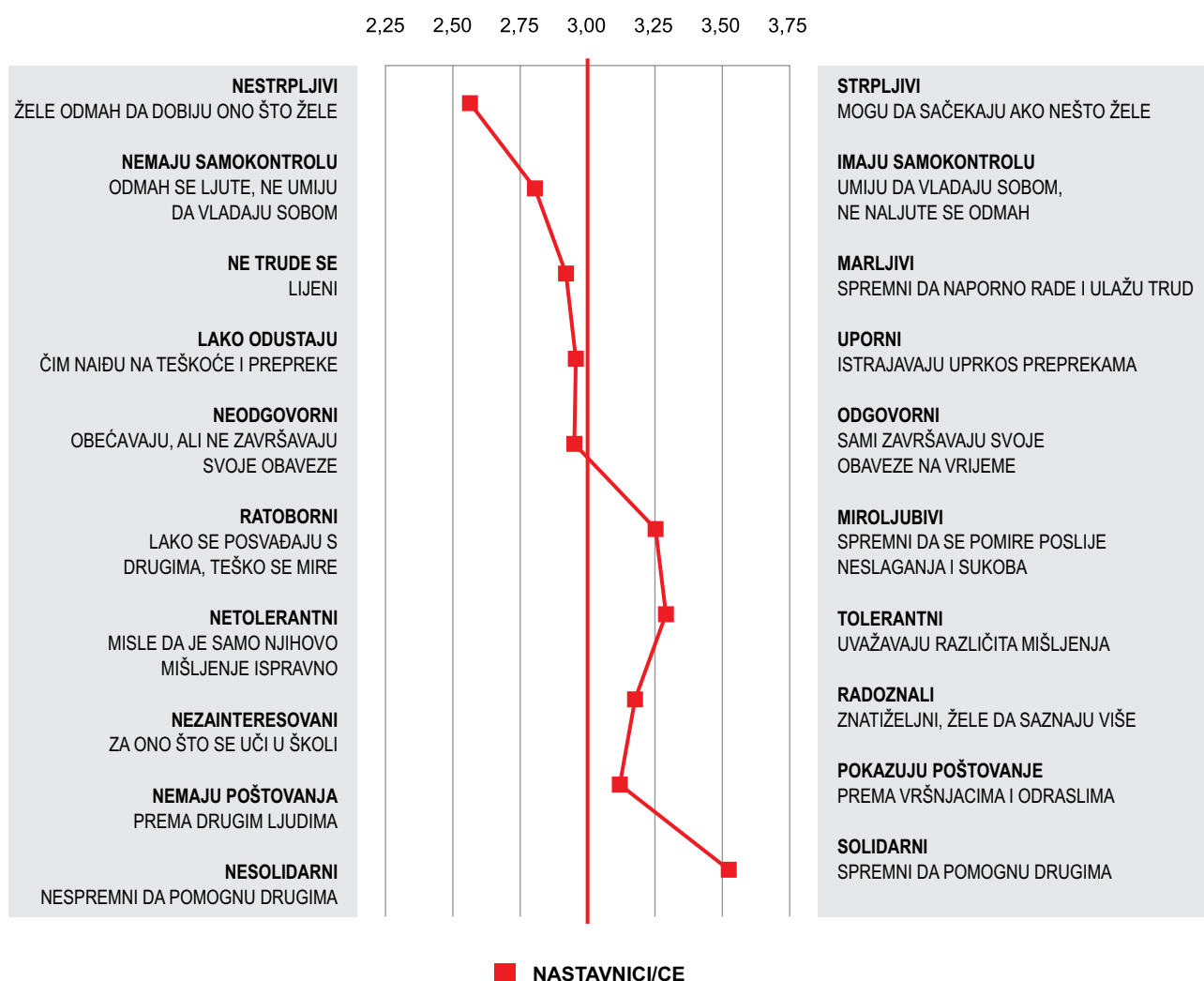
Tražili smo od nastavnika, roditelja i učenika da ocijene kako se ponašaju učenici u današnje vrijeme. Prema ocjeni nastavnika, učenici su **nestrpljivi, nemaju samokontrolu, ne trude se (lijeni su), lako odustaju i nijesu odgovorni** (Grafikon 2). S druge strane, **solidarni su, miroljubivi i tolerantni**, a u nešto manjem stepenu – radoznali i pokazuju poštovanje prema drugima.

Kada se ukupne ocjene nastavnika razdvoje na ocjene onih koji rade s učenicima od I do V razreda (nastavnici razredne nastave) i onih koji rade sa učenicima od VI do IX razreda (nastavnici predmetne nastave), uočljive su određene razlike (v. Grafikon 3). Prije svega, **nastavnici razredne nastave pozitivnije ocjenjuju sve osobine učenika,**

osim solidarnosti. Najveće razlike su postoje u ocjenama **marljivosti i radoznalosti**. Sudeći prema ovim podacima, kod učenika se tokom školovanja ne razvija pozitivan odnos prema radu, niti kod njih školski rad pokreće želju za učenjem i saznavanjem, što bi trebalo da bude zadatak škole.

Podatak koji izaziva čuđenje jeste da nastavnici razredne nastave ocjenjuju poštovanje učenika još nižom ocjenom nego nastavnici predmetne nastave. Ova niska ocjena je neobična jer je riječ o učenicima od I do V razreda, a na tom uzrastu učitelj/ica je autoritet za dijete. Adolescencija je faza preispitivanja i pobijanja autoriteta, pa bi se bunt protiv autoriteta, koji odrasli percipiraju kao manje poštovanje, prije očekivao na tom uzrastu. Ovdje se nameće pitanje koga ocjenjuju nastavnici razredne nastave – da li svoje učenike (I–VI), ili sve učenike u školi.

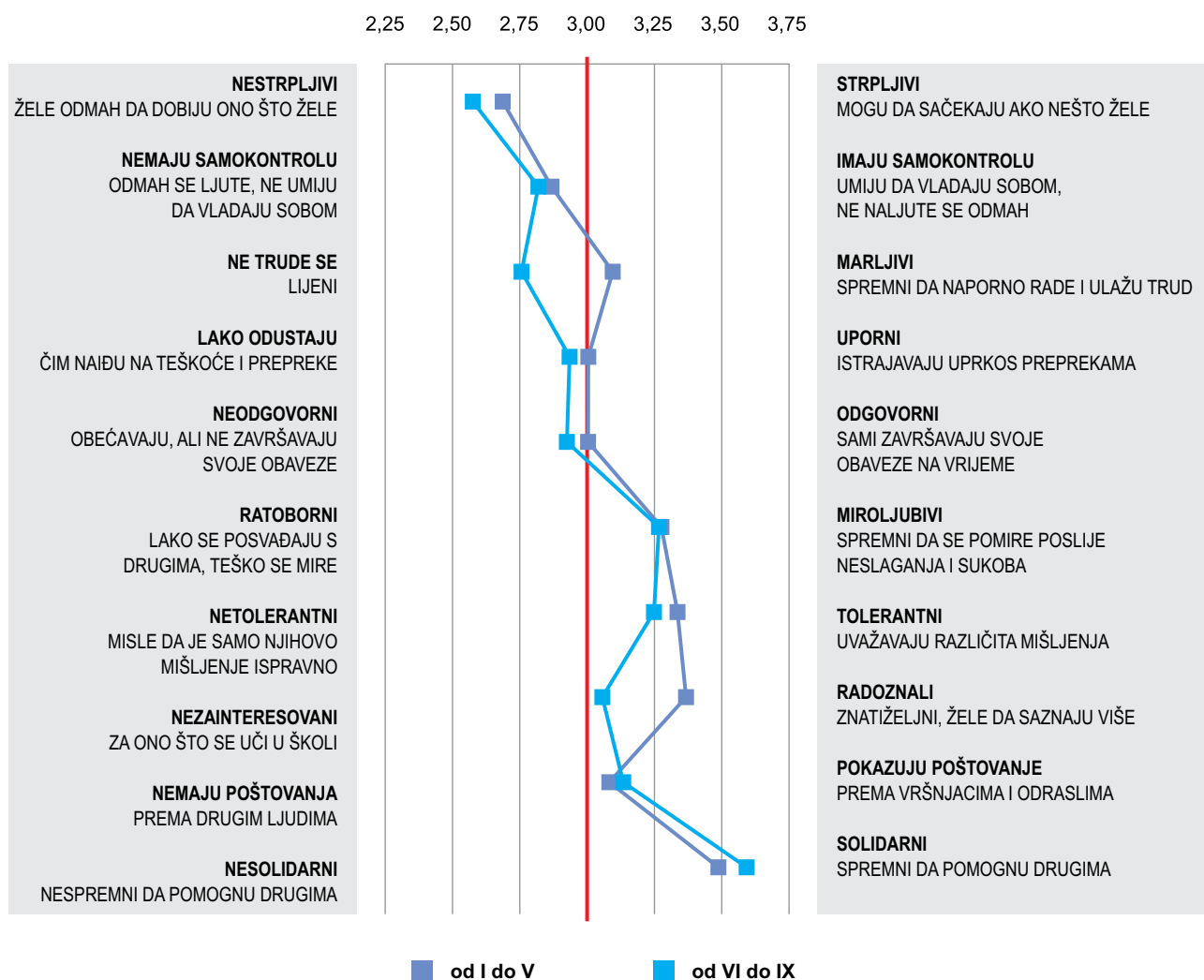
Kako se ponašaju učenici danas? (ocjena nastavnika)

Grafikon 2

Iz vizure nastavnika, učenici nemaju osobine koje su nužne za uspjeh u daljem školovanju, ali i uopšte u životu i radu, a koje bi i škola morala da izgrađuje: sposobnost da se istrajno posvete zadatku, da vrijedno rade na njemu, da pritom budu konstruktivni i sarađuju sa drugima, strpljivo i tolerantno, vidjevši ih kao resurs, da preuzimaju odgovornost za ono što rade, da su u stanju da procijene uspješnost urađenog i da na osnovu rezultata rada razvijaju vjeru u sebe i vlastite snage u rješavanju problema.

Kako se ponašaju učenici danas? (ocjena nastavnika razredne i predmetne nastave)

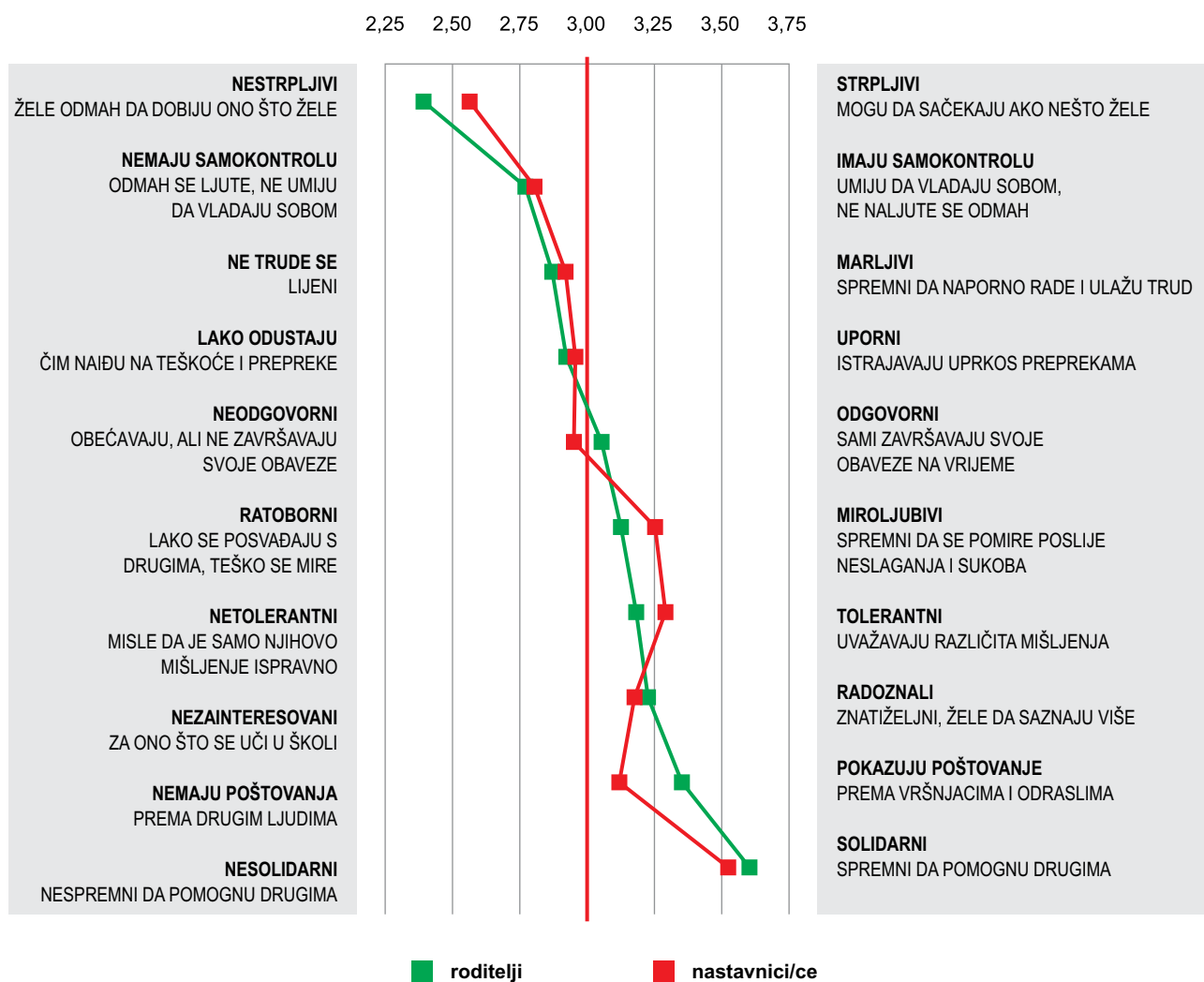
Grafikon 3

Roditelji **veoma slično ocjenjuju** ponašanje učenika kao i nastavnici. Najznačajnije razlike tiču se **odgovornosti** i **pokazivanja poštovanja** (v. Grafikon 4). U odnosu na nastavnike, roditelji ocjenjuju učenike kao nešto odgovornije i s više poštovanja u odnosu na druge. Pored toga, roditelji smatraju da su učenici manje miroljubivi i tolerantni.

Imajući u vidu nastavničku i roditeljsku procjenu ponašanja učenika, treba obra-

titi pažnju na sljedeće: kada se nizak nivo samokontrole i strpljenja spoji sa nedovoljnom odgovornošću i poštovanjem prema drugima, posebno prema nastavnicima, dobija se dobra osnova za agresivno ponašanje učenika i problem nasilja u školi. Ovi nalazi nas upućuju na zaključak da bi u rješavanju problema nasilja u školi efikasniji put bio posvećeni rad škole na razvoju i promovisanju određenih VVV nego simptomatsko liječenje nasilja i uvođenje sve većih kontrola u školu i oko nje.

Kako se ponašaju učenici danas? (ocjena nastavnika i roditelja)

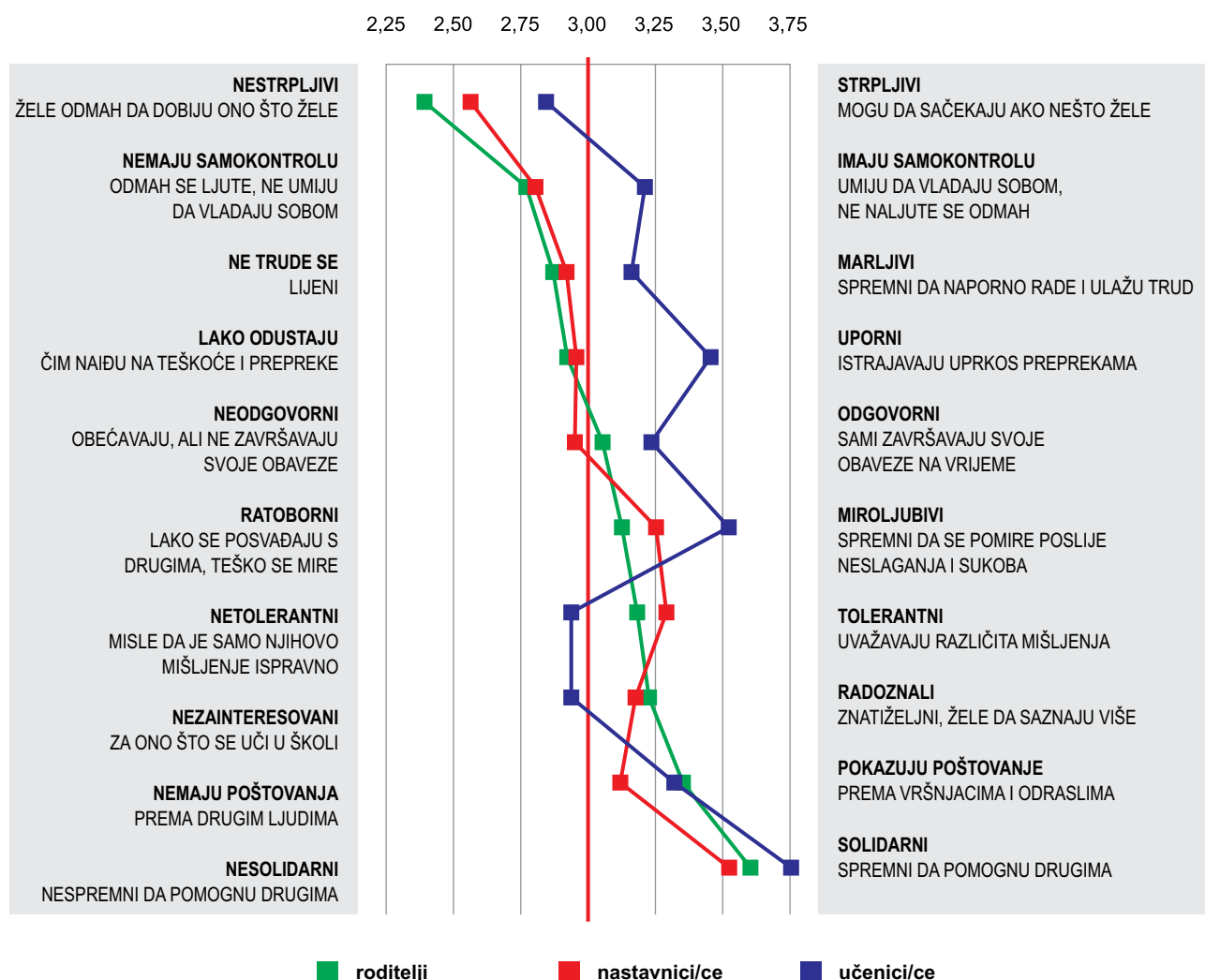

Grafikon 4

Izgleda da postoji značajna razlika između slike koju učenici imaju o sebi i one koju nastavnici i roditelji imaju o njima (v. Grafikon 5). Kada je u pitanju većina osobina, **učenici svoje ponašanje procjenjuju znatno pozitivnije** nego što to čine njihovi nastavnici i roditelji. To se, prije svega, odnosi na: **strpljenje, samokontrolu, marljivost, upornost, odgovornost, miroljubivost i solidarnost**. Interesantne su razlike u percepciji njihove tolerantnosti i radoznalosti. Učenici sebe vide kao

manje tolerantne (neprihvatanje drugačijeg viđenja, teže prihvatanje različitosti, slabije podnošenje dvosmislenih i nedorečenih situacija) i manje zainteresovane (za ono što se uči u školi) u odnosu na to kako ih ocjenjuju njihovi nastavnici i roditelji. Ta je razlika veća što učenici imaju bolji uspjeh; na primjer, u slučaju radoznalosti ocjene su sljedeće: nedovoljni M=3,05; dovoljni M=3,25; dobri M=2,89; vrlo dobri M=2,91; odlični M=2,96. Ovo može da znači da su slabiji učenici manje kritični, ali može

Kako se ponašaju učenici/ce danas? (ocjena nastavnika/ca, roditelja i učenika/ca)

Grafikon 5

ukazivati i na to da su skloniji davanju socijalno poželjnih odgovora (za šta postoje indicije i u nekim ranijim istraživanjima).

Učenici ocjenjuju sebe kao manje zainteresovane za ono što se uči u školi u odnosu na to kako ih ocjenjuju njihovi nastavnici i roditelji. To možda navodi na zaključak da je nizak nivo motivacije učenika za učenje i rad vjerovatno još niži nego što to izgleda ili što se može zaključiti na osnovu ocjena. Spoj manje tolerancije na različitost (mišljenja, gledišta, pozicija)

i niže motivacije za rad govori da učenici nijesu zainteresovani za saznavanje, kao i da teško pristaju na mijenjanje predstava i mišljenja koje stvore (a to nije stvoreno na osnovu istrajnog, upornog i marljivog rada). Bilo bi logično za očekivati da ovaj spoj prati i manja radoznalost i marljivost. Manja marljivost je zaista prepoznata od nastavnika i roditelja, ali je radoznalost nešto bolje ocijenjena. To se vjerovatno može objasniti okolnošću da se radoznalost ne vezuje samo za učenje i saznavanje u školi.

Cilj 1. VVV koje imaju današnji učenici – glavni nalazi

Najvećem broju učenika uzori su njihovi roditelji, otac ili majka. Nakon roditelja, dječaci najčešće biraju sportiste, a djevojčice se više ugledaju na estradne zvijezde (glumce, glumice ili pjevače, pjevačice). Najčešći razlozi za izbor pojedinih uzora su: humanost, briga i ljubav prema drugima, upornost, marljivost, predanost poslu, te znanje, sposobnosti, duhovitost, način na koji se ponašaju i komuniciraju. U daleko manjem procentu, kao razlozi za izbor određenog uzora, navode se: izgled, ljepota, snaga, slava, bogatstvo, moć, popularnost.

Prema mišljenju najvećeg broja učenika, nastavnici kod učenika najviše cijene: poslušnost, odgovornost, upornost, poštenje i marljivost. I roditelji su istog mišljenja – i oni izdvajaju pet navedenih osobina kao one koje nastavnici najviše vole i cijene kod učenika. Upitani da odrede koje osobine roditelji cijene kod svoje djece, nastavnici odgovaraju tako što pored odgovornosti i poslušnosti, u prvih pet osobina ubrajaju i snalažljivost, samostalnost i samopouzdanje.

Prema ocjeni nastavnika, učenici su nestrpljivi, nemaju samokontrolu, ne trude se (lijeni su), lako odustaju i nijesu odgovorni. Nastavnici razredne nastave pozitivnije ocjenjuju učenike kada su u pitanju sve njihove osobine, osim kada je u pitanju solidarnost. Najveće razlike između nastavnika razredne i predmetne nastave javljaju se u odnosu na marljivost i radoznalost, koje učiteljice i učitelji bolje ocjenjuju nego predmetni nastavnici. Sudeći prema ovim podacima, kod učenika se tokom školovanje ne razvija pozitivan odnos prema radu, niti školski rad kod njih pokreće želju za učenjem i saznavanjem, što bi trebalo da bude zadatak škole.

Neobičan podatak jeste da nastavnici razredne nastave ocjenjuju poštovanje

učenika još nižom ocjenom od nastavnika predmetne nastave. Ova niska ocjena je začuđujuća jer je riječ o učenicima od I do V razreda, a na tom uzrastu učitelj/ica je autoritet za dijete. Adolescencija je faza preispitivanja i pobijanja autoriteta, pa bi se bunt protiv autoriteta, koji odrasli percipiraju kao manje poštovanje, prije očekivao na tom uzrastu. Ovdje se nameće pitanje koga ocjenjuju nastavnici razredne nastave, da li svoje učenike (I–VI), ili sve učenike u školi. Iz vizure nastavnika, učenici nemaju one osobine koje su nužne za uspjeh u daljem školovanju, ali i uopšte životu i radu, a koje bi škola morala da izgrađuje.

Roditeljska ocjena ponašanja učenika veoma je slična ocjeni nastavnika. Nalazi pokazuju da učenici više slušaju roditelje nego nastavnike (roditelji su pozitivnije ocijenili odgovornost i poštovanje), ali i da se pred njima slobodnije ponašaju. Stoga ih roditelji vide kao manje tolerantne (kao što i sami učenici vide sebe) i manje miroljubive.

Postoji značajna razlika između slike koju učenici imaju o sebi i onoga kako ih ocjenjuju njihovi nastavnici i roditelji. Kada je u pitanju najveći broj osobina, učenici svoje ponašanje ocjenjuju znatno pozitivnije nego što to čine njihovi nastavnici i roditelji. Izuzetak su dvije osobine: tolerancija i radoznalost. Učenici ocjenjuju sebe kao manje zainteresovane za ono što se uči u školi u odnosu na to kako ih ocjenjuju njihovi nastavnici i roditelji. To može biti signal da je nizak nivo motivacije učenika za učenje i rad još niži nego što to izgleda ili što bi se moglo zaključiti na osnovu ocjena. Slična je situacija i sa ocjenom tolerancije kod učenika.

Cilj 2. Koje bi VVV škola trebalo da podržava i razvija kod učenika?

2. Koje VVV škola treba da podržava i razvija kod učenika:

- Kakve osobe učenici žele da budu?
- Koje osobine škola treba da podržava i razvija kod učenika?

2.1 Kakve osobe učenici žele da budu?

U intervjuu je od učenika traženo da navedu osobine koje bi željeli da imaju u budućnosti, tj. da opišu kakvi bi željeli da budu⁵. U opisivanju sebe učenici su bili produktivni i naveli ukupno 311 osobina (7,7 po učeniku/ci). Značajan je podatak da tih 311 odgovora obuhvata **79 različitih termina** koje su učenici koristili da opišu sebe u budućnosti. To, s jedne strane, ukazuje na bogat rječnik, a s druge govori da je ta tema očito veoma aktuelna među učenicima ovoga uzrasta. Adolescencija je period intenzivnog razvoja samosvijesti i preispitivanja pojma o sebi (kakav sam ja, kakav sam u odnosu na druge, da li je to dobro ili loše, kakav bih želio ili kakav bi trebalo da budem, šta drugi očekuju od mene, šta ja smatram vrijednim, dobrim, i sl.), a time i bogatijih uvida u teme koje su pokrenute istraživanjem. Porast intelektualnih sposobnosti na ovom uzrastu veoma poboljšava kapacitet adolescenata da odgovore na pitanje: „Ko sam ja?” i da sebe posmatraju iz druge, spoljašnje perspektive.

Rezultat tog procesa je nagli „rast” samosvijesti oko dvanaeste, trinaeste godine, da bi se iz tih pubertetskih preispitivanja, dilema i sumnji izašlo s važnim dobitcima, poput savjesti, osjećaja lične odgovornosti za svoj život, svijesti o

vlastitoj posebnosti i slično. Zbog svega toga adolescencija predstavlja veoma pogodan uzrast za razgovor o ovakvim temama, kao veoma bogat izvor informacija. S druge strane, ovo ispitivanje može biti dobar podsticaj učenicima da dodatno promišljaju o svojim osobinama u kontekstu škole.

Po mišljenju većine psihologa, karakter predstavlja jedinstvo crta, koje se mogu objediniti u nekoliko osnovnih grupa: **crte koje izražavaju odnos prema drugim ljudima** (dobrota – zloba, osjetljivost, plemenitost, humanost, društvenost, otvorenost i sl.); **crte koje izražavaju odnos prema stvarima** (pedantnost, proračunatost, darežljivost, savjesnost, odgovornost, itd.); crte koje izražavaju odnos osobe prema samoj sebi (samokontrola, samopoštovanje, prepotentnost, samouvjerenost, nesigurnost, alocentričnost – egocentričnost itd.); **crte koje izražavaju odnos prema radu** (aktivnost, odgovornost, inicijativnost, organizovanost, preduzimljivost, samostalnost, marljivost, itd.). Osobine koje su učenici naveli, razvrstali smo u sljedećih pet kategorija (u zagradi su date frekvencije, tj. učestalost odgovora u pojedinoj kategoriji):

- odnos prema drugima (f=75);
- moralne osobine (f=72);
- obilježja ličnosti (f=70);
- odnos prema obavezama, ciljevima i zadacima (f=50);
- statusna obilježja, položaj (f=41).

Navedene kategorije nijesu sasvim „čiste” – među njima ima izvjesnog preklapanja, ali su korisne jer ukazuju na strukturu osobina koje navode učenici. U kategoriji **odnos prema drugima** najčešće su navedene sljedeće osobine: druželjubiv/a, tolerantan/na, požrtvovan/a, zabavan/na, duhovit/a, brižan/na, pozitivan/na, pažljiv/a, nesebičan/na, iskren/a, odan/a, društven/a, komunikativan/na, ljubazan/na, tajanstven/a, miroljubiv/a, empatičan/

⁵ Vidi Prilog 3.

na, vjeran/na, lojalan/na, dobronamjieran/na, nježan/na. U kategoriji **moralne osobine** navode se: human/a, pošten/a, pravedan/na, dobrodušan/na, plemenit/a i pobožan/na. Kategorija **obilježja ličnosti** je najraznovrsnija i sadrži veliki broj različitih termina za opisivanje osobina ličnosti: snalažljiv/a, ambiciozan/na, samouvjeren/a, strpljiv/a, pametan/na, inteligentan/na, mudar/ra, odlučan/na, optimističan/na, stabilan/na, ponosan/na, staložen/na, vedar/ra, osjećajan/na, kreativan/na, realan/na, ima svoj stav, hrabar/ra, velikodušan/na, ne previše osjećajan/na, maštovit/a, promišljen/a, dostojanstven/a, inovativan/na, dosljedan/na, samokritičan/na, razborit/a, skroman/na.

U kategoriji **odnos prema obavezama** nalaze se: uporan/na, odgovoran/na, samostalan/na, istrajan/na, radan/na, vrijedan/na, organizovan/a, sposoban/na, izdržljiv/a, borben/a, prilagodljiv/a. I kategorija **statusnih obilježja** sadrži: uspješan/na, obrazovan/a, voljen/a, bogat/a, kulturnan/na, vaspitan/na, poznat/a, važan/na, ugledan/na, porodičan/na. U opisivanju sebe u budućnosti učenici najčešće koriste termine: **iskren/na, human/a, pošten/a, uspješan/na, uporan/na, dobar/ra, odgovoran/na, obrazovan/na, snalažljiv/a i samostalan/na** (v. Tabelu 7).

Tabela 7.

Kakva osoba želiš da budeš?
(osobine date po rangu)

	Kakva osoba želiš da postaneš	Ž	M	Broj učenika	%
1	Iskren/na	12	13	25	62,5
2	Human/a	12	11	23	57,5
3	Pošten/a	8	11	19	47,5
4	Uspješan/na	7	10	17	42,5
5	Uporan/na	6	9	15	37,5
6	Dobar/ra	3	11	14	35,0
7	Odgovoran/na	6	4	10	25,0
8	Obrazovan/na	6	3	9	22,5
9	Snalažljiv/a	4	3	7	17,5
10	Samostalan/na	5	2	7	17,5
11	Istrajan/na	5	2	7	17,5
12	Druželjubiliv/a	3	4	7	17,5
13	Pravedan/na	4	3	7	17,5
14	Ambiciozan/na	2	5	7	17,5
15	Samouvjeren/a	4	2	6	15,0
16	Strpljiv/a	4	2	6	15,0
17	Pametan/na	1	4	5	12,5
18	Dobrodušan/na	4	1	5	12,5
19	Tolerantan/na	3	2	5	12,5
20	Požrtvovan/a	3	1	4	10,0

Osobine koje učenici najčešće navode kao poželjne u saglasnosti su s razlozima koje navode za izbor svojih uzora (humanost, briga i ljubav prema drugima, upornost, marljivost, predanost poslu, znanje/pamet, sposobnosti, duhovitost, način na koji se ponašaju i komuniciraju – v. 1.1. *na koga se učenici ugledaju, ko su im uzori i zašto*, što bi ukazivalo na to da imaju jasnu sliku kakva treba da bude poželjna i uspješna osoba u društvu. Međutim, način na koji ispitanici rangiraju osobine može upućivati još na neke zaključke.

Podaci u Tabeli 7 govore da je ukupan rang osobina sličan kod svih učesnika, bez obzira na pol. Međutim, postoje **razlike u načinu na koji su djevojčice i dječaci rangirali određene osobine**. Pogledaćemo samo neke. *Dobar/dobra* je osobina sa skoro najmanjim rangom kod djevojčica, a vrlo visoko kotirana kod dječaka. Možda bi se ova razlika mogla objasniti time što su dječaci u prosjeku nemirniji, da među njima ima više problema u ponašanju u školi i da osobina *dobar* dobija na rangu upravo u odnosu na ta iskustva.

Odnos djevojčica prema sebi i vlastitoj budućnosti mogli bismo komentarisati na osnovu sklopa sljedećih osobina, odnosno načina na koji su te osobine rangirane: žele da budu *obrazovane* (rang 6), ali ne i *pametne* (rang 1) i *ambiciozne* (rang 2). Vjerovatno je da one žele da mogu samostalno (rang 5) sebi da obezbijede budućnost, pa im je za to potrebno obrazovanje; nemaju, međutim, želju da grade karijeru, niti sebe vide kao buduće uspješne stručnjake u nekom polju.

Ako uzmemo u obzir podatak da su djevojčicama važni uzori estradne zvijezde (v. cilj 1), iako je i to vid karijere, vjerovatno je da one teže rodnom modelu da žena treba da bude lijepa, dotjerana, atraktivna i poželjna drugima („lutka sa naslovne strane”). Naravno, sve je to u skladu sa globalnim savremenim trendom koji gotovo imperativno nalaže da osoba stalno

mora biti mlada, zdrava, zategnuta, lijepa, moderna, dotjerana.⁶ Tom trendu svjedoče svjedoče masovne plastične operacije, kojima se podvrgavaju čak i veoma mlade i „obične” osobe, tj. one koje nijesu u šou-biznisu ili nekom drugom javnom poslu u kome je izgled posebno važan.

Interesantno je da su se **osobine koje izražavaju odnos osobe prema drugim ljudima**, našle na začelju rang-liste i dječaka i djevojčica (od mogućih 20 mjesta) *požrtvovanost* (rang 3 i 1), *tolerancija* (rang 3 i 2), *druželjubivost* (rang 3 i 4), *dobrodušnost* (rang 4 i 1), *strpljivost* (rang 4 i 2) i *pravednost* (rang 4 i 3). Jedino je *humanost* visoko rangirana (rang 2), što je vjerovatno rezultat medijskog promovisanja određenih humanitarnih akcija (npr. kod elementarnih nepogoda, ili različite akcije i koncerti za prikupljanje pomoći oboljelim osobama, donacije za izgradnju sigurne kuće i sl.). Ovaj je podatak i u skladu sa nalazom da nastavnici, roditelji i učenici solidarnost ocjenjuju najvišom ocjenom u ponašanju učenika danas (v. Grafikon 5). Interesantan je odnos prema *toleranciji* koji se nazire iz podataka. Iz podataka dobijenih kod cilja 1 (v. Grafikon 5) vidimo da učenici ne vide sebe kao tolerantne, a na osnovu podataka iz Tabele 7 reklo bi se da učenici tolerantnost ne vide kao vrijednu osobinu, ili vrijednost kojoj treba težiti. To je vežno uočiti jer je tolerancija prema različitostima jedna od karakteristika od primarnog značaja za život u složenom svijetu, prepunom različitosti, koji se brzo mijenja (The European Parliament and the Council of the EU, 2006). Tolerancija se,

6 Zato se u svijetu pojavila borba protiv diskriminacije starijih (ejdžizma, *age discrimination* – nejednako tretiranje osoba zbog njihovih godina starosti, tj. situacija da se godine uzimaju kao defavorizujući faktor, npr. kod zaposlenih, ili kod aplikacija za neku poziciju i sl.). Na primjer, u SAD postoji zakon *The Age Discrimination in Employment Act (ADEA)*, koji zabranjuje diskriminaciju ljudi starih 40 ili više godina pri zapošljavanju, napredovanju, visini plate, odsustvovanjima, angažovanju (uskraćivanje benefita starijima); v. <http://www.eeoc.gov/laws/types/age.cfm>. Slično je i u Velikoj Britaniji (<http://www.acas.org.uk/index.aspx?articleid=1841>) i nekim drugim razvijenim zemljama.

ipak, javlja na listi osobina za koje učenici smatraju da škola treba da razvija. Od ponuđenih 20 osobina koje bi škola trebalo da razvija, tolerancija se nalazi među prvih pet po izboru učenika, za nju se opredijelila trećina učenika (v. Tabelu 9). Izgleda da su učenici svjesni važnosti tolerancije, uprkos tome što je ne prepoznaju kao jednu od osobina koju bi voljeli da sami posjeduju u budućnosti.

2.2 Koje osobine škola treba da podražava i razvija kod učenika?

Tražili smo od učenika, nastavnika i roditelja da iz ponuđene liste od 20 osobina, s unaprijed određenim definicijama (v. Tabelu 8), izdvoje pet osobina koje su po njihovom mišljenju najvažnije za uspjeh u školovanju i u budućem životu i radu, a koje bi škola obavezno trebalo da razvija kod učenika.

Tabela 8.

Osobine koje bi škola trebalo da razvija kod učenika

1	Poštenje	Radi dobre, ispravne stvari, čak i kada ga/je drugi ne vide i ne kontrolišu
2	Tolerancija	Prihvata i uvažava različitosti
3	Odgovornost	Izvršava preuzete obaveze prema planu, drži dato obećanje
4	Poštovanje	Odnosi se s uvažavanjem prema drugima, vršnjacima i odraslima
5	Upornost	Istrajava na postavljenim ciljevima uprkos preprekama i smetnjama, spreman/na na rad i ulaganje truda
6	Saradljivost	Spreman/na za rad s drugima i razmjenju iskustava tokom učenja
7	Solidarnost	Spreman/na da pomogne i podrži druge
8	Strpljivost	Može da sačeka ako nešto želi, da podnese neprijatna osjećanja
9	Samostalnost	Sposoban/na da sam/a obavlja zadatke, oslanja se na sebe
10	Kreativnost	Koristi maštu da stvara originalne ideje i kreira nešto novo
11	Empatičnost	Razumije poziciju drugačiju od vlastite, razumije kako je „biti u koži druge osobe” i saosjeća s njom
12	Otpornost	Nakon stresa, uz podršku drugih, oporavi se i povratu uobičajen tok života
13	Optimizam	Vjeruje da je moguće postići uspjeh u onome što želi
14	Samokontrola	Pribran/a, smiren/a u situacijama koje izazivaju jake emocije
15	Zahvalnost	Prepoznaje i cijeni što drugi čine za njega/nju i spreman/na je da uzvratiti
16	Miroljubivost	Nenasilno rješava sukobe s drugima, cijeni dobru komunikaciju
17	Radoznalost	Znatiželjan/na, istražuje nove stvari, željan/na novih saznanja
18	Samosvjesnost	Poznaje sebe, svoje potrebe, ciljeve, emocije, svoje mogućnosti (jake i slabe strane)
19	Samopouzdanje	Vjeruje u sebe, zastupa sebe ne ugrožavajući potrebe drugih
20	Nediskriminacija	Jednako tretira druge i drugačije (po polu, uzrastu, jeziku, vjeri, itd.)

Gledano u cjelini, svi ispitanici – učenici, nastavnici i roditelji, imali su sličan izbor poželjnih osobina učenika (v. Tabelu 9). Na sve tri liste u prvih deset rangiranih osobina

pojavljuju se: **odgovornost, poštenje, uporan, samopouzdanost, kreativnost, tolerantnost, samostalnost i poštovanje.**

Tabela 9.

Osobine koje bi škola trebalo da razvija kod učenika
(odgovori učenika, nastavnika i roditelja)

UČENICI			NASTAVNICI			RODITELJI		
	f	%		f	%		f	%
Poštenje	206	87,3	Odgovornost	128	68,8	Odgovornost	77	67,5
Odgovornost	132	55,9	Upornost	91	48,9	Poštenje	59	51,8
Upornost	115	48,7	Kreativnost	88	47,3	Samopouzdanost	56	49,1
Zahvalnost	87	36,9	Poštenje	84	45,2	Upornost	55	48,2
Tolerantnost	68	28,8	Samopouzdanost	68	36,6	Kreativnost	49	43,0
Samopouzdanost	67	28,4	Tolerantnost	65	34,9	Poštovanje	38	33,3
Poštovanje	66	28,0	Samostalnost	62	33,3	Samostalnost	33	28,9
Kreativnost	54	22,9	Radoznalost	59	31,7	Tolerantnost	24	21,1
Nediskriminacija	53	22,5	Poštovanje	53	28,5	Optimizam	23	20,2
Samostalnost	51	21,6	Saradnja	41	22,0	Nediskriminacija	22	19,3
Optimizam	50	21,2	Optimizam	26	14,0	Solidarnost	19	16,7
Solidarnost	36	15,3	Strpljivost	23	12,4	Saradnja	17	14,9
Strpljivost	36	15,3	Nediskriminacija	23	12,4	Radoznalost	17	14,9
Saradnja	34	14,4	Samokontrola	21	11,3	Samokontrola	15	13,2
Empatija	27	11,4	Samosvjesnost	21	11,3	Strpljivost	14	12,3
Miroljubivost	26	11,0	Empatija	20	10,8	Zahvalnost	14	12,3
Otpornost	22	9,3	Solidarnost	16	8,6	Miroljubivost	14	12,3
Radoznalost	21	8,9	Miroljubivost	15	8,1	Samosvjesnost	12	10,5
Samokontrola	19	8,1	Zahvalnost	14	7,5	Empatija	10	8,8
Samosvjesnost	17	7,2	Otpornost	10	5,4	Otpornost	4	3,5

Interesantno je da učenici navode **zahvalnost** među prvih deset osobina, odabranih po važnosti (rang 4, navodi je 37% učenika). Ova se osobina ne nalazi među prioritetima u odgovorima nastavnika (pretposljednji, rang 19, smatra je važnom 7,5% nastavnika) i roditelja (rang 16, važnom osobinom smatra je 12% roditelja). Nije lako protumačiti ovaj raskorak u viđenju učenika, s jedne, i odraslih (nastavnika i roditelja), s druge strane. Umjeti prepoznati i cijeliti ono što su drugi učinili za nas i spremno uzvratiti jeste važna osobina u međuljudskim odnosima. Tijesno je povezana sa poštovanjem drugih i bez nje nema dobre saradnje i efikasnog rada s drugima. To što je roditelji, a posebno nastavnici, ne vide među prioritetima možda odslikava duh vremena u kojem živimo i njihovo životno iskustvo – da ne očekuju zahvalnost i uvažavanje za ono što su uložili, a još manje da im se to vrati.

Među prioritetnim osobinama kod roditelja nalazi se **optimizam** (20%), a tu osobinu slično vide i učenici (21%) i nastavnici (14%). Nastavnička lista prioritetnih osobina sadrži **radoznalost** (32%) i **saradljivost** (22%), što je i logično, gledano iz ugla njihove profesije, budući da su obje osobine važne za uspješno učenje. Samo je 9% učenika i 15% roditelja izdvojilo radoznalost među prvih pet poželjnih osobina, a saradljivost 14% učenika i 15% roditelja. Oko petine učenika i roditelja među svoje prioritete stavlja nediskriminaciju, kao osobinu, i to među prvih deset na njihovim listama. Neobično je što ovu osobinu navodi svega 12% nastavnika, što nije očekivano s obzirom na to da u školi ima dosta primjera diskriminacije (npr. zbog oblačenja), posebno djece iz socijalno marginalizovanih grupa i ta osobina postaje još važnija s uvođenjem inkluzivnog pristupa u obrazovanju.

Ako hoćemo da izdvojimo osobine oko čije važnosti postoji najveća saglasnost unutar podgrupa učenika, nastavnika i roditelja, onda

su to sljedeće: gotovo svaki/a drugi/a učenik bira **poštenje, odgovornost i upornost**; nastavnici su se složili oko **odgovornosti, upornosti, kreativnosti i poštenja**; a kod roditelja najveća saglasnost postoji oko **odgovornosti, poštenja, samopouzdanja, upornosti i kreativnosti**. Na osnovu ovako visokog stepena saglasnosti oko poželjnih osobina između sve tri grupe ispitanika, zastupljeno je uvjerenje da: osoba treba da bude poštena, odgovorna, uporna i kreativna. Imajući u vidu koje poruke društvo šalje mladima, ovo zvuči malo anahrono – lako bi se dalo dokazati da navedene osobine nijesu one koje se nagrađuju u današnjem društvu (što misle i nastavnici i roditelji, (v. cilj 5.2. *Koje su prepreke da škola uspješno realizuje vaspitne ciljeve koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika?*), a pitanje je i koliko ih škola promovise (v. cilj 3.1. *Koliko je današnja škola uspješna u ostvarivanju svoje vaspitne uloge?*).

Cilj 2. VVV koje bi učenici voljeli da imaju u budućnosti i VVV koje bi škola trebalo da podržava i razvija kod učenika – glavni nalazi

Opisujući sebe u budućnosti i navodeći **koje bi osobine voljeli da imaju**, učenici najčešće koriste termine: iskren/a, human/a, pošten/a, uspješan/na, uporan/na, dobar/ra, odgovoran/na, obrazovan/a, snalažljiv/a i samostalan/na. U opisavanju su koristili čak 79 različitih termina, što ukazuje na njihov bogat rječnik i činjenicu da je ova tema veoma aktuelna i prisutna među učenicima ovoga uzrasta. Upravo zbog toga smo uvrstili učenike adolescentskog uzrasta u uzorak u ovom ispitivanju; s jedne strane adolescencija je period intenzivnog razvoja samosvijesti, pa time i bogatijih uvida, a s druge strane, samim učenicima ovo ispitivanje može biti dobar podsticaj za dodatno promišljanje o sebi i drugima u kontekstu škole.

Kod učeničkog opisivanja kakvi bi voljeli da budu u budućnosti, ukupan rang osobina koje navode svi ispitanici, bez obzira na pol sličan je, ali postoje razlike u načinu na koji djevojčice i dječaci rangiraju određene osobine. Interesantno je da su se važne osobine koje izražavaju odnos osobe prema drugim ljudima, od mogućih 20 mjesta, našle na začelju rang-liste i dječaka i djevojčica: **požrtvovanost** (rang 3 i 1), **tolerancija** (rang 3 i 2), **druželjubivost** (rang 3 i 4), **dobrodušnost** (rang 4 i 1), **strpljivost** (rang 4 i 2) i **pravednost** (rang 4 i 3). Jedino je humanost visoko rangirana (rang 2), što je **vjerovatno** rezultat medijskog promovisanja određenih humanitarnih akcija. Kod cilja 1 vidjeli smo da učenici sebe ne procjenjuju kao tolerantne, a tolerantnost je na dnu liste osobina koje bi željeli da imaju. Tolerancija se, ipak, javlja na listi osobina za koje učenici smatraju da bi škola trebalo da razvija. Od ponuđenih 20 osobina, tolerancija se nalazi među prvih pet po izboru učenika – za nju se opredijelila trećina učenika.

Učenici, nastavnici i roditelji u velikoj mjeri su saglasni oko **prioritetnih osobina koje bi škola trebalo da razvija** kod učenika. Prema njihovom mišljenju, to su: **odgovornost, poštenje, upornost, samopouzdanost, kreativnost, tolerantnost i samostalnost**. Gotovo svaki/a drugi/a učenika bira poštenje, odgovornost i upornost; nastavnici se slažu oko odgovornosti, upornosti, kreativnosti i poštenja, a roditelji oko odgovornosti, poštenja, samopouzdanja, upornosti i kreativnosti.

Interesantno je da su učenici naveli zahvalnost među prvih deset osobina odabranih po važnosti (rang 4, ili 37% učenika je smatra važnom), a da se ova osobina ne nalazi među prioritetima u odgovorima nastavnika (pretposljednji rang 19, ili 7,5% nastavnika) i roditelja (rang 16, ili 12% roditelja). Optimizam se nalazi među prioritetnim osobinama kod roditelja (20%), a ovu osobinu slično vide

i učenici (21%) i nešto manje nastavnici (14%). Nastavnička lista prioritetnih osobina karakteristična je po osobinama radoznalost (32%) i saradljivost (22%) – logičan izbor, gledano iz ugla njihove profesije, jer su obje osobine važne za uspješno učenje i intelektualni rad. Samo je 9% učenika i 15% roditelja izdvojilo radoznalost među prvih pet poželjnih osobina, a saradljivost 14% učenika i 15% roditelja. Oko petine učenika i roditelja među svoje prioritete stavlja nediskriminaciju kao osobinu – ona je među prvih deset na njihovim listama, dok je svega 12% nastavnika navodi, što je čudno s obzirom na to da nije rijetka pojava diskriminacije u školi, posebno djece iz socijalno marginalizovanih grupa, kao i to da ta osobina postaje još važnija s uvođenjem inkluzivnog pristupa u obrazovanju.

Cilj 3. Koliko uspješno današnja škola podržava i razvija poželjne VVV kod učenika?

3. Koliko današnja škola podržava i razvija poželjne VVV kod učenika:

- Koliko je današnja škola uspješna u ostvarivanju svoje vaspitne uloge?
- Koliko škola doprinosi razvoju poželjnih osobina učenika?
- Koliko su u školi prisutne aktivnosti koje su važne za razvoj poželjnih osobina učenika?

3.1 Koliko je današnja škola uspješna u ostvarivanju svoje vaspitne uloge?

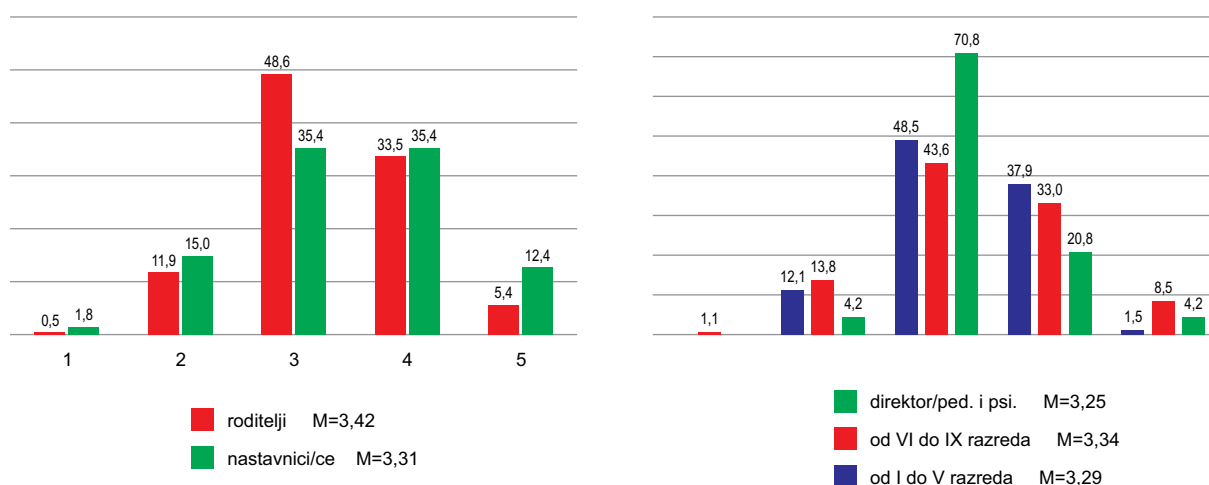
Tražili smo od nastavnika i od roditelja da ocijene koliko je današnja škola uspješna u ostvarivanju svoje vaspitne uloge. Gledano u cjelini, prema mišljenjima ispitanika, škola je prosječno uspješna u ostvarivanju svoje

vaspitne uloge – ocijenjena je ocjenom dobar (v. Grafikon 6). Vaspitnu ulogu škole najbolje ocjenjuju roditelji (3,42), a najlošije direktori, pedagozi i psiholozi (3,25), mada nijesu velike razlike između ovih ocjena. Interesantno je da su nastavnici predmetne nastave nešto bolje ocijenili vaspitnu efikasnost škole (M=3,34) nego nastavnici razredne nastave (M=3,29). Prema istraživanjima, posebno socio-emocionalnog učenja, nastavnici razredne nastave više se bave učenicima, njihovom ličnošću i učenjem, imaju toplije i prisnije

odnose s njima, dok su predmetni nastavnici prvenstveno orijentisani na sadržaj koji predaju. Možda u tome leži razlog pomenute razlike među nastavnicima razredne i predmetne nastave. Možda su nastavnici razredne nastave više zainteresovani za vaspitni efekat nastave/učenja i posvećeniji tim ciljevima, pa otuda i kritičniji u ocjeni vaspitne uspješnosti škole u njihovom ostvarivanju. Ili je u pitanju drugo objašnjenje – da nastavnici predmetne nastave „štite” sliku o sebi, tj. ovom ocjenom ocjenjuju svoj rad u školi kao uspješniji.

Ocjena vaspitne uspješnosti škole

Grafikon 6

Nastavnici i roditelji naveli su i **razloge** zbog kojih, prema njihovom mišljenju, **današnja škola nije dovoljno efikasna u ostvarivanju svoje vaspitne uloge**. Navedene razloge⁷ svrstali smo u pet kategorija:

(N1) Neadekvatan odnos roditelja prema školi (f=37)

Najčešći razlog za nedovoljnu efikasnost škole u ostvarivanju vaspitne uloge nastavnici vide u neadekvatnom odnosu

roditelja prema školi i školovanju svoje djece. Navode sljedeće: izostanak podrške školi od strane roditelja; nezainteresovanost roditelja i nepostojanje saradnje između porodice i škole („Oni roditelji koji bi trebalo ne dolaze u školu i ne žele da čuju ništa loše o svojoj djeci.”); zanemarivanje vaspitne uloge u porodici („Neka djeca imaju podršku od roditelja da rade šta hoće.”); nerealna i neadekvatna očekivanja roditelja u odnosu na djecu; razmimoilaženje škole i kuće u pogledu sistema vrijednosti, onoga što djeca uče u porodici i onoga što se očekuje u školi („Neki roditelji nemaju uvid u to kako

⁷ Vidi Prilog 4.

se stvarno ponašaju njihova djeca, a kad im se to saopšti, nalaze stotinu opravdanja.”).

(N2) Način i organizacija rada u školi (f=21)

Jedan od najčešćih razloga koji nastavnici navode jeste da se u školi „sve svelo na redovnu nastavu”, tj. „isporuku” programskih sadržaja. Nastavnici smatraju da nemaju vremena da se bave učenicima mimo redovne nastave, a kao razloge navode: obimne planove i programe, a malo vremena za njihovu realizaciju; preveliko administriranje („stalno popunjavanje nekakvih obrazaca”); veliki broj učenika u odjeljenjima; nepovoljne uslove rada u školi i sl.

Nastavnici skreću pažnju na činjenicu da je broj časova odjeljenjske zajednice smanjen (svake druge sedmice jedan čas), što utiče na to „da se o vaspitanju malo vodi računa i malo se govori u školi”. Jasan signal da škola vidi svoju vaspitnu ulogu kao manje važnu.

(N3) Nepovoljne društvene okolnosti (f=16)

Dio razloga za nedovoljnu efikasnost škole u ostvarivanju svoje vaspitne uloge nastavnici vezuju za nepovoljan društveni kontekst: promijenio se položaj škole u društvu, ona je izgubila svoj socijalni ugled, mjesto koje je nekada imala u društvu, izgubila je ugled i „iznutra”, kod nastavnika i učenika (školu ne poštuju ni nastavnici ni učenici); ukazuje se da je škola izgubila „trku” s medijima (posebno internetom) koji se bez kontrole i odgovornosti nude djeci; poremećen je sistem vrijednosti u društvu, i to na način koji ne samo da ne ide u prilog principima koje treba da zastupa škola nego im je često i suprotan; nemaju dovoljno poštovanja prema nastavnicima – na djelu je „urušavanje” ugleda profesije nastavnika u društvu („Nastavnik nema ono mjesto koje zaslužuje u društvu”; „Nastavnici bi trebalo da imaju veći ugled u društvu”; „Škola sve više gubi na značaju zbog narušenog sistema vrijednosti u društvu”).

(N4) Zakonska regulativa i uslovi rada (f=15)

Među češće navođenim razlozima za nedovoljnu efikasnost škole u ostvarivanju vaspitne uloge nalazi se i zakonska regulativa, prije svega smanjena mogućnost nastavnicima da sankcionišu nepoželjna ponašanja učenika u školi („Pojedini učenici rade šta hoće, a nastavnici su nemoćni”; „Ovakvi pojedinci mogu da unište cijelu generaciju, a mi smo nemoćni”). Jedan broj nastavnika smatra da je reforma skrenula pažnju nastavnika sa vaspitne na obrazovnu ulogu („Svi pričaju o kvalitetu znanja, niko se ne bavi vaspitanjem”; „Inspektore interesuje jedino rad nastavnika u nastavi, a niko ne pita za rad s učenicima”; „Ocjenivanje je takvo da se vrednuje samo znanje”).

(N5) Neadekvatnost nastavnika (f=6)

Manji broj komentara odnosi se i na same nastavnike. Navodi se da pojedini nastavnici nemaju znanja i/ili iskustva u vaspitnom radu s učenicima, da su nezainteresovani, nemotivisani, a skreće se pažnja i na to da danas „svako može biti nastavnik/ca”. **Odgovore roditelja**⁸, njihove razloge za nedovoljnu vaspitnu efikasnost današnje škole, takođe smo svrstali u pet kategorija:

(R1) Neadekvatnost nastavnika (f=24)

Najveći broj komentara roditelja odnosi se na pojedine nastavnike koji, po njihovom mišljenju, nijesu dovoljno stručni za posao koji rade, ne trude se dovoljno, nijesu motivisani, nijesu zainteresovani, a ima i takvih koji zaista „nijesu dobar uzor za našu djecu” (npr. „potpuno nezainteresovani za posao”; „nedovoljno stručni”; „kucaju poruke na času”; „favorizuju pojedinu djecu”; „upućuju djecu na privatne časove” i sl.).

(R2) Škola zanemaruje vaspitnu ulogu (f=17)

Način rada u današnjoj školi takođe je jedan od uzroka nedovoljne vaspitne

8 Vidi Prilog 5.

efikasnosti, prema mišljenju roditelja: škola se „okrenula znanju”, a zanemarila svoju vaspitnu ulogu; više se bavi negativnim, a manje pozitivnim osobinama učenika; više je interesuju loši nego dobri đaci („Školu i nastavnike interesuju samo loši đaci, koji im prave probleme, njima se bave, a dobre zanemaruju”); u školama se ne nudi ništa više od redovne nastave („Vannastavne aktivnosti su potpuno zamrle”). Ukazuje se na nepovoljne uslove rada („U moje vrijeme, kada sam ja išla u školu, prije 27 godina, uslovi rada u školi bili su daleko bolji nego danas”), kao i na neke negativne pojave u školi („prisutna korupcija”).

(R3) Neadekvatni zakoni, planovi i programi (f=16)

Jedan broj roditelja smatra da je gradivo obimno i da nastavnici nemaju vremena da se bave djecom. Najveći broj komentara iz ove kategorije odnosi se na to da je nastavnicima „zakonom oduzeto pravo da vaspitno djeluju u školi” i da su „učenicima data sva prava, mogu da rade sve, a nastavnici su nemoćni”.

(R4) Nepovoljne društvene okolnosti (f=13)

Kao i nastavnici, jedan broj roditelja ukazuje na nepovoljan društveni kontekst u kome su i škola i nastavnici izgubili ugled i mjesto koje „zaslužuju u društvu”. Ukazuje se na neodgovarajući sistem vrijednosti kome su djeca izložena, posebno od strane medija, interneta („Vaspitna uloga škole je sve manja, a interneta sve veća”). Ukazuje se na nedovoljnu podršku školi – kako od društva, tako i od roditelja.

(R5) Neadekvatan odnos roditelja prema školi (f=3)

Pored nedovoljne podrške školi u njenom radu, i nezainteresovanosti za saradnju sa školom, roditelji u nekoliko komentara ističu i onu ružniju, ozbiljniju stranu problema – da usljed „jurnjave za novcem” roditelji zapostavljaju i zanemaruju djecu, pred njima

„govore ružno o nastavnicima”; „nemaju poštovanje prema školi i nastavnicima”. Očito je da roditelji ne shvataju kako na taj način otežavaju razvoj svoje djece u odgovorne ljude, koji se s poštovanjem odnose prema drugima.

Nastavnicima su roditelji glavni „krivci” za nedovoljno efikasan rad škole na vaspitanju djece, a roditeljima nastavnici – svako ima stranu koju ne vidi i odgovornost prebacuje na drugoga. Od ukupno 95 razloga koje su nastavnici naveli, svega se šest (6,3%) odnosi na njih same: da pojedini nastavnici nemaju znanja i/ili iskustva u vaspitnom radu učenicima, da su nezainteresovani, nemotivisani i da danas „svako može biti nastavnik/ca”, što govori o tome da sistem ne prepoznaje profesionalizam nastavnika. Ovi odgovori upućuju na dva očigledna zaključka. Prvo, nastavnici ne uviđaju da njihov način rada sa učenicima (koliko su u stanju da osmisle i približe gradivo učenicima) i njihov odnos s njima u procesu nastave/učenja predstavlja određeni vaspitni model, model ponašanja nosilaca određenih socijalnih uloga u specifičnoj socijalnoj situaciji.

Drugo, još važnije, nastavnici ne uviđaju da sam način na koji obrazuju – vaspitava. Izabrani metod rada implicira i određeni položaj učenika u procesu nastave/učenja, čime im se šalje važna vaspitna poruka. Ako učenici provedu 12 godina školovanja sjedeći i ponavljajući s razumijevanjem ono što im je prethodno ispredavao/la nastavnik/ca, vaspitna poruka takvog obrasca rada je jasna: poželjni obrazac ponašanja jeste poslušnost i što tačnije ponavljanje s razumijevanjem onoga što je ispredavano (sjedi i slušaj, tvoje je da slijediš uputstva i radiš što ti se kaže).

Ne umanjujući važnost poštovanja autoriteta, poslušnosti i usvajanja činjenica, takav model rada ostavlja malo prostora za: preduzimljivost, rješavanje problema, donošenje odluka, saradnju s drugima,

razvijanje konstruktivne komunikacije, povezivanje i primjenu znanja u novim situacijama, toleranciju prema nedorečenosti i dvosmislenosti, kreativnost, vještinu prezentovanja onoga što znamo i umijemo, kao i druge VVV neophodne za život u današnjem iznimno složenom i promjenljivom svijetu.

Vaspitna poruka nastave koja podržava te VVV bila bi da od učenika očekujemo da samostalno misle, rade, da aktivno koriste naučeno, postavljaju pitanja i dileme, traže odgovore i rješenja, za koja preuzimaju odgovornost, da griješe – greška je pokazatelj šta treba popraviti i koristi se kao povratna informacija na putu rješavanja, a kroz odnos nastavnika prema greškama učenika izgrađuje se atmosfera povjerenja u odjeljenju.

Poruka ovakve nastave jeste da vjerujemo da su učenici u stanju da uspješno urade zadatke, da se nose sa izazovima, da napreduju, što se u istraživanjima pokazalo kao veoma uticajna varijabla za učeničko napredovanje i postignuće.

Očekivanje i vjerovanje nastavnika da učenici mogu da napreduju i budu uspješni u radu jedno je od „čarobnih proročanstava” koje se samo od sebe obistinjuje⁹ (Rosenthal, & Jacobson, 1968; Glass, 1976; Rosenthal, 1987; Blanck, 1993; Rosenthal, 1997; Murphy, Campbell, & Garavan, 1999; Rosenthal, 2010).

Dakle, jedna vaspitna varijabla (način ponašanja prema učenicima i neverbalna komunikacija) ima jak uticaj na rezultate u kognitivnom polju, na postignuća učenika i na njihovu kreativnost (Cotton, 1989; Babad, Bernieri & Rosenthal, 1989; Rosenthal, Baratz & Hall, 1974; Karcher, et al., 2010).

⁹ U istraživanjima je potvrđeno postojanje i obrnutog efekta – da učenička očekivanja od nastavnika utiču na njihova postignuća i stav prema školovanju. Učenici koji očekuju da je nastavnik dobar profesionalac, da zna svoj posao, postižu bolje školske rezultate od onih koji imaju negativna očekivanja od nastavnika (Feldman & Prohaska, 1979; Blanck, 1993).

Ovo je još jedan od pokazatelja tijesne veze vaspitanja i obrazovanja zbog koje je o ovim dvjema kategorijama opravdano uvijek govoriti u paru, čak i na univerzitetu (npr. učenje profesionalnih obrazaca ponašanja, ili usvajanje etičkih normi određene discipline, poput Herodotove zakletve u medicini, ne spada samo u domen obrazovanja, već i vaspitanja). Ako je svrha škole da pripremi i opremi djecu i omladinu za život, očito je da postoji priličan raskorak između načina te pripreme i onoga što im je potrebno u privatnom i profesionalnom životu van škole. Ovim pitanjima ne posvećuje se velika pažnja u programima nastavničkih fakulteta, a nedovoljno su zastupljeni i u programima usavršavanja nastavnika.

S obzirom na to da je neadekvano ponašanje nastavnika prvi među razlozima koji roditelji navode da objasne nedovoljnu vaspitnu efikasnost škole (iako roditelji imaju na umu pojedinog/u nastavnika/cu), vjerovatno je dosta djece iskusilo neki od navedenih vidova neprikladnog ponašanja. Ovaj je problem tijesno povezan sa položajem profesije nastavnika u društvu, ali i s prirodom njihovog inicijalnog obrazovanja i sistema usavršavanja, kao i praćenjem i evaluacijom kvaliteta njihovog rada u školi. I roditelji prepoznaju nepovoljne uslove rada u školi, kao i neadekvatan položaj škole i obrazovanja u društvu i u okviru aktuelnog sistema vrijednosti, kao ozbiljne prepreke za realizovanje vaspitne funkcije škole.

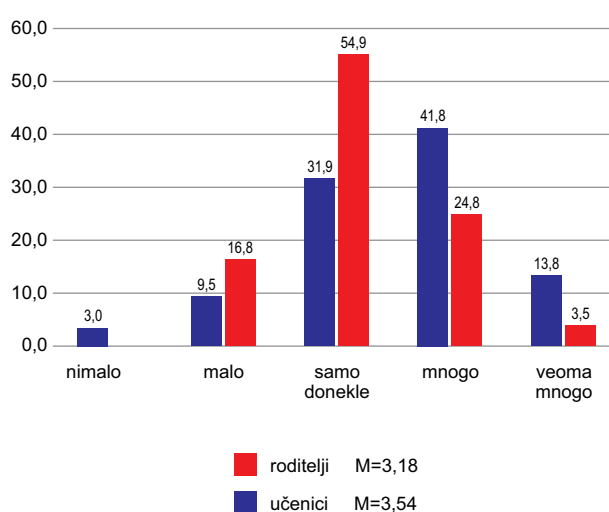
Kao i među nastavnicima i među roditeljima je malo onih koji su samokritični. Mali broj roditelja ukazuje na svoj dio odgovornosti, tj. na okolnost da roditeljska podrška školi u vaspitnom djelovanju često izostaje, ili, što je mnogo gore, da ima roditelja koji aktivno urušavaju ugled škole kod djece, pokazujući svoje nepoštovanje prema njoj kao instituciji i prema nastavnicima koji u njoj rade.

3.2 Koliko škola doprinosi razvoju poželjnih osobina učenika?

Tražili smo od učenika i roditelja da procijene u kom stepenu škola doprinosi razvoju onih pet osobina koje su izabrali kao osobine koje bi škola prioritarno trebalo da razvija kod učenika (v. Grafikon 7). Polovina učenika (55,6%) smatra da im škola mnogo (41,8%) ili veoma mnogo (13,8%) pomaže da razviju izabrane osobine. Ovo bi upućivalo na zaključak da učenici još uvijek vjeruju školi i njenim namjerama. Procenat roditelja koji stoji iza takvih tvrdnji daleko je manji (oko 28%). Polovina roditelja (54,9%) smatra da je današnja škola samo donekle uspješna u razvijanju osobina koje su izabrali (odgovornost, poštenje, samopouzdanost, upornost i kreativnost).

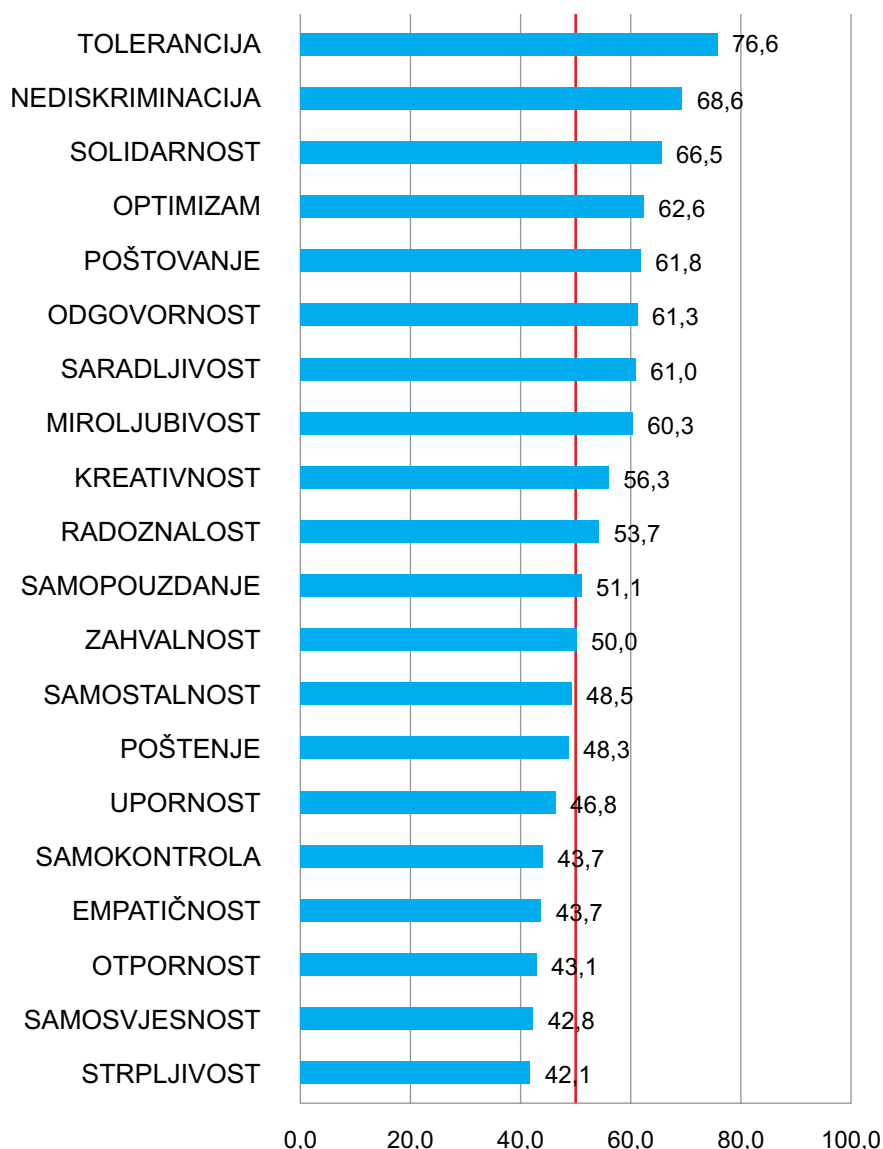
Kada pogledamo u cjelini ocjene nastavnika, možemo reći da oni/e bolje ocjenjuju doprinos škole razvoju poželjnih VVV – vjerovatno zato što time indirektno ocjenjuju i svoj rad i svoj uticaj na učenike. Nastavnici su procjenjivali doprinos škole razvoju svake od ponuđenih osobina s liste. U Grafikonu 8 navedeni su procenti nastavnika koji smatraju da škola u potpunosti ili značajno utiče na razvoj svake od navedenih osobina. Prema mišljenju najvećeg broja nastavnika, najveći uticaj škola uspijeva da ostvari u pogledu razvijanja **tolerancije, nediskriminacije, solidarnosti, optimizma i poštenja**. S druge strane, **najmanji je uticaj škole na razvoj strpljivosti, samosvjesnosti, optimizma, empatičnosti i samokontrole**.

Koliko škola doprinosi razvoju izabranih osobina?

Grafikon 7

Koliko škola doprinosi razvoju pojedinih osobina? (odgovori nastavnika)

Grafikon 8

3.3 Koliko su u školskom radu prisutne aktivnosti koje su značajne za razvoj poželjnih osobina učenika?

Koliko škola utiče na razvoj pojedinih osobina učenika, provjerili smo na još jedan način, ispitujući koliko su u školskom radu prisutne aktivnosti koje imaju vaspitni potencijal i koje su značajne za razvoj poželjnih osobina

učenika. Posebno nas je zanimalo koliko su zastupljene aktivnosti koje su značajne za razvoj sljedećih karakteristika:

- autonomije učenika (planiranje i dogovaranje s nastavnikom/com oko ciljeva učenja);
- osjećajnosti i empatije (izražavanje i analiziranje svojih i tuđih osjećanja);
- odgovornosti (za urađeno i za svoje postupke);

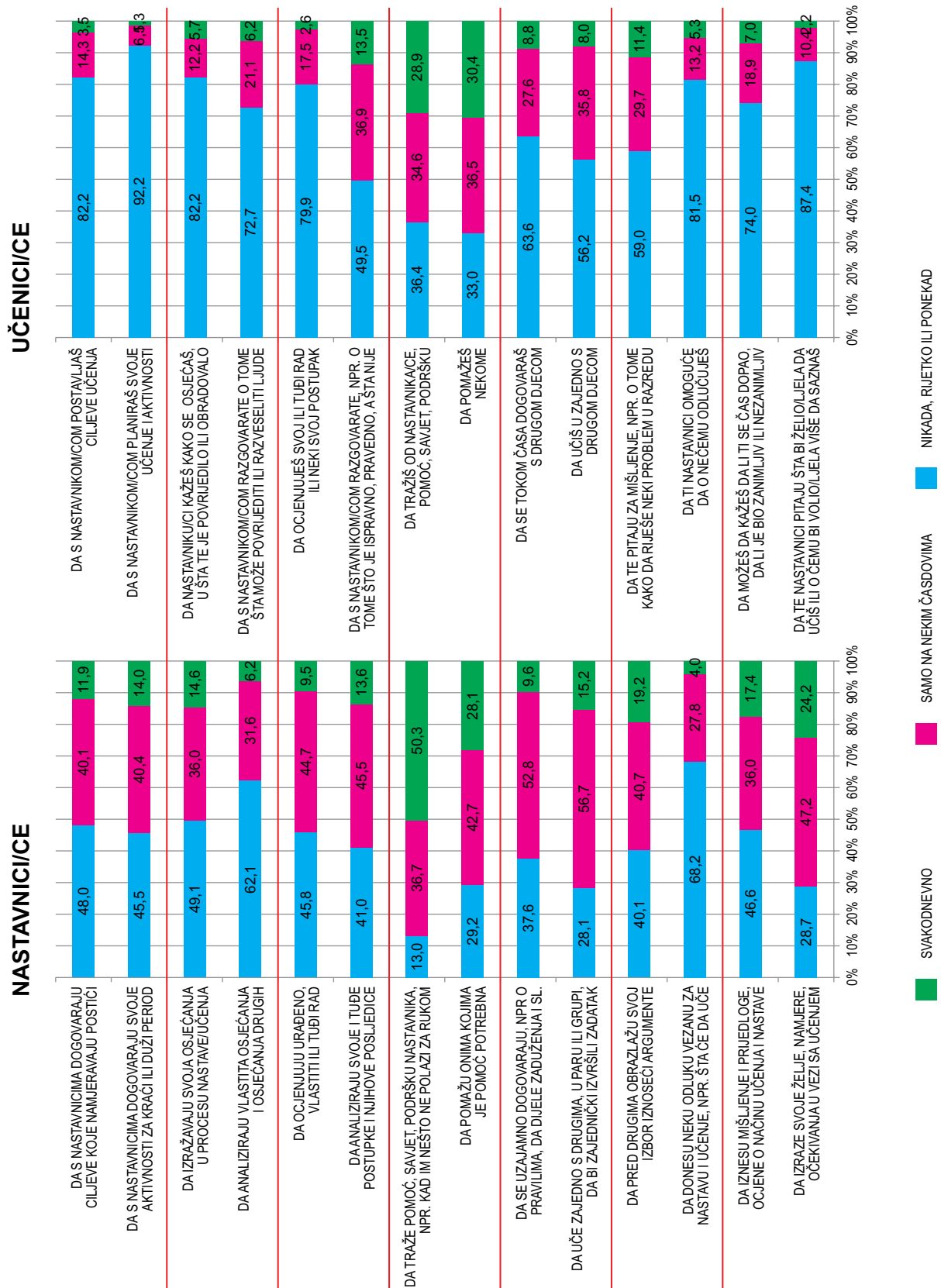
- humanosti i solidarnosti (traženje i davanje pomoći drugome);
- saradnje (dogovaranje i učenje u paru ili grupi);
- odlučivanje (donošenje i obrazlaganje odluka);
- izražavanje vlastitih mišljenja i stavova (u vezi s nastavom i učenjem).

Koliko su realno u školskom radu zastupljene aktivnosti koje doprinose razvoju ovih osobina utvrdili smo tako što smo tražili nezavisne procjene od nastavnika i učenika (v. Grafikon 9) i zatim ukrstili dobijene podatke. Već letimičnim pregledom Grafikona 9 uočljivo je veliko prisustvo plavih polja, posebno u učeničkim odgovorima, tj. da ove **vaspitno korisne aktivnosti nijesu nikada, ili su rijetko, odnosno ponekad prisutne u školskom radu**. Prateći zelenu boju u tabeli, koja označava svakodnevno prisustvo ovih aktivnosti u školskom radu, vidi se da ih je zanemarljivo malo prema učeničkoj ocjeni, dok ih nastavnici vide kao nešto zastupljenije na pojedinim časovima. Jedine aktivnosti koje nastavnici i učenici vide kao svakodnevno prisutne odnose se na **traženje podrške, savjeta ili pomoći od nastavnika** kada učeniku/ci nešto ne polazi za rukom (50,3% nastavnika i 28,9% učenika) i **na pomoć koju učenici pružaju** onima kojima je pomoć potrebna (28,1% nastavnika i 30% učenika). Ovaj posljednji nalaz u saglasnosti je s procjenama svih triju grupa, nastavnika, učenika i roditelja – da su učenici solidarni (v. cilj 1, Grafikon 5). Kada pogledamo skup aktivnosti koje ilustruju prisustvo aktivnog učenja i položaj učenika u nastavi, vidi se da čak i prema ocjenama nastavnika, u praksi preovladava predavačka nastava, koja podrazumijeva pasivan položaj učenika:

- izražavanje želja, namjera i očekivanja vezanih za učenje/nastavu: nastavnici – 24,2%, učenici – 4,2% (što predstavlja najveću razliku o ocjenama nastavnika i učenika);

- ocjenjivanje vlastitog ili tuđeg rada: nastavnici – 9,5%, učenici – 2,6%;
- postavljanje ciljeva u učenju: nastavnici – 11,9%, učenici – 3,5%;
- planiranje svog učenja i rukovođenje njime da bi se ostvarili postavljeni ciljevi: nastavnici – 14%, učenici – 5,3%;
- iznošenje mišljenja, prijedloga i ocjena vezanih za učenje/nastavu: nastavnici – 17,4%, učenici – 7%;
- donošenje odluka o učenju/nastavi: nastavnici – 4%, učenici – 5,3%;
- zajedničko učenje s drugima: nastavnici – 15,2%, učenici – 8%;
- argumentovano obrazlaganje izbora: nastavnici – 19,2%, učenici – 11,4%;
- analiziranje vlastitih i tuđih potupaka i njihovih posljedica: nastavnici – 13,5%, učenici – 13,5%;
- uzajamno dogovaranje i dijeljenje zaduženja: nastavnici – 9,6%, učenici – 8,8%.

Zastupljenost pojedinih aktivnosti koje su značajne za razvoj poželjnih osobina učenika u školskom radu

Grafikon 9

Na osnovu ovih nalaza možemo reći da se učenicima u školskom radu ostavlja malo prostora za autonomiju, odgovornost, odlučivanje, izražavanje svog mišljenja, saradnju, pružanje pomoći drugima i planiranje vlastitih aktivnosti.

Još je manje prostora za izražavanje osjećanja u procesu nastave/učenja (nastavnici –14,6%, učenici –15,7%), analiziranje vlastitih i tuđih emocija, razvoj empatije i kultivisanje odnosa prema emocijama (nastavnici – 6,2%, učenici – 6,2%). To implicitno šalje brojne, vrlo jasne vaspitne poruke učenicima, posebno ako imamo u vidu njihove odgovore na pitanje kada se u školskom radu osjećaju vrijedno, ponosno, poštovano i samouvjereno (u situacijama u kojima se pokazuju kao kompetentni i uspješni, u kojima mogu da pomažu drugima, ili pokazuju solidarnost s njima, kada je pozitivna atmosfera na času, kada imaju mogućnost da izraze svoje mišljenje i da uče i rade zajedno s drugima), a kada loše, neprijatno, posramljeno, poniženo i ružno (kada nijesu uspješni u obavljanju zadataka, ali i kada nijesu uvaženi kao ličnosti već ih nastavnici ili učenici vrijeđaju, ismijavaju, ne vjeruju im, ili kada nijesu solidarni i ne priskoče u pomoć onima kojima je pomoć potrebna (v. cilj 4.4. *U kojim se situacijama u školi učenice osjećaju vrijedno, ponosno, poštovano, samouvjereno, a u kojim neprijatno, posramljeno, poniženo ili ružno?*)).

Dakle, učenici i nastavnici različito procjenjuju korišćenje vaspitno korisnih aktivnosti u školskom radu – po ocjeni učenika, one se javljaju mnogo rjeđe nego što to izjavljaju nastavnici. U ovom slučaju, važnija nam je bila percepcija učenika, jer se sve stavke u pitanju odnose na učenike i ono što oni rade u školi, a nastavnici možda daju socijalno poželjne odgovore ili procjenjuju potencijalno prisustvo tih aktivnosti (koliko bi one mogle biti zastupljene u školskom

radu), a ne koliko se one zaista sreću u školskoj praksi. Iskustvo učenika je važno – da li su učestvovali u nekoj od tih aktivnosti – jer ono što učenici rade u školi to će i naučiti.

Cilj 3. Koliko škola danas podržava i razvija poželjne VVV i koliko je uspješna u ostvarivanju svoje vaspitne uloge – glavni nalazi

Prema ocjenama nastavnika i roditelja, škola je prosječno uspješna u ostvarivanju svoje vaspitne uloge. Interesantno je da su nastavnici predmetne nastave nešto bolje ocijenili efikasnost škole u vaspitanju djece (M=3,34) nego nastavnici razredne nastave (M=3,29). Istraživanja socio-emocionalnog učenja pokazuju da se nastavnici razredne nastave više bave učenicima, njihovom ličnošću i učenjem, s njima imaju toplije i prisnije odnose, dok su predmetni nastavnici više orijentisani na sadržaj koji predaju. Možda se time može objasniti nalaz – nastavnici razredne nastave su više posvećeni vaspitnim efektima nastave/učenja, pa su time i kritičniji u ocjeni vaspitne uspješnosti škole. Moguće je i drugačije objašnjenje – da nastavnici predmetne nastave „štite” sliku o sebi, tj. ovom ocjenom ocjenjuju svoj rad boljim nego što jeste.

Nastavnici i roditelji različito vide razloge za nedovoljnu efikasnost škole u ostvarivanju vaspitne uloge. Po mišljenju nastavnika, osnovni razlozi su: neadekvatan odnos roditelja prema školi (77); način i organizacija rada u školi (31); nepovoljne društvene okolnosti (16); neadekvatna zakonska regulativa i uslovi rada (15); neadekvatnost nastavnika (6). Po mišljenju roditelja, razlozi su: neadekvatnost nastavnika (24); škola zanemaruje vaspitnu ulogu (17); neadekvatni zakoni, planovi i programi (15); nepovoljne društvene okolnosti (13); i neadekvatan odnos roditelja prema školi (3).

Od ukupno 95 razloga koje su naveli nastavnici, svega se šest (6,3%) odnosi na njih same: da pojedini nastavnici nemaju znanja i/ili iskustva u vaspitnom radu sa učenicima, da su nezainteresovani, nemotivisani i da danas „svako može biti nastavnik/ca”, tj. da sistem ne prepoznaje profesionalizam nastavnika. Ovi odgovori upućuju na dva očigledna zaključka. Prvo, da nastavnici nedovoljno uviđaju da njihov način rada sa učenicima (koliko su u stanju da osmisle i približe gradivo učenicima) i njihov odnos s njima u procesu nastave/učenja predstavlja određeni vaspitni model, model ponašanja nosilaca određenih socijalnih uloga u specifičnoj socijalnoj situaciji.

Drugo, još važnije, nastavnici ne uviđaju da sam način na koji obrazuju – vaspitava. Izabrani metod rada implicira i određeni položaj učenika u procesu nastave/učenja, čime se učenicima šalje važna vaspitna poruka. S obzirom na to da je neadekvatno ponašanje nastavnika prvi među razlozima koji roditelji navode da objasne nedovoljnu vaspitnu efikasnost škole, (iako roditelji imaju na umu pojedinog/u nastavnika/cu) vjerovatno je dosta djece iskusilo neki od vidova neprikladnog ponašanja nastavnika. Ovaj problem tijesno je povezan s položajem profesije nastavnika u društvu, ali i s prirodom inicijalnog obrazovanja i sistema usavršavanja nastavnika, kao i s praćenjem i evaluacijom kvaliteta njihovog rada u školi. I roditelji prepoznaju nepovoljne ulove rada u školi i neadekvatan položaj škole i obrazovanja u društvu i u aktuelnom sistemu vrijednosti kao prepreke za efikasno vaspitno djelovanje škole. Mali broj roditelja ukazuje na dio vlastite odgovornosti, da ima roditelja koji ne pružaju podršku školi u vaspitnom djelovanju, ili, što je mnogo gore, aktivno urušavaju ugled škole kod djece pokazujući svoje nepoštovanje prema toj instituciji i prema nastavnicima koji u njoj rade. Polovina učenika (55,6%) smatra da im škola mnogo (41,8%) ili

veoma mnogo (13,8%) pomaže da razviju izabrane osobine, što govori da djeca još uvijek imaju povjerenja u školu i ono što radi. Procenat roditelja koji stoje iza takvih tvrdnji daleko je manji (oko 28%). Polovina roditelja (54,9%) smatra da je današnja škola samo donekle uspješna u razvijanju osobina koje su izabrali kao prioritetne (odgovornost, poštenje, samopouzdanost, upornost i kreativnost). Kada pogledamo kako nastavnici ocjenjuju doprinos škole razvoju pojedinih VVV, možemo reći da nastavnici bolje ocjenjuju doprinos škole razvoju poželjnih VVV, vjerovatno zato što time indirektno ocjenjuju i svoj rad. Prema mišljenju najvećeg broja nastavnika, škola ostvaruje najveći uticaj u pogledu razvijanja tolerancije, nediskriminacije, solidarnosti, optimizma i poštenja. S druge strane, najmanji je uticaj škole na razvoj strpljivosti, samosvjesnosti, otpornosti, empatičnosti i samokontrole.

Vaspitno korisne aktivnosti nijesu nikada, ili su rijetko, odnosno ponekad prisutne u školskom radu. Svakodnevno prisustvo ovih aktivnosti u školskom radu, prema učeničkoj ocjeni, zanemarljivo je malo, a nastavnici ih vide kao nešto zastupljenije na pojedinim časovima. Jedine aktivnosti koje i nastavnici i učenici, vide kao svakodnevno prisutnije odnose se na **traženje podrške, savjeta ili pomoći od nastavnika** kada učeniku/ci nešto ne polazi za rukom (50,3% nastavnika i 28,9% učenika) i **na pomoć koju učenici pružaju** onima kojima je pomoć potrebna (28,1% nastavnika i 30% učenika). Ovaj posljednji nalaz u saglasnosti je s procjenama svih grupa, nastavnika, učenika i roditelja, da su učenici solidarni (v. cilj 1).

Kada pogledamo skup aktivnosti koje ilustruju prisustvo aktivnog učenja i položaj učenika u nastavi, vidi se da čak i prema ocjenama nastavnika, u praksi preovladava predavačka nastava, koja podrazumijeva pasivan položaj učenika.

Na osnovu dobijenih nalaza možemo reći da se učenicima u školskom radu ostavlja malo prostora za autonomiju, odgovornost, odlučivanje, izražavanje svog mišljenja, saradnju, pružanje pomoći drugima i planiranje vlastitih aktivnosti. Još je manje prostora za izražavanje osjećanja u procesu nastave/učenja (nastavnici – 14,6%, učenici – 15,7%) i za analiziranje vlastitih i tuđih emocija, razvoj empatije i kultivisanje odnosa prema emocijama (nastavnici – 6,2%, učenici – 6,2%). Ovo implicitno šalje vrlo jasne vaspitne poruke učenicima.

Učenici i nastavnici prilično se razlikuju u procjeni zastupljenosti vaspitno korisnih aktivnosti u školi. Učenici procjenjuju da se one javljaju mnogo rjeđe nego što to izjavljuju nastavnici. U ovom slučaju, važnija nam je bila percepcija učenika, jer se sve stavke u pitanju odnose na učenike i ono što oni rade u školi, a nastavnici možda daju socijalno poželjan odgovor, ili procjenjuju potencijalno prisustvo tih aktivnosti, a ne koliko se one zaista sreću u školskoj praksi.

Cilj 4. Na koji je način u školi moguće implementirati ciljeve koji se odnose na razvoj poželjnih VVV učenika?

4. Na koji je način u školi moguće implementirati ciljeve koji se odnose na razvoj poželjnih VVV učenika:

- Ko je u školi odgovoran za realizaciju ciljeva koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika?
- Na koji je način najbolje implementirati ciljeve koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika?
- Koliko su pojedine školske situacije pogodne i kako se mogu iskoristiti za razvijanje poželjnih osobina učenika?

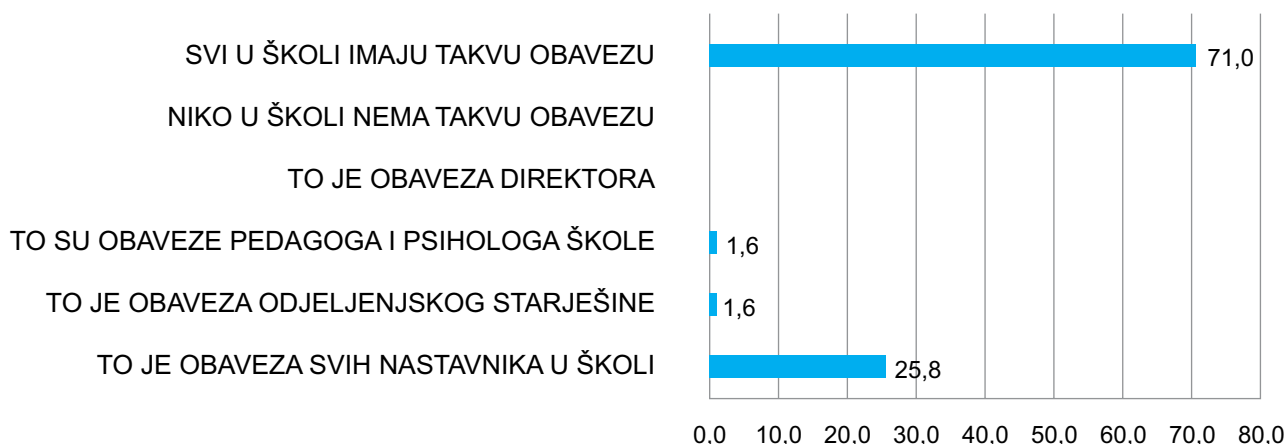
- U kojim se situacijama u školi učenici osjećaju vrijedno, ponosno, poštovano, samouvjereno, a u kojim neprijatno, posramljeno, poniženo i ružno?
- Koji vaspitni postupci bi se mogli koristiti za razvijanje poželjnih osobina učenika?

4.1 Ko je u školi odgovoran za realizaciju ciljeva koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika?

Postoji gotovo potpuna saglasnost svih ispitanih nastavnika da je razvoj poželjnih osobina učenika **odgovornost svih u školi** (71%) i odgovornost svih nastavnika (25,8%). Neznatan procenat ispitanika (1,6%) smatra da je to posao stručne službe ili odjeljenjskog starješine (v. Grafikon 10).

Ko u školi treba da brine o realizaciji ciljeva koji se odnose na razvoj poželjih osobina učenika?

Grafikon 10

Sličan zaključak – da se nastavnici u velikoj mjeri osjećaju odgovornima za realizaciju vaspitnih ciljeva škole, može se izvesti i na osnovu njihovih odgovora na pitanje: „Koja je Vaša deviza (parola, moto) u radu sa učenicima?“

Devize nastavnika¹⁰ svrstali smo u četiri kategorije, koje bismo mogli nazvati i četiri nastavničke orijentacije u procesu nastave/ učenja (kategorije su poređane prema učestalosti odgovora u svakoj od njih).

(1) Cjelovit razvoj ličnosti učenika (f=21)

Polovina nastavnika nastoji da u radu utiče na cjelovit razvoj ličnosti učenika. Evo nekih od tipičnih odgovora: „Najveći uspjeh je biti dobar čovjek!“ „Prvo na šta stavljam akcenat jeste da od njih (učenika) formiram pozitivne ličnosti i da im ukažem na vrijednost dobrih odnosa!“ „Da djeca budu dobri ljudi (da se kod njih razvije: sloga, humanost, poštenje, empatija, spremnost da pomognu).“ „Ja sam tu da pomognem učenicima da dođu do svog cilja, da postanu pošteni i dobri ljudi.“ „Da postanu dobri ljudi i da nauče da ne urade drugom ono što ne bi voljeli da neko radi njima.“

(2) Uporan rad, red i disciplina (f= 9)

Jedan broj nastavnika rukovodi se time da je najvažnije kod djece razviti radne navike, upornost i marljivost. Oni ističu, na primjer: „Upornošću, strpljenjem i radom do uspjeha!“ „Red, rad, upornost, marljivost i disciplina!“ „Vjerujem u vaspitanje upornim radom!“ „Učenici treba da shvate da samo radom i svakodnevim zalaganjem mogu postići cilj.“

(3) Škola kao priprema za dalje školovanje i život (f= 8)

Jedan broj nastavnika rukovodi se parolom da je najvažnije učenike pripremiti za život, prije svega razvijanjem kognitivnih vještina i sposobnosti. Oni kažu, na primjer: „Da priprelim učenike za život, da svoja stečena znanja mogu primijeniti u životu.“ „Kroz školovanje ih spremimo za život, napraviti bazu, da uče i usavršavaju se!“ „Želim kod učenika da razvijem vještine koje će im omogućiti da savladaju gradivo.“ „Važno je da zavole školu i nauče kako se učiti!“

¹⁰ Vidi Prilog 6.

(4) Znanje je snaga, znanje je moć (f =2)

Samo je 5% nastavnika (2 od 40) navelo sticanje znanja kao primarni cilj u radu sa učenicima: „Znanje je najveće blago!“ „Znanje je bogatstvo, ali samo kada se zna primijeniti u praksi!“

4.2 Na koji je način najbolje implementirati ciljeve koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika?

Nastojali smo utvrditi kakav je **stav nastavnika** u odnosu na implementaciju ciljeva koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika u školi. Zato smo im ponudili tri gledišta – odnosno tri kratke izjave kojima se opisuju određena gledišta – i tražili da se opredijele za jedno od njih.

Gledište 1: Ciljevi vezani za razvoj osobina ličnosti učenika treba da se realizuju *onako*

kao i do sada, na sadržajima koji su za to najpogodniji (npr. maternji jezik, nastava fizičkog vaspitanja i sl.).

Ovo gledište mogli bismo nazvati: *Ne raditi ništa, neka ide kao i do sada.*

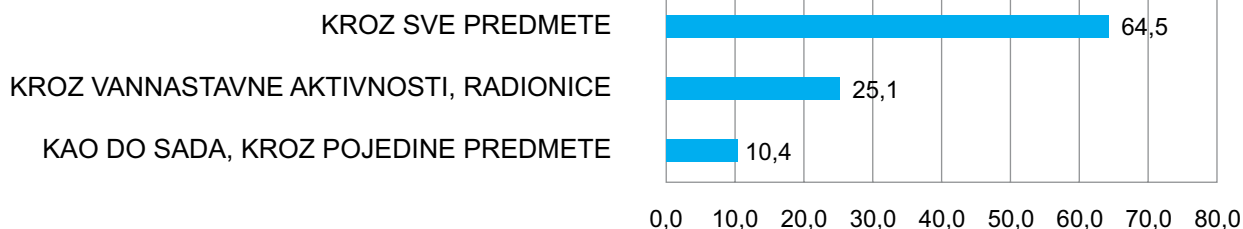
Gledište 2: Ciljevi vezani za razvoj osobina ličnosti učenika treba da se *razrade u posebnim programima* i da se realizuju kroz *vannastavne aktivnosti* (npr. sekcije, kurseve, tribine, radionice i sl.).

Ovo gledište mogli bismo nazvati: *Treba nešto raditi, ali mene pustite na miru.*

Gledište 3: Ciljevi vezani za razvoj osobina ličnosti učenika treba *da se dorade i pojačaju u obaveznim programima* i da se realizuju kroz redovnu nastavu *u okviru svakog školskog predmeta, uz uvođenje metoda aktivnog učenja.*

Ovo gledište mogli bismo nazvati: *Hajde svi da se ozbiljno bavimo ovim pitanjem.*

Kako u školi treba realizovati ciljeve koji se odnose na razvoj ličnosti učenika?

Grafikon 11

Dvije trećine nastavnika (64,5%) dobro uviđa da bi se jedino **cjelovitim pristupom**, kroz sve predmete, doradom postojećih programa i uvođenjem metoda aktivnog učenja, mogao postići željeni cilj (v. Grafikon 11). S druge strane, trećina nastavnika (35,5%) nije raspoložena da se ovim bavi. Jedan broj nastavnika (oko 10%) ništa ne bi mijenjali (da sve ostane kao i do sada). To ne znači da oni ne shvataju šta bi trebalo da se radi, već prije govori o tome da nemaju

nikakvu potrebu, ni motivaciju, da rade na podizanju kvaliteta rada u školi, da ne žele da budu angažovani oko vaspitnog rada sa učenicima, pa gledaju kako da ih „ta čaša mimoide“. Slično bismo mogli reći i za četvrtinu nastavnika (25,1%), koji biraju gledište 2. Oni uviđaju potrebu da se škola bavi ovim ciljevima, ali bi voljeli da to čini neko drugi – izgleda da nijesu spremni da se lično angažuju (neka to drugi rade kroz sekcije, kurseve, tribine, radionice).

Ako spojimo podatke iz ovog i prethodnog pitanja, ohrabruje nalaz da **najveći dio nastavnika smatra da je vaspitni rad s učenicima njihova odgovornost** (v. Grafikon 10) i **da je dvije trećine njih i spremno da se time više bavi** (v. Grafikon 11).

4.3 Koliko su pojedine školske situacije pogodne i kako se mogu iskoristiti za razvijanje poželjnih osobina učenika?

Koliko su pojedine školske situacije pogodne za razvijanje poželjnih osobina učenika i kako se za tu svrhu mogu iskoristiti, ispitivali smo upitnikom za nastavnike i u fokus grupama kroz intervju s nastavnicima.

Prema mišljenju nastavnika, **sve ponuđene školske (nastavne i vannastavne) i vanškolske situacije veoma su pogodne** za realizaciju pomenutih ciljeva. Pošto su procjenjivali svaku od ponuđenih situacija, nastavnici su ocijenili da su **najpogodnije posebne, namjenske radionice (91,4%)**, zatim slijede sportske aktivnosti (89,1%), časovi odjeljenjske zajednice (87,5%), vannastavne aktivnosti (86,9%), izleti, ekskurzije (85,6%), kulturne aktivnosti škole (82,7%), tribine, kursevi (77,4%), a **kao najmanje pogodnu vide redovnu nastavu (74,4%)** (v. Grafikon 12).

Iako su sve situacije ocijenjene kao pogodne (od 74% do 91%), interesantna je razlika u ocjeni, s jedne strane, redovne nastave i, s druge, ostalih situacija, vannastavnih i vanškolskih. Četvrtina nastavnika misli da je redovna nastava manje pogodna za razvijanje poželjnih osobina ličnosti učenika nego druge, vannastavne i vanškolske situacije. Na osnovu ovog nalaza možemo izvesti dva zapažanja

Prvo, nastavnici dijelom prenebregavaju obrazovni značaj vannastavnih i vanškolskih situacija; one se doživljavaju kao primarno

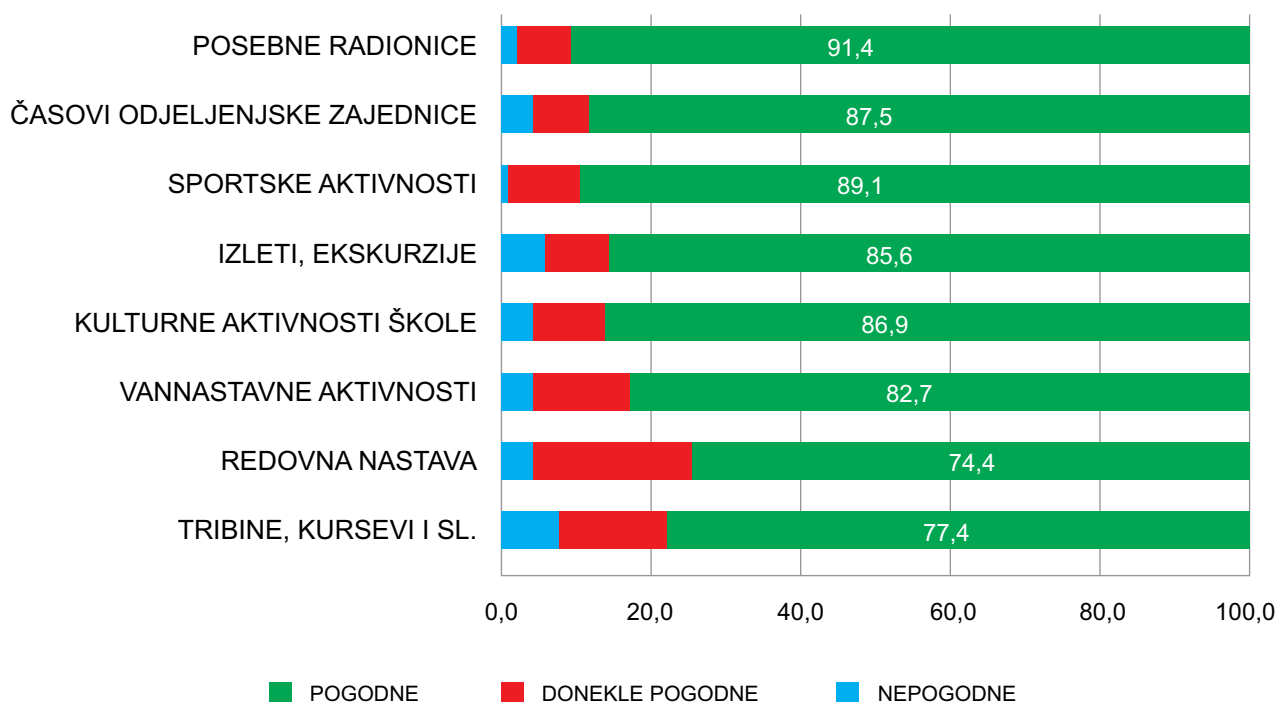
vaspitanje usmjerene, a ne kao aktivnosti koje bi na svoj način, drugačijim sredstvima i drugačijim pristupom, morale da doprinesu realizaciji istih školskih ciljeva kao i redovna nastava.

Vannastavne aktivnosti u školi ne percipiraju se u tom svjetlu, pa se često i ne održavaju (npr. dopunska, dodatna nastava), već se tretiraju kao neki neobavezni „garnirung” za glavno jelo – redovnu nastavu. Previđa se, dakle, **nužnost cjelovitog rada u školi**, povezivanja nastavnih, vannastavnih i vanškolskih aktivnosti na način **da budu komplementarne u radu na dostizanju istih ciljeva**.

Drugo zapažanje koje se može izvesti iz pomenutog nalaza jeste da četvrtina nastavnika ne vidi vaspitno djelovanje redovne nastave, tj. da sam način na koji obrazujemo šalje učenicima važnu vaspitnu poruku (vidi diskusiju kod cilja 3.1. *Koliko je današnja škola uspješna u ostvarivanju svoje vaspitne uloge*). To možemo tumačiti kao bježanje od vlastite odgovornosti, imajući u vidu da je 64% nastavnika izjavilo da vaspitne ciljeve treba implementirati kroz sve predmete (v. cilj 4.2. *Na koji je način najbolje implementirati ciljeve koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika*).

Neobičan je nalaz da oko 15% nastavnika ne vidi vaspitni potencijal ekskurzija i izleta, koje bismo, mogli okarakterisati kao isključivo vaspitne situacije. Uostalom, problemi koje nastavnici imaju s učenicima na ekskurzijama ilustracije su nekih od VVV učenika. Isto tako, polovina nastavnika navodi kreativnost među pet prioritarnih osobina koje škola treba da razvija kod učenika (v. Tabelu 9), a ovdje vidimo da 20% nastavnika ne prepoznaje vaspitnu ulogu kulturnih aktivnosti, niti njihov doprinos razvoju originalnog, divergentnog mišljenja.

Koliko su pojedine školske situacije pogodne za razvijanje poželjnih osobina učenika?

Grafikon 12

U fokus grupama nastojali smo prikupiti iskustva nastavnika i njihovo mišljenje o tome **kako se pojedine školske situacije mogu koristiti za realizaciju ciljeva** koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika. Ova iskustva sistematizovali smo na sljedeći način:

REDOVNA NASTAVA

- Gost na času – negativni primjeri, liječeni zavisnik (alkoholizam, narkomanija), ili porodica nekog korisnika psihoaktivnih supstanci.
- Gost na času – pozitivni primjeri, poznati umjetnik, istaknuti sportista, „uspješan roditelj” (razgovor sa uspješnim ljudima: piscima, glumcima, sportistima).
- Organizovanje časova sa učenicima iz dva ili tri odjeljenja (saradnja odjeljenja kako bi se postigao neki cilj).
- Organizovanje kvizova, takmičenja iz opšte kulture i znanja na svim časovima.
- Organizovanje dramskih sadržaja kroz predmete, posebno u okviru nastave jezika.
- Više tekstova u udžbenicima koji sadrže različite dileme (npr. kao što su basne), ili koji ističu pozitivne primjere.
- Analiza književnog djela – poruke koje se mogu izvesti.
- Stalno isticati doprinos naučnika, umjetnika, poznatih ljudi u različitim oblastima (predmetima).
- Praviti predstave i skečeve na času sa različitim situacijama iz života (npr. dramatizacija sukoba).
- Organizovanje debata na času o različitim pitanjima (šta je ispravno, pravedno, humano, a šta nije).
- Dnevnik u rukama učenika (učenik/ca u ulozi nastavnika/ce).

ČASOVI ODJELJENJSKE ZAJEDNICE

- Na časovima odjeljenjske zajednice razgovarati o životnim pitanjima (o dilemama na koje učenici nailaze u životu).
- Tražiti od djece da aktivno učestvuju u rješavanju različitih problema u odjeljenju (slab uspjeh, nedisciplina, konflikti i sl.).
- Tražiti od djece da odlučuju, npr. gdje ići na izlet, šta posjetiti (da aktivno učestvuju u organizaciji rada odjeljenja).

ČASOVI DOPUNSKJE NASTAVE

- Časovi dopunske nastave mogu se iskoristiti za razvijanje humanosti tako što bi dobri učenici radili s onim učenicima koji imaju problema s učenjem. (Ovaj primjer za čas dopunske nastave više se odnosi na razvoj solidarnosti i saradnje, pa i empatije, nego humanosti.)

SEKCIJE

- Organizovanje više različitih sekcija – da svako dijete nađe nešto za sebe, da bude uspješno.
- Organizovanje u školi audicija na kojima mogu doći do izražaja različiti talenti učenika.
- Izviđači, mladi gorani i slične organizacije veoma su važne za razvijanje mladih.

AKCIJE U ŠKOLI

- Organizovanje humanitarnih akcija u školi (različiti povodi).
- Učešće škole u akcijama od lokalnog značaja (npr. pošumljavanje); neke humanitarne akcije.

SPORTSKE AKTIVNOSTI

- Nastavnici mogu da doprinesu razvijanju zajedništva kod učenika kroz različite sportske aktivnosti, npr. takmičenje u fudbalu (između odjeljenja).

- Organizovanje takmičenja (odjeljenjskih, razrednih, između škola) u raznim sportovima.
- Učenik – sudija (dati učenicima mogućnost da preuzmu odgovornost vođenja npr. fudbalske utakmice).

IZLETI, EKSKURZIJE

- Organizovanje izleta, ekskurzija i posjeta, npr. Domu za djecu u Bijeloj.
- Organizovanje zajedničkih posjeta pozorištu, izložbama, utakmicama, muzejima i sl.
- Organizovati da učenici planiraju put, da imaju određena zaduženja, npr. da brinu jedni o drugima.

TRIBINE, KURSEVI I SL.

- Kroz tribine i diskusije učiti učenike da poštuju različitosti.
- Organizovati kurseve za roditelje – o pravilnom roditeljstvu, kako usmjeravati djecu, kako uticati na formiranje njihove ličnosti.

KULTURNE AKTIVNOSTI ŠKOLE

(školske manifestacije, priredbe i sl.)

- Veće uključivanje roditelja u aktivnosti škole – npr. zajedno s roditeljima organizovati i pripremiti priredbu i neke slične aktivnosti.
- Uključivanje sve djece u školske aktivnosti – npr. obezbijediti da u predstavama učestvuju i oni koji nijesu „zvjezdice” i na takav način ih oslobađati straha od greške.
- Učešće u manifestacijama šireg karaktera.
- Saradnja između škola (organizovanje zajedničkih aktivnosti, susreta i sl.).
- Đaci koji se ne ističu u učenju znaju da iznenade kada dobiju neki zadatak, npr. tokom priprema različitih manifestacija, priredbi.

POSEBNE RADIONICE NAMIJENJENE UČENICIMA

- Uključivanje učenika u radionice koje se organizuju u školi, a u vezi su s različitim problemima i izazovima na koje nailaze mladi.
- Zadužiti pojedine učenike za rad s drugima, npr. grupa za pomoć u učenju, grupa za radionice posvećene zavisnosti.
- Osposobiti učenike da budu medijatori, da aktivno učestvuju u rješavanju konflikta među učenicima.

OPŠTE PREPORUKE

- Učenici treba da budu više uključeni u život škole.
- Organizovati vannastavne aktivnosti u kojima su učenici upućeni jedni na druge.
- Dati učenicima više mogućnosti da učestvuju u organizaciji i radu škole.

Iz navedenih primjera vidi se da nastavnici ne prepoznaju korišćenje različitih metoda rada (metoda aktivnog učenja/nastave) u redovnoj nastavi kao doprinos realizaciji vaspitnih ciljeva škole. U primjerima se pominju dramatizacija i debata, ali je tu akcenat na sadržaju (rješavanje sukoba, diskusija o tome šta je ispravno, pravedno, humano), a ne na metodu rada.

Rješavanje problema, kooperativno učenje u grupama učenika ili individualno sa nastavnikom/com, divergentno učenje, praktično smisljeno učenje, timska nastava, učenje putem otkrića – sve su to metode u koje su „uzidane” neke od važnih VVV o kojima govorimo (Ivić, Pešikan i Antić, 2003). Rješavanje problema i donošenje odluka prisutno je na časovima odjeljenjske zajednice, ali opet je u fokusu sadržaj (npr. problemi u odjeljenju, ili odluka koja nije vezana za ono što se uči), a ne vaspitni potencijal samih metoda.

Iz primjera nastavnika ne vidi se dovoljno koliko su sekcije posebno pogodno mjesto za razvijanje brojnih VVV, prije svega upornosti i istrajnosti u onome čime se bavimo. Ako su učenici za nešto posebno zainteresovani i žele time da se bave (a motivacija učenika za rad jedan je od centralnih problema u školi), onda su sekcije idealna prilika za uvježbavanje istrajnog rada. Pored toga, one otvaraju prostor za razvoj radoznalosti, samosvijesti, samostalnosti, saradnje s drugima, strpljivosti, optimističnosti, kreativnosti i samopouzdanja.

Sportske aktivnosti u školi mogle bi se koristiti mnogo raznovrsnije, a ne samo za takmičenja. Kroz njih, i uošte kroz nastavu fizičke kulture, potrebno je razvijati zdrave stilove života – vrijednost koju je važno promovisati među djecom i mladima danas, a koja pokriva široku oblast, od zdrave ishrane (npr. svijesti o štetnosti brze hrane, vještačkih slatkiša) i razvoja kulture ishrane, preko kulture življenja (brige o zdravlju, bavljenja fizičkim aktivnostima), do zaštite od brojnih pogubnih faktora koji djeluju u sredini (alkoholizma, narkomanije, kladionica, kockanja, nasilja, itd.)¹¹.

4.4 U kojim se situacijama u školi učenici osjećaju vrijedno, ponosno, poštovano, samouvjereno, a u kojima neprijatno, posramljeno, poniženo i ružno?

Tokom razgovora sa učenicima u fokus grupama interesovalo nas je u kojim se situacijama u školi osjećaju vrijedno, ponosno, poštovano, samouvjereno, a u kojima neprijatno, posramljeno, poniženo, ružno. Učenici su naveli 217 pozitivnih i 193 negativne situacije.

¹¹ Iako u školi postoji izborni predmet sa ovim nazivom, razvoj zdravih stilova života jedan je od važnih ciljeva koji se ističe u savremenim koncepcijama nastave fizičkog vaspitanja (kulture) i nastojanjima da se ona unaprijedi (v. Hardman, 1993; Hardman, 2003; Department of health, 2004; Cavill, Kahlmeier and Racioppi, 2006; Pešikan & Grbić, 2015)

Pozitivne školske situacije¹², u kojima se učenici osjećaju vrijednim, ponosnim, poštovanim, samouvjerenim, razvrstali smo u tri kategorije: 1. Osjećaj kompetentnosti, uspješnosti i samopotvrđivanja; 2. Humanost, solidarnost, mogućnost da se nekome pomogne; 3. Pozitivna atmosfera na času, mogućnost izražavanja mišljenja, učenje i druženje.

OSJEĆAJ KOMPETENTNOSTI, USPJEŠNOSTI I SAMOPOTVRĐIVANJA (f =119)

Za najveći broj učenika pozitivne školske situacije povezane su sa osjećajem kompetentnosti, uspješnosti i samopotvrđivanja. Tri su kategorije takvih situacija:

- *Odlično sam nešto uradio/la, bolji/a sam od drugih (f =49)*

To su situacije: Kad dobijem dobru ocjenu. Kada nešto dobro uradim. Kada dobro odgovaram. Kada postignem ono što želim (što mi je bio cilj). Kada uradim nešto što ne mogu svi. Kada sam najbolji/a u nečemu. Kada postignem svoj maksimum. Kada pobijedimo na nekom takmičenju. Kada samostalno, svojim zalaganjem, uspijem u nečemu i sl.

- *Nastavnik/ca me razumije, uvažava i hvali (f=42)*

To su situacije: Kad od nastavnika/ce dobijem pohvalu, lijepu riječ. Kad me nastavnik/ca istakne, navede kao primjer. Kada mi nastavnik/ca povjeri neku važnu stvar da je umjesto njega/nje uradim. Kada sam shvaćen/a od nastavnika/ce. Kada nastavnici imaju razumijevanja, čak i kad pogriješimo nešto. Kada nastavnik/ca kaže da sam vrijedan/dna, odgovoran/rna i sl.

- *Drugi učenici me uvažavaju, vjeruju mi i hvale me (f =28)*

To su situacije: Kada mi se neko povjeri (drug ili drugarica). Kada drugi traže da se

posavjetuju sa mnom. Kada me drugovi pohvale, istaknu. Kada drugovi imaju povjerenja u mene. Kada me drugi učenici poštuju. Kada sam odabran/a da budem predsjednik/ca odjeljenja ili da predstavljam školu i sl.

HUMANOST, SOLIDARNOST, MOGUĆNOST DA SE NEKOME POMOGNE (f=49)

To su situacije: Kada mogu da pomognem nekome, drugu li drugarici. Kad zaštitim nekoga kada je u pravu. Kada sam zaštiti/la nekoga, pomogao/la mu u nevolji. Kada je neka humanitarna akcija u našoj školi. Kada smo složni pred nastavnicima i zalažemo se za pravednost. Kada radimo nešto korisno za školu, npr. kada čistimo, sređujemo. Kada mi drug/drugarica pomaže da popravim ocjene. Kada nekome napravim neku uslugu. Kada mogu da spriječim sukob, svađu i sl.

POZITIVNA ATMOSFERA NA ČASU, MOGUĆNOST IZRAŽAVANJA MIŠLJENJA, UČENJE I DRUŽENJE (f=49)

U okviru ove kategorije izdvojene su potkategorije koje se odnose na: 1. mogućnost izražavanja mišljenja na času; 2. pozitivnu atmosferu na času; 3. način učenja; 4. druženje.

Mogućnost izražavanja mišljenja na času (f =22) ogleda se kroz situacije: Na časovima, kada mogu da izrazim svoje mišljenje. Kada nastavnik/ca poštuje učenike, njihovo mišljenje. Kada svi odlučujemo o nečemu, npr. na času odjeljenjske zajednice. Kad nastavnik ili nastavnica traži moje mišljenje, savjet i sl.

Pozitivna atmosfera na času (f =14) ogleda se kroz situacije: Kada je atmosfera na času opuštena, prijatna, vesela. Kada je nastavnik/ca raspoložen/a. Kada se nastavnik/ca šali s nama. Kada je nastavnik/ca posvećen/a poslu. Kada se nastava održava u dobro opremljenom kabinetu i sl.

¹² Vidi Prilog 7.

Način učenja (f= 9) ogleda se kroz situacije: Kada mogu da budem kreativan/vna, da nešto uradim na svoj način. Kada nas nekoliko ujedini snage da bismo zajedno odradili neki zadatak. Kada radimo u grupi, razgovaramo. Kada se organizuje debata,

pa se svi borimo za svoje mišljenje. Kada učimo nešto što je korisno i sl.

Druženje (f= 4) se ogleda kroz situacije: Na odmoru ili poslije časova, kada se družimo i šalimo. Na izletu, kada smo svi zajedno i sl.

Tabela 10.

Školske situacije u kojima se učenici osjećaju vrijedno, ponosno, poštovano i samouvjereno

	Pozitivne situacije	f	%
1	Kad dobijem dobru ocjenu	23	57,5
2	Kada mogu da pomognem nekome, drugu li drugarici	22	55
3	Kad od nastavnika/ce dobijem pohvalu, lijepu riječ	18	45
4	Na časovima kada mogu da izrazim svoje mišljenje	14	35
5	Kada nešto dobro uradim	12	30
6	Kad nastavnik ili nastavnica traži moje mišljenje, savjet	10	25
7	Kada mi se neko povjeri (drug ili drugarica)	9	22,5
8	Kada je atmosfera na času opuštena, prijatna, vesela	9	22,5
9	Kada dobro odgovaram	6	15
10	Kada drugi traže da se posavjetuju sa mnom	5	12,5

Najveći broj učenika u školi se osjeća vrijedno, ponosno, poštovano i samouvjereno u situaciji kada: dobije dobru ocjenu, kada može da pomogne nekome, drugu ili drugarici, kada od nastavnika dobije pohvalu, lijepu riječ, i kada na časovima kada može da izrazi svoje mišljenje (v. Tabelu 11). Ovi rezultati odgovaraju staroj britanskoj izreci: „Ništa ne uspijeva kao uspjeh.”

Suprotne, **negativne školske situacije**¹³, u kojima se učenici osjećaju neprijatno, posramljeno, poniženo i ružno, podijelili smo u pet kategorija: 1. maltretiranje, vrijeđanje, omalovažavanje, ismijavanje, zadirkivanje i izbjegavanje učenika; 2. neuvvažavanje, pokazivanje nepovjerenja, nepravda;

3. osjećaj nekompetentnosti, neuspješnosti, nepotvrđivanja sebe; 4. negativna atmosfera, napetost 5. nehumanost, nesolidarnost.

MALTRETIRANJE, VRIJEĐANJE, OMALOVAŽAVANJE, ISMIJAVANJE, ZADIRKIVANJE I IZBJEGAVANJE (f=59)

To su situacije: Kada me nastavnik/ca vrijeđa, ismijava, ili me naziva pogrđnim imenima. Kada me neko od učenika vrijeđa, ruga mi se ili me ismijava pred drugima. Kada me neko ogovara i prenosi neistine o meni. Kada grupa učenika zadirkuje pojedinca. Kada neko nekoga vrijeđa, drugarica druga ili obrnuto. Kada me neko omalovažava. Kada me društvo izbjegava. Kada neko zbija šale na moj račun. Kada me zadirkuju u društvu. Kada me nastavnik/

13 Vidi Prilog 8.

ca izbací sa časa. Kada me stariji učenici zadirkuju zbog izgleda. Kada stariji učenici maltretiraju i ponižavaju mlađe od sebe. Kada se kroz školu šire glasine o meni, a nijesu tačne. Kada mi se podsmijavaju na račun oblačenja (zbog stila oblačenja, ali više što neki nemaju popularnu garderobu ili obuću) i sl.

NEUVAŽAVANJE, POKAZIVANJE NEPOVJERENJA, NEPRAVDA (f=55)

To su situacije: Kada me nastavnik/ca opominje za nešto što nijesam uradio/la. Kada mi nastavnik/ca ne vjeruje. Kada nastavnici prave razlike među nama (imaju omiljene i neomiljene učenike). Kada nastavnik/ca ne želi da prihvati moje razloge. Kada ne mogu da kažem kako se osjećam. Kada neko ne želi da me sasluša. Kada nastavnik/ca kaže da mi je poklonio/la ocjenu. Kada se tačni odgovori ne vrednuju mnogo, a loši se ističu. Kada nastavnik/ca od najmanje greške „pravi slona”. Kada nastavnici „love” greške. Kada nastavnik/ca daje nezasluzene ocjene, kada je nepravičan/čna. Kada nastavnik/ca ne dozvoljava da neko odgovara ili popravi ocjenu. Kada nastavnik/ca ne boduje ono što radim. Kada nastavnik/ca ne primjećuje uloženi trud. Kada nastavnici imaju miljenike u razredu i nepravda uopšte.

OSJEĆAJ NEKOMPETENTNOSTI, NEUSPJEŠNOSTI, NEPOTVRĐIVANJA SEBE (f=44)

To su situacije: Kada dobijem lošu ocjenu. Kada nešto ne znam da odgovorim, sram me je. Kada ne ispunim očekivanja nastavnika/ce. Kada me nastavnik/ca grdi, kritikuje zbog nečega pred drugom djecom. Kada me je strah da ću dobiti jedinicu. Kada nastavnik/ca pred čitavim odjeljenjem kaže da sam loš đak. Kada nastavnik/ca donosi kontrolni, osjećam se neprijatno i uplašeno. Kada treba na tabli da uradim zadatak koji ne znam. Kada razočaram nekoga. Kada pričam pred velikim brojem ljudi.

NEGATIVNA ATMOSFERA, NAPETOST (f=22)

To su situacije: Kada je ružna atmosfera u razredu, na času. Kada u učionici vlada „namrgođena” atmosfera. Kada se drugovi/ drugarice svađaju. Kada je nedisciplina na času. Kada nastavnici nastoje zvesti red na času tako da ih se plašimo. Kada su nastavnici mrzovoljni. Kada učenici nemaju poštovanja prema nastavnicima.

NEHUMANOST, NESOLIDARNOST (f=15)

To su situacije: Kada stariji učenici maltretiraju mlađe, a mi im ne pomazemo. Kada nastavnik/ca od mene traži da odam drugove ili drugarice. Kada sam izazvan/a da nekoga uvrijedim, kažem nekome nešto ružno.

Najveći broj učenika osjeća se neprijatno, posramljeno, poniženo, ružno kada: dobije lošu ocjenu, kada ga/je nastavnik/ca vrijeđa, ismijava ili naziva pogrđnim imenima, kada ga/je neko od učenika vrijeđa, ruga mu/joj se ili ga/je ismijava pred drugima, kada mu/joj nastavnik/ca ne vjeruje i kada stariji učenici maltretiraju mlađe (v. Tabelu 11).

Tabela 11.

Školske situacije u kojima se učenici osjećaju neprijatno, posramljeno, poniženo, ružno

	Negativne situacije	f	%
1	Kada dobijem lošu ocjenu	21	52,5
2	Kada me nastavnik/ca vrijeđa, ismijava me ili me naziva pogrdnim imenima	14	35
3	Kada me neko od učenika vrijeđa, ruga mi se ili me ismijava pred drugima	12	30
4	Kada mi nastavnik/ca ne vjeruje	9	22,5
5	Kada stariji učenici maltretiraju mlađe, a mi im ne pomažemo	8	20
6	Kada me neko ogovara i prenosi neistine o meni	8	20
7	Kada je ružna atmosfera u razredu, na času	7	17,5
8	Kada grupa učenika zadirkuje pojedinca	6	15
9	Kada me nastavnik/ca opominje za nešto što nijesam uradio/la	6	15
10	Kada nastavnici prave razlike među nama (imaju omiljene i neomiljene učenike)	6	15

4.5 Koji bi se vaspitni postupci mogli koristiti za razvijanje poželjnih osobina učenika?

U razgovoru s nastavnicima nastojali smo prikupiti vaspitne postupke koje oni, ili njihove kolege, koriste ili smatraju da bi se mogli koristiti u radu sa učenicima na razvijanju poželjnih osobina. Ove postupke svrstali smo u sljedeće kategorije:

SAVJETOVANJE

- Savjetima se može mnogo postići.
- Stalno upućivati učenike šta je ispravno, moralno, pravedno, a šta nije.
- Razgovor i savjetovanje.

POHVALE, PODSTICAJI, KRITIKE

- Da bi se kod učenika razvilo samopouzdanje, najviše koristim pohvale. Iz iskustva znam da i djeca koja su „loši đaci”, koja su „nemirna”, koja imaju

problema i žive u nezdravoj atmosferi, mogu uspjeti ako im se priđe s pohvalom i podrškom. Ja pronalazim način da ih pohvalim i to mi se uvijek dobro vrati.

- Učenike treba što više pohvaljivati za ono što dobro urade, ali i kritikovati kada griješe.
- Učenici treba unaprijed da znaju šta se od njih očekuje, a šta ne.
- Treba biti dosljedan prema učenicima, pohvaliti ih kada se pridržavaju pravila i opominjati kada ne poštuju pravila.
- Obezbijediti da svi budu uspješni u skladu sa svojim mogućnostima.

KORIŠĆENJE PRIMJERA

- Na primjerima iz života, iz učionice (škole uopšte), učenici treba da shvate da je tolerancija osnov uspješnog funkcionisanja u kolektivu.
- Isticanjem primjera ponašanja i postupanja učenika.

- Upućivanjem i komentarisanjem pozitivnih primjera u svijetu koji ih okružuje.
- Analizom likova iz djela (pouke koje se mogu izvesti).
- Navela bih primjer za zahvalnost. Kao primjer, navodim im život djece u Africi; nemogućnost da imaju čistu vodu, nemogućnost školovanja i nemogućnost da imaju sigurnost tj. bezbjednost.
- Navođenjem primjera iz ličnog života, iznošenjem ličnog iskustva i sl.
- Ukazivanjem na pozitivne uzore u porodici i okruženju, da im uzori ne budu „problemi grada”.
- Isticanjem doprinosa naučnika, književnika, ljudi koji su promijenili svijet na bolje.

UČENJE PO MODELU

- Iskren razgovor i otvorenost u komunikaciji sa učenicima navodi i njih da budu takvi.
- Dosljednost nastavnika/ce u postupanju i djelovanju. Da im nastavnik/ca bude uzor pravednosti.
- Ličnim primjerom – učenici su svjedoci naših postupaka.
- Jedno je šta se priča, ali je najvažnije kako se sa učenicima postupa.

ORGANIZACIJA RADA NA ČASU

- Grupni rad je pogodan za razvijanje brojnih osobina učenika, saradljivosti, tolerancije, spremnosti da se pomaže.
- Odgovornost učenika se razvija donošenjem jasnih pravila i uspostavljanjem granica u učionici.
- Organizovati rad na času tako da bolji učenici u radu pomažu lošijima.
- Davanje zadataka različite težine tako da svaki/a učenik/ca može da doživi uspjeh.
- Angažovanjem učenika da pomažu nastavniku/ci, ili da i sami vode neke aktivnosti tokom časa.

- Što više samostalnih zaduženja.
- Igranjem uloga, stavljanjem u situaciju druge osobe.

SLOBODA IZRAŽAVANJA I PRAVO NA GREŠKU

- Učenici imaju pravo na grešku.
- Strah da ne pogriješe „guši” mnoge učenike.
- Obezbijediti da učenici nemaju strah, da se ne boje da će pogriješiti.
- Prihvatati ideje i prijedloge svih učenika, a ne samo onih najboljih.
- Razgovarati sa učenicima o različitim pitanjima koja njih interesuju, važno je da mogu slobodno da pitaju.

Cilj 4. Na koji je način u školi moguće implementirati ciljeve koji se odnose na razvoj poželjnih VVV učenika – glavni nalazi

Postoji gotovo potpuna saglasnost svih ispitanih nastavnika da je **razvoj poželjnih osobina učenika odgovornost svih u školi (71%) i svih nastavnika (25,8%)**. Neznatan procenat ispitanika (1,6%) smatra da je to posao stručne službe ili odjeljenjskog starješine. Sličan zaključak – da se nastavnici u velikoj mjeri osjećaju odgovornim za ostvarivanje vaspitnih ciljeva škole – može se izvesti i na osnovu orijentacije nastavnika u nastavi. Polovina nastavnika u radu nastoji da utiče na cjelovit razvoj ličnosti učenika/ce; jedan broj nastavnika rukovodi se time da je najvažnije kod djece razviti radne navike, upornost i marljivost; manji broj nastavnika slijedi devizu da je najvažnije učenike pripremiti za život, prije svega razvijanjem kognitivnih vještina i sposobnosti; samo je 5% nastavnika navelo sticanje znanja kao primarni cilj u radu s učenicima.

Dvije trećine nastavnika/ (64,5%) uviđa da bi se jedino **cjelovitim pristupom, kroz sve predmete**, doradom postojećih programa i uvođenjem metoda aktivnog učenja, mogla izgraditi vaspitno uspješna škola. S druge strane, trećina nastavnika (35,5%) nije raspoložena da se ovim bavi. Oko 10% nastavnika ništa ne bi mijenjao, dok četvrtina (25,1%) uviđa potrebu da se škola bavi ovim ciljevima, ali nijesu spremni da se lično angažuju.

Prema mišljenju nastavnika, **sve ponuđene školske (nastavne i vannastavne) i vanškolske situacije veoma su pogodne** za realizaciju ciljeva koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika. Pošto su procjenjivali svaku od ponuđenih situacija, nastavnici su ocijenili da su najpogodnije posebne, namjenske radionice (91,4%), zatim slijede sportske aktivnosti (89,1%), časovi odjeljenjske zajednice (87,5%), vannastavne aktivnosti (86,9%), izleti, ekskurzije (85,6%), kulturne aktivnosti škole (82,7%), tribine, kursevi (77,4%), a kao najmanje pogodnu vide redovnu nastavu (74,4%).

Iako su sve situacije ocijenjene kao pogodne (od 74% do 91%), interesantna je razlika u ocjeni, s jedne strane, redovne nastave i, s druge, ostalih situacija, vannastavnih i vanškolskih.

Četvrtina nastavnika misli da je redovna nastava manje pogodna za razvijanje poželjnih osobina učenika nego druge vannastavne i vanškolske situacije, iako je 64% njih izjavilo da vaspitne ciljeve treba implementirati kroz sve predmete (v. cilj 4.2. *Na koji je način najbolje implementirati ciljeve koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika?*).

Nastavnici su dali dosta prijedloga kako bi se svaka od ponuđenih školskih situacija mogla iskoristiti za razvijanje poželjnih osobina učenika. Iz primjera koje su naveli, može se zaključiti da nastavnici

ne prepoznaju vaspitni potencijal redovne nastave i korišćenja različitih metoda rada (metoda aktivnog učenja/nastave).

Tokom razgovora sa učenicima u fokus grupama, interesovalo nas je u kojim se situacijama u školi učenici osjećaju vrijedno, ponosno, poštovano, samouvjereno (pozitivne situacije), a u kojim neprijatno, posramljeno, poniženo i ružno (negativne situacije). Učenici su naveli 217 pozitivnih i 193 negativne situacije.

Pozitivne školske situacije razvrstali smo u tri kategorije: 1. osjećaj kompetentnosti, uspješnosti i samo-potvrđivanja; 2. humanost, solidarnost, mogućnost da se nekome pomogne; 3. pozitivna atmosfera na času, mogućnost izražavanja mišljenja, učenje i druženje. Najveći broj učenika osjeća se vrijedno, ponosno, poštovano i samouvjereno u situacijama kada: dobiju dobru ocjenu; kada mogu da pomognu nekome, drugu ili drugarici; kada od nastavnika/ce dobiju pohvalu, lijepu riječ; kada na časovima kada mogu da izraze svoje mišljenje. Negativne školske situacije podijelili smo u pet kategorija: 1. maltretiranje, vrijeđanje, omalovažavanje, ismijavanje, zadirkivanje i izbjegavanje učenika; 2. nevažavanje, pokazivanje nepovjerenja, nepravda; 3. osjećaj nekompetentnosti, neuspješnosti, nepotvrđivanja sebe; 4. negativna atmosfera, napetost; 5. nehumanost, nesolidarnost. Najveći broj učenika u školi se osjeća neprijatno, posramljeno, poniženo, ružno kada: dobiju lošu ocjenu; kada ga/je nastavnik/ca vrijeđa, ismijava ili naziva pogrđnim imenima; kada ga/je neko od učenika vrijeđa, ruga mu/joj se ili ga/je ismijava pred drugima; kada mu/joj nastavnik/ca ne vjeruje; kada stariji učenici maltretiraju mlađe, a oni ne pomognu.

U razgovoru s nastavnicima nastojali smo prikupiti vaspitne postupke koje oni koriste, ili za koje smatraju da bi se mogli koristiti u radu sa učenicima na razvijanju poželjnih osobina.

Ove postupke svrstali smo u kategorije: savjetovanje; podsticaji, pohvale i kritike; davanje primjera; učenje po modelu; organizacija rada na času; sloboda izražavanja i pravo na grešku.

Cilj 5. Kakva je podrška potrebna školi za razvijanje poželjnih VVV, a koji su izazovi i prepreke za njihov razvoj u školi?

5. Koja je vrsta podrške potrebna školi za razvijanje poželjnih VVV učenika, a koji su izazovi i prepreke za njihov razvoj u školi:

- Koja je vrsta podrške potrebna školi i nastavnicima da bi se realizovali ciljevi koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika?
- Koje su prepreke ili otežavajući činioci za uspješnu realizaciju ciljeva koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika u školi?

5.1 Koja je vrsta podrške potrebna školi i nastavnicima da bi se realizovali ciljevi koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika?

Interesovalo nas je koju vrstu podrške očekuju nastavnici u realizaciji ciljeva koji se odnose na razvoj poželjnih osobina ličnosti učenika, njihov karakter i vrijednosti. Prema mišljenju nastavnika, najpotrebniji su sljedeći vidovi podrške školi za bolju realizaciju njene vaspitne uloge: 1. obuke nastavnika o načinima na koje se ovi ciljevi mogu realizovati u redovnoj nastavi (52,7%); 2. podrška roditelja u realizaciji ovih ciljeva (48,4%); 3. razvijeni nastavni materijali koji

bi se mogli koristiti za realizaciju ovih ciljeva (43%); 4. Podrška Ministarstva i nadzorne službe (28,5%) i 5. uvođenje prakse da se u školskom kolektivu diskutuje i dogovara o VVV koje će škola promovirati (25,8%) (v. Tabelu 12).

Na osnovu razgovora s nastavnicima u fokus grupama¹⁴ identifikovali smo šest osnovnih vidova podrške nastavnicima i školi u jačanju vaspitne uloge: 1. pomoć u povećavanju kompetentnosti za realizaciju ovih ciljeva; 2. razvijeni didaktički materijali i stručna literatura; 3. veća podrška roditelja; 4. bolji uslovi rada u školi; 5. podrška uprave i pedagoga/psihologa škole; 6. podrška roditelja, lokalne zajednice, Ministarstva i Zavoda za školstvo.

---

¹⁴ Vidi Prilog 9.

Tabela 12.

Koja vrsta podrške je potrebna školi i nastavnicima za razvijanje poželjnih VVV kod učenika?

Vrsta podrške	Broj	%
Obuke za nastavnike o načinima na koje se ovi ciljevi mogu realizovati kroz redovnu nastavu	98	52,7
Podrška roditelja za realizaciju ovih ciljeva	90	48,4
Razvijeni nastavni materijali koji bi se mogli koristiti u realizaciji datih ciljeva	80	43,0
Podrška Ministarstva i nadzorne službe za realizaciju ovih ciljeva	53	28,5
Uvođenje prakse da se u školskom kolektivu diskutuje i dogovora o osobinama učenika i vrijednostima koje će škola promovisati	48	25,8
Stručna pomoć nastavnicima od strane pedagoga i/ili psihologa u školi	46	24,7
Razvoj posebnih programa za postizanje ovih ciljeva	38	20,4
Obezbjedivanje podrške uprave škole za realizaciju ovih ciljeva	35	18,8
Razvoj obuka za nastavnike/ce o načinima kako se ovi ciljevi mogu realizovati kroz vannastavne aktivnosti	34	18,3
Uvođenje ovih dodatnih ciljeva u školske programe	27	14,5

POVEĆANJE KOMPETENTNOSTI, DIDAKTIČKI MATERIJALI I LITERATURA

Nastavnici smatraju da bi važna pomoć bila organizovanje seminara na temu vaspitnog rada sa učenicima (da znaju „kako se zapravo može uticati na razvoj pojedinih osobina”, ili „da im se ukaže na koji način bi se pojedine teme mogle iskoristiti za vaspitni rad s djecom”; da se obezbijede „konkretne vježbe”, koje bi mogli koristiti u radu sa učenicima; da se obezbijedi stručna literatura koja se bavi ovim pitanjima.

PODRŠKA RODITELJA

Kada su u pitanju roditelji, nastavnici, prije svega, očekuju „razumijevanje roditelja” i „moralnu podršku za ono što rade”, ali imaju i neke konkretne zahtjeve: „imati podršku roditelja za angažovanje djece u različitim školskim aktivnostima”; „pomoć roditelja

različitih profila i zanimanja” (u smislu aktivnog uključivanja roditelja u realizaciju ovih ciljeva). Istaknut je i prijedlog „obuke roditelja” za vaspitni rad sa svojom djecom.

USLOVI RADA

Potrebnu podršku čine i „osnovna sredstava za rad”; više potrošnog materijala, papira; mogućnost korišćenja kopir aparata; bolje opremljeni kabineti (npr. računarima).

PODRŠKA UPRAVE I PEDAGOGA/PSIHOLOGA ŠKOLE

Značajna podrška potrebna je iz same škole. Nastavnici očekuju „veće poštovanje samostalnosti nastavnika/ce u njegovom/njenom radu”, ali i „podršku uprave škole u organizovanju različitih aktivnosti s djecom u školi ili van škole”. Važno im je „vrednovanje vannastavnog rada nastavnika”, i posebno,

„vrednovati na pravi način rad nastavnika koji se više trude!”.

Pored toga, očekuju i pomoć psihologa/ pedagoga u vaspitnom radu s djecom. Dat je i jedan konkretan prijedlog: „Osposobiti i zadužiti pojedine nastavnike u školi za vođenje debata na ove teme”.

LOKALNA ZAJEDNICA, MINISTARSTVO I ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

Veću uključenost institucija na lokalnom nivou (domovi kulture, pozorišta, sportski klubovi i sl.) u rad škole, nastavnici takođe smatraju potrebnom podrškom. Posebno je važna saradnja sa centrima za socijalni rad (u smislu rješavanja „problematičnih slučajeva”).

Od Ministarstva i Zavoda za školstvo očekuje se: rasterećivanje nastavnika od „nepotrebnih obaveza, posebno administrativnih”; manji broj učenika u odjeljenju i obezbjeđivanje „asistenta u nastavi, posebno u odjeljenjima gdje imamo dijete s posebnim potrebama.

Pored direktora, potrebno je da „nadzornici više vrednuju vaspitni rad sa učenicima” (da ih ne interesuje samo nastava).

5.2 Koje su prepreke ili otežavajući činioci da škola uspješno realizuje ciljeve koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika?

Interesovale su nas prepreke ili činioci koji otežavaju školi da uspješno realizuje ciljeve koji se odnose na razvoj VVV učenika.

Kao najveće prepreke, nastavnici vide: nedostatak vremena zbog preobimnih sadržaja koje nastavnik/ca mora da realizuje (59,1%); nedovoljno uvažavanje profesije nastavnika u društvu (38,2%); nepostojanje podrške od strane roditelja (37,1%); nesaglasnost ovih ciljeva s dominantnim

sistemom vrijednosti u društvu (36,6%); nedovoljnu motivisanost nastavnika za takvu vrstu rada s učenicima (25,3%); i nedovoljan uticaj škole u odnosu na medije, vršnjake, internet (24,2%) (v. Tabelu 13).

Tabela 13.

Koje su prepreke ili otežavajući činioci da škola uspješno realizuje ciljeve koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika?
(odgovori nastavnika)

Vrste prepreke	Broj	%
Nedostatak vremena, preobimni sadržaji koje nastavnik/ca mora da realizuje	110	59,1
Nedovoljno uvažavanje profesije nastavnika u društvu	71	38,2
Nepostojanje podrške od strane roditelja	69	37,1
Nesaglasnost ovih ciljeva s dominantnim sistemom vrijednosti u društvu	68	36,6
Nedovoljna motivisanost nastavnika/ca za takvu vrstu rada s učenicima	47	25,3
Nedovoljan uticaj škole u odnosu na medije, internet, vršnjake, itd.	45	24,2
Nedovoljna sistemska podrška (Zavoda za školstvo, Ministarstva i sl.)	40	21,5
Nepostojanje nastavnih materijala za realizaciju ovih ciljeva	35	18,8
Nedovoljna obučenost nastavnika za realizaciju ovih ciljeva	27	14,5
Razvoj tih ciljeva ne bi trebalo da bude obaveza škole već porodice	25	13,4
Nepostojanje dovoljne podrške nastavnicima za primjenu principa aktivnog učenja u nastavnom procesu	12	6,5
Članovi školskih kolektiva nikada ne razgovaraju o ovakvim ciljevima i nemaju usaglašene stavove o njima	10	5,4

Na osnovu razgovora s nastavnicima u fokus grupama, identifikovali smo sljedeće osnovne prepreke¹⁵ za realizaciju vaspitnih ciljeva u školi: nedostatak vremena (zbog obimnih programa, velikog broja učenika u odjeljenju i pretjerane administracije); nedostatak podrške roditelja (zbog nerazumijevanja i nepoštovanja nastavnika); onemogućenost zbog nepovoljnih društvenih okolnosti i mentaliteta; nepovoljni uslovi u školi i nerazumijevanje uprave, Ministarstva i Zavoda za školstvo; nekompetentnost nastavnika za realizaciju ovih ciljeva.

¹⁵ Vidi Prilog 10.

NEDOSTATAK VREMENA

U okviru ove kategorije, pored obimnih programa i „preopterećenosti gradivom u svim predmetima”, kao i velikog broja učenika u odjeljenju, nastavnici vide kao naročito važnu prepreku administraciju koja nastavnicima oduzima vrijeme koje bi bilo utrošeno na druge važnije aktivnosti u školi.”

RODITELJI

Kada su u pitanju roditelji, najčešće se navodi: nepoštovanje nastavnika od strane roditelja; nerazumijevanje rada nastavnika;

„nedovoljna zainteresovanost roditelja za školu”, ali i to što se „roditeljima daje pravo da se miješaju u to šta će se raditi u školi”.

Ono što, izgleda, roditelji nedovoljno shvataju jeste da rušenjem autoriteta škole čine „medvjedu uslugu” socio-emocionalnom i moralnom razvoju svoje djece, tj. da će takav pristup loše uticati na njihov odnos prema svakoj normi, autoritetu (baziranom na kvalitetu onoga što radi) i saradnji, kako poslovnoj tako i privatnoj.

DRUŠTVENE OKOLNOSTI I MENTALITET

Nastavnici ukazuju na nepovoljan društveni kontekst, tj. „nezainteresovanost učenika za školu i uopšte za sve što im škola može ponuditi”; „neusklađenost ciljeva i vrijednosti koje se promovišu u školi sa stvarnim životom”; „nepoštovanje nastavnika (više se cijeni riječ roditelja i uprave)”; klimu u društvu, koja ne pogoduje pravilnom vaspitanju djece („U školi se radi jedno, a u životu učenici vide da se isplati drugo.”). Pored nepovoljnih društvenih okolnosti, mentalitet takođe predstavlja faktor pred kojim su nastavnici „nemoćni”.

NEPOVOLJNI USLOVI U ŠKOLI I NERAZUMIJEVANJE UPRAVE, MINISTARSTVA I ZAVODA ZA ŠKOLSTVO

Pored loših uslova rada u školi, nastavnici navode i „nedostatak prostora i materijalnih sredstava za realizaciju potrebnih aktivnosti”; „materijalne teškoće i opremljenost kabineta”, „nerazumijevanje rukovodstva”, ali i „nerazumijevanje od strane nadzornika”.

NEKOMPETENTNOST ZA REALIZACIJU OVIH CILJEVA

U dva slučaja nastavnici istakli su nedovoljnu kompetentnost za realizaciju ovih ciljeva: „nedovoljno poznavanje dječje psihologije” i „nastavnicima nije baš jasno na koji se tačno način ostvaruju ovi ciljevi”.

Nastavnici su u odgovorima u upitniku bili samokritični – u procjeni prepreka označili su nedostatak nastavnih materijala i obučenost nastavnika kao daleko manju prepreku nego što je to manjak njihove motivacije da se bave ovim ciljevima. Ipak, u odgovorima datim u intervjuu, među preprekama nijesu pominjali nisku motivaciju i nespremnost nastavnika da se bave vaspitnim pitanjima. Međutim, roditelji jesu.

Kada **roditelji** ocjenjuju prepreke u realizaciji vaspitnih ciljeva, oni kao i nastavnici ističu: 1. nedostatak vremena zbog obimnih programa koje nastavnici moraju da realizuju (43%); 2. nedovoljnu motivisanost nastavnika za takvu vrstu rada sa učenicima (39,5%); 3. nedovoljnu sistemsku podršku (39,5%); 4. nesaglasnost ovih ciljeva s dominantnim sistemom vrijednosti u realnom životu (21,9%); 5. manji uticaj škole u odnosu na medije, internet i vršnjake; 6. nedovoljno uvažavanje profesije nastavnika u društvu (26,3%).

Tabela 14.

Koje su prepreke ili otežavajući činioci da škola uspješno realizuje ciljeve koji se odnose na razvoj poželjnih osobina učenika?
(odgovori roditelja)

Vrste prepreka	Broj	%
Nedostatak vremena, preobimni sadržaji koje nastavnik/ca mora da realizuje	49	43,0
Nedovoljna motivisanost nastavnika za takvu vrstu rada sa učenicima	45	39,5
Nedovoljna sistemska podrška (Zavoda za školstvo, Ministarstva i sl.)	45	39,5
Nesaglasnost ovih ciljeva s dominantnim sistemom vrijednosti u društvu	37	32,5
Nedovoljan uticaj škole u odnosu na medije, internet, vršnjake, itd.	31	27,2
Nedovoljno uvažavanje profesije nastavnika u društvu	30	26,3
Nepostojanje nastavnih materijala za realizaciju ovih ciljeva	25	21,9
Nepostojanje podrške od strane roditelja	25	21,9
Razvoj tih ciljeva ne bi trebalo da bude obaveza škole već porodice	14	12,3
Nepostojanje dovoljne podrške nastavnicima za primjenu principa aktivnog učenja u nastavnom procesu	14	12,3
Nedovoljna obučenost nastavnika za realizaciju ovih ciljeva	12	10,5
Članovi školskih kolektiva nikada ne razgovaraju o ovakvim ciljevima i nemaju usaglašene stavove prema njima	8	7,0

Cilj 5. Vrste podrške koja je potrebna školi da bi razvijala poželjne VVV kod učenika i prepreke za razvoj ovih VVV u školi – glavni nalazi

Nastavnici smatraju da nijesu dovoljno obučeni da kroz redovnu nastavu podstaknu razvoj poželjnih VVV kod učenika. Oni/e takođe misle da bi im u tome veoma pomogle obuke, ciljano razvijeni nastavni materijali i stručna literatura, uvođenje prakse da zaposleni u školi međusobno sarađuju, diskutuju, dogovaraju se o VVV koje će

škola promovisati, kao i da za sprovođenje takvih aktivnosti dobiju podršku, prije svega, roditelja, a onda i Ministarstva, Zavoda za školstvo i lokalne zajednice.

Kao najveće prepreke, nastavnici vide: nedostatak vremena zbog preobimnih sadržaja koje nastavnik/ca mora da realizuje (59,1%); nedovoljno uvažavanje profesije nastavnika u društvu (38,2%); nepostojanje podrške roditelja (37,1%); nesaglasnost ovih ciljeva s dominantnim sistemom vrijednosti u društvu (36,6%); nedovoljnu motivisanost nastavnika za takvu vrstu rada s učenicima (25,3%); nedovoljan uticaj škole u odnosu na medije, vršnjake, internet (24,2%).

U odgovorima u upitniku nastavnici su bili samokritični – u procjeni prepreka označili su nedostatak nastavnih materijala i nedovoljnu obučenosť nastavnika kao daleko manju prepreku nego što je to manjak njihove motivacije da se bave ovim ciljevima.

Ipak, u odgovorima datim u intervjuu, među preprekama nijesu pominjali nisku motivaciju i nespremnosť nastavnika da se bave vaspitnim pitanjima. Međutim, roditelji jesu. Nemotivisanosť nastavnika da se bave ovim pitanjem roditelji vide kao drugu po važnosťi prepreku.

Kada **roditelji** ocjenjuju prepreke u realizaciji vaspitnih ciljeva, kao i nastavnici, oni ističu: 1. nedostatak vremena zbog obimnih programa koje nastavnici moraju da realizuju (43%); 2. nedovoljnu motivisanosť nastavnika za takvu vrstu rada sa učenicima (39,5%); 3. nedovoljnu sistemsku podršku (39,5%); 4. nesaglasnosť ovih ciljeva s dominantnim sistemom vrijednosťi u realnom životu (21,9%); 5. manji uticaj škole u odnosu na medije, internet i vršnjake; 6. nedovoljno uvažavanje profesije nastavnika u društvu (26,3%).

V ZAKLJUČCI

Pitanje poželjnih osobina ličnosti, stavova i vrijednosti koje učenici treba da razvijaju u toku školovanja postavlja se pred svaki obrazovni sistem. Riječ je o vitalnom pitanju obrazovanja budućih građana i nosilaca razvoja jedne zemlje. Ovo pitanje dobija na aktuelnosti u zemljama u razvoju i u tranziciji, jer s promjenama na ekonomskom i političkom polju nužno idu (često vrlo burne) promjene u društvenim vrijednostima. Ti periodi nesaglasja starih i novih vrijednosti – kada nove vrijednosti često još nijesu eksplicirane, ali su živo (implicitno) prisutne u društvenoj praksi, odnosno kada su deklarativno prisutne stare vrijednosti, a životom su uveliko zavladaile nove – veliki su izazovi za društvo, a posebno za obrazovni sistem, koji treba da pripremi mlade generacije za život u tom društvu. Kao što je i apolitičnost politički stav, tako i nebavljenje vaspitanjem i uticajem na razvoj poželjnih VVV kod učenika šalje jasne vaspitne poruke i, mada neplanski, utiče na razvoj djece i omladine.

Dinamičan razvoj nauke, tehnike i tehnologije na globalnom planu, kao i razvoj demokratskog društva i novih modaliteta u odnosima među državama (npr. izazovi koncepta globalizacije), vraća vaspitanje u fokus istraživačkih i obrazovnih razmatranja vodećih zemalja svijeta. Način na koji nešto radimo vaspitava, pa šegrt uči od svog majstora ne samo zanatska znanja i umijeća

već i obrasce ponašanja u poslu, etičke principe struke, način ophođenja prema mušterijama, odnos prema sebi i svom zanatu, svoju ulogu u zajednici, potrebu za umjetničkim izražavanjem, njegovanje profesionalne zajednice i društvenog statusa profesije i mnogo toga sličnog. Dio toga prenosi se kroz rad, kroz same aktivnosti, a dio se namjenski podučava.

Istraživanje koje smo u ovom izvještaju predstavili osmišljeno je sa ciljem da utvrdi koliko je današnja škola u Crnoj Gori efikasna u obavljanju svoje vaspitne uloge, koliko, po mišljenju nastavnika, učenika i roditelja, ona uspijeva da razvije poželjne VVV kod učenika, kojim bi to VVV trebalo više da se posveti, šta sve otežava njeno vaspitno djelovanje i koja joj je vrsta podrške potrebna za tu, društveno izuzetno važnu ulogu. Iz dobijenih rezultata u istraživanju možemo izvesti zaključke o ovim pitanjima, koje smo izložili u daljem tekstu.

Prema mišljenju ispitanika, nastavnika, učenika i roditelja obuhvaćenih ovim istraživanjem (koji po strukturi dobro predstavljaju ciljanu populaciju):

- vaspitno djelovanje škole izuzetno je važno, pa je neophodno da se škola posveti razvijanju određenih poželjnih osobina ličnosti, vrijednosti i ponašanja učenika, da utiče na njihovo formiranje;

- današnja škola u Crnoj Gori iz brojnih razloga nije dovoljno uspješna u ostvarivanju svoje vaspitne uloge;
- zbog izuzetne važnosti vaspitnog djelovanja škole i nedovoljne vaspitne efikasnosti današnje škole, neophodno je nešto činiti tj. djelovati u ovoj oblasti;
- realizacija vaspitne uloge škole predstavlja odgovornost svih zaposlenih u školi i svih nastavnika, bez obzira na to koji predmet predaju;
- najveći dio nastavnika (85%) shvata vaspitni rad s učenicima kao dio svoje profesionalne odgovornosti, a dvije trećine njih je i spremno da aktivno učestvuje u radu na ovim pitanjima u školi;
- ne koriste se dovoljno vaspitni potencijali školskih (nastavnih i vannastavnih) i vanškolskih aktivnosti za razvoj poželjnih VVV kod učenika, a nastavnici ne uviđaju u dovoljnoj mjeri da sve te aktivnosti treba komplementarno da doprinose realizaciji postavljenih vaspitno-obrazovnih ciljeva;
- učenici su svjesni koje su to poželjne osobine čije formiranje i razvoj škola treba da podstiče; za razliku od roditelja i nastavnika, oni imaju vjeru da im škola pomaže u razvoju i da treba da joj budu zahvalni zbog toga;
- u školskoj praksi još uvijek dominira predavačka nastava i pasivan položaj učenika, tj. učenicima je u školskom radu ostavljeno malo prostora za razvoj autonomije, odgovornosti, sposobnosti donošenja odluka, za izražavanje vlastitog mišljenja, saradnju ili planiranje vlastitih aktivnosti, a još manje za izražavanje osjećanja, analiziranje vlastitih i tuđih emocija i razvoj empatije;
- najveći broj nastavnika ne uviđa da način na koji obrazujemo vaspitava, tj. da snažan vaspitni uticaj na učenike ima način na koji se realizuje redovna nastava svih predmeta, kao i izbor metoda koje nastavnici koriste;
- nastavnici nijesu dovoljno kompetentni, nedostaju im potrebna znanja, literatura i instruktivni materijali, kao i obuka, da bi se kompetentno bavili vaspitnim radom sa svojim učenicima;
- nastavnicima je veoma važna podrška i razumijevanje roditelja u poslu kojim se bave, a posebno oko pitanja razvoja poželjnih VVV i vaspitnog djelovanja, jer škola i porodica treba usaglašeno da djeluju za dobrobit djeteta;
- status i ugled koji škola i nastavnici danas imaju u društvu ozbiljno otežavaju vaspitno djelovanje škole.

VI PREPORUKE

Na osnovu analiza rezultata obavljenog istraživanja i zaključaka koje smo iz njih izveli, definisali smo više preporuka, koje smo podijelili u dvije grupe.

Jednu grupu čine **specifične preporuke**, one koje se direktno odnose na inicijativu „Moje vrijednosti i vrline”. Drugu grupu čine **opšte preporuke**, koje se odnose na obrazovnu politiku i predstavljaju generalne mjere kojima se može unaprijediti vaspitna uloga škole u sistemu.

Specifične preporuke

Konkretno preporuke za inicijativu „Moje vrijednosti i vrline” su sljedeće:

1. Inicijativa bi trebalo da ima dva dijela:

- jedan, koji će se baviti razvojem posebnih vannastavnih aktivnosti namijenjenih razvoju VVV kod učenika u školi (na primjer, radionica ili drugih aktivnosti u školi kroz koje bi se djelovalo na razvoj izabranih VVV); i
- drugi dio, koji bi se bavio razradom mogućnosti razvoja VVV kroz redovnu nastavu i kroz sve predmete. Više nalaza našeg istraživanja ukazuje da za ovim pristupom postoji očigledna potreba, da nastavnici ne prepoznaju u dovoljnoj mjeri vaspitne potencijale redovne nastave i da bi voljeli da prođu obuku,

kao i da imaju instruktivne materijale i literaturu kroz koje bi izgradili potrebne profesionalne kompetencije. Ovaj drugi dio može biti i predmet posebnog projekta, u kome bi se mogla uraditi analiza vaspitnih potencijala različitih školskih (nastavnih, vannastavnih, izbornih, fakultativnih) i vanškolskih situacija i aktivnosti za razvoj poželjnih VVV kod učenika. Tu bi analizu pratila objašnjenja i prijedlozi konkretnih mjera za redovnu nastavu (npr. izrada praktikuma s početnom idejama o s načinima na koje je moguće u školi kod učenika razvijati autonomiju i slično).

2. U razvoju posebnih, namjenskih aktivnosti (npr. radionica, kurseva) potrebno je naročito raditi na razvoju sljedećih VVV:

- tolerancija;
- saradnja;
- poštovanje;
- autonomija;
- donošenje odluka;
- izražavanje i obrazlaganje vlastitih mišljenja i stavova;
- razvoj indikatora emocionalne inteligencije: kontrola vlastitih impulsa, razumijevanje vlastitih i tuđih emocija, kultivisanje emocionalnog izražavanja i empatija; i

- osobina za koje je školski rad i redovna nastava posebno pogodna: samostalnost, samoevaluacija i samopouzdanje.
3. **U okviru razvoja programa, potrebno je raditi na objašnjavanju i razumijevanju pojedinih VVV;** Takav pristup mora ići dalje od osnovnog jezičkog i zdravorazumskog shvatanja datih pojmova, preciziranju pojedinih VVV i njihovom međusobnom razlučivanju (npr. solidarnosti, saradnje i humanosti), odrediti koje su im komponente, kako se sve manifestuju i navesti konkretne primjere za manifestacije određenih VVV u školskom kontekstu.
  4. **Učenici kao resurs u realizaciji projekta.** U projektu bi se trebalo orijentisati na rad sa učenicima adolescentskog uzrasta, jer su oni visoko zainteresovani za teme koje se tiču osobina, vrijednosti i ponašanja, što je značajno za implementaciju programa. Zbog njihovog uzrasta i velike motivisanosti za bavljenje ovakvim temama, ovi učenici mogu biti ne samo primaoci gotovog programa već i značajni resurs u njegovom razvoju i primjeni. Bilo bi dobro ako bi se u primjenu projekta u školi uključili učenici različitog uzrasta i iz različitih odjeljenja, jer to može doprinijeti izgradnji saradnje među njima i održivosti projektnih aktivnosti. Učenici su u istraživanju dali i „vodič” za kreiranje pozitivne školske klime, koja doprinosi razvoju poželjnih vrijednosti i prevenciji razvoja negativnih (v. cilj 4.4).
  5. **U realizaciju projekta uključiti i roditelje.** Preporuka je da se projekat promovira među roditeljima, jer je važno da oni budu bar obaviješteni o aktivnostima koje se sprovode u školi i u kojima mogu da učestvuju njihova djeca. S jedne strane, time bi se pokušala obezbijediti podrška roditelja projektnim aktivnostima, da ne bi došlo do „sudara” porodičnih i školskih vrijednosti, a s druge strane, javnost bi se senzitivisala za vaspitna pitanja (kao relevantna društvena pitanja). Jedan od zadataka projekta mogao bi biti kako da se pokrene i popravi saradnja porodice i škole (na kojim principima da se odvija, u kojim modalitetima, na koji način da se sprovodi itd.).
  6. **Uključivanje institucija lokalne zajednice** (domovi kulture, pozorišta, sportski klubovi i sl.) u realizaciju određenih aktivnosti, jer to može doprinijeti autentičnosti projektnih aktivnosti i boljem osmišljavanju školskog rada.
  7. Ovaj projekat treba uzeti kao probni, kao pripremu terena za **kreiranje veće i ambicioznije inicijative koja bi se bavila vaspitanjem.** To može biti primjer, akciono istraživanje, koje istovremeno istražuje i mijenja praksu, uključujući sve relevantne partnere. Takav projekat bio bi prilika da se povežu naučna istraživanja i obrazovna politika u zemlji, kao i prilog sprovođenju obrazovne politike bazirane na podacima (*evidence-based education policy*).

Opšte preporuke za unapređivanje vaspitne uloge škole

Sljedeće opšte mjere značajno bi doprinijele uspješnijoj realizaciji vaspitne uloge škole:

1. **Obučiti i osnažiti nastavnike za primjenu aktivnog učenja.** Riječ je o principima nastave usmjerene na učenika, što nužno upućuje na njihov drugačiji položaj i tretman u procesu nastave. Ukoliko se učenje djeci učini smislenim, to je već značajan korak u podsticanju motivacije za učenje i rad, radoznalosti, istrajnosti, samostalnosti, konstruktivne saradnje s drugima, evaluativnih i samoevaluativnih sposobnosti, sposobnosti rješavanja

problema i donošenja odluka, uvažavanja drugoga i drugačijega i sl.

2. **Unapređivanje i usaglašavanje svih školskih djelatnosti, nastavnih, vannastavnih i vanškolskih** kako bi zajednički i komplementarno djelovale i vodile realizaciji postavljenih ciljeva. Potrebna je bogatija ponuda i veća diversifikacija vannastavnih sadržaja. Školski kolektivi, zajedno sa učenicima i roditeljima, mogu donositi odluke o vrstama programa koji će se nuditi djeci u školi. Škola treba da uključi vaspitno djelovanje, kao dio svog godišnjeg plana rada, drugim riječima, da se pored planiranja obrazovne, posveti i planiranju svoje vaspitne funkcije. Naravno, rad nastavnika u vannastavnim i vanškolskim djelatnostima treba uključiti u njegovu/njeno radno vrijeme.
3. **Razvoj i jačanje identiteta (imidža) škole kao institucije.** Potrebno je raditi na planskoj izgradnji školske kulture i na razvoju škole kao institucije. Škola kao institucija šalje veoma važne poruke – svojim izgledom, načinom na koji je organizovana, ponudom aktivnosti, odnosom prema učenicima i roditeljima, načinom međusobne komunikacije svih zaposlenih. Preporučuje se uvođenje prakse da školski kolektiv diskutuje i bira VVV na kojima će posebno raditi.
4. **Inoviranje programa inicijalnog obrazovanja i sistema usavršavanja nastavnika.** Potrebno je razviti i obogatiti sadržaje koji se odnose na vaspitanje, razvoj ličnosti, karaktera, ponašanja i sistema vrijednosti učenika. Socio-emocionalno učenje, uticaj očekivanja nastavnika na učeničko postignuće, koncept školske pripadnosti kod učenika, aktivno učenje/nastava, primjena nastave orijentisane na učenika/cu, kvalitet udžbenika i osposobljavanje učenika za samostalno korišćenje udžbenika, učenje *on-line*

– samo su neke od savremenih tema koje bi trebalo uključiti u programe obrazovanja nastavnika. Morala bi da postoji bolja povezanost obrazovne politike i univerziteta – nastavničkih fakulteta. Sve što se uvodi kao inovacija u obrazovnu praksu moralo bi da bude obuhvaćeno i programima inicijalnog obrazovanja nastavnika i/ili programima sistema usavršavanja.

5. **Primjena metoda aktivnog učenja na nastavničkim fakultetima u radu sa studentima i studentkinjama** – budućim nastavnicima, kako bi već ovladali tim modelom rada.
6. **U toku hospitanja i pripravničkog staža mladim nastavnicima treba skrenuti posebnu pažnju na odnos sa učenicima** – u mentorskom radu s njima treba posebno raditi na tim temama. Time se, naravno, otvara pitanje obuke mentora.
7. **Raditi namjenska naučna istraživanja** o relevantnim obrazovnim pitanjima, a vaspitanje je jedno od njih. Ta bi djelatnost povezala ne samo dva ministarstva, nauke i prosvjete, već bi pružila priliku za društveno angažovanje univerziteta, što je jedna od preporuka EU (veza univerziteta i nauke s društvom), kao i osnovu da se uvede obrazovna politika zasnovana na podacima.
8. **U svim obrazovnim zakonima potrebno je doraditi ciljeve**, tako da oni uključe potrebne VVV. U obrazovnim zakonima u Crnoj Gori, vaspitni ciljevi sve su manje zastupljeni što je uzrast učenika na koje se odnose stariji. Tako ih u Zakonu o visokom obrazovanju uopšte nema, a ima i te kako važnih VVV koje bi trebalo da promovišu i visoko obrazovanje i nauka (akademski građanin nije samo osoba koja posjeduje znanje, već treba da ima izgrađene stavove prema tom znanju,

da poznaje profesionalne obrasce ponašanja, poštuje standarde struke, uvažava kolege/koleginice i umije da sarađuje s njima, umije da komunicira s partnerima u poslu, društveno je aktivna, odgovorna i inicijativna, brine o vlastitoj dobrobiti, ali i dobrobiti zajednice i države).

9. **U standardima kvaliteta rada nastavnika** treba istaći kompetencije koje se odnose na afektivnu i socijalnu ulogu nastavnika u radu sa učenicima. Time će se ojačati svijest nastavnika da je vaspitanje jednako važan dio njihovog posla kao i obrazovanje. Potrebno je ustanoviti jasna standarde koji će provjeravati one aspekte školskog rada koji su važni za vaspitnu efikasnost škole i pridržavati ih se u ocjeni etosa, komponente koja se prati pri ocjenjivanju rada škole tokom nadzora.

10. **Jačanje saradnje škole s lokalnom sredinom** – s različitim obrazovnim, kulturnim, ekonomskim, sportskim, ekološkim, tehničkim i drugim institucijama i organizacijama lokalne zajednice. To znači da lokalna zajednica, u mjeri u kojoj je to moguće, treba da stavi svoje resurse na raspolaganje školi u cilju razvoja VVV. S jedne strane, na taj se način jačaju kapaciteti škole za vaspitno-obrazovno djelovanje, a s druge, tim se institucijama otvara novo polje za djelovanje i dodatni razvoj njihovih sadržaja i aktivnosti. Ovakva saradnja značajno bi doprinijela osmišljavanju učenja i njegovoj socijalnoj relevantnosti, a bila bi pogodna za razvoj brojnih VVV učenika, poput radoznalosti, saradnje, povezivanja znanja iz različitih oblasti i kreativnosti.

11. **Senzibilizacija obrazovne, ali i šire javnosti o važnosti vaspitanja i razvoja poželjnih VVV kod učenika.** Mediji imaju važnu ulogu – da iniciraju

razgovore, pišu o vaspitnom djelovanju škole, o sistemu vrijednosti u društvu, odgovornosti institucija, ali i o ličnoj odgovornosti svih građana, bez obzira na to da li imaju djecu ili ne, budući da je u pitanju podizanje generacija koje bi sutra trebalo da rukovode razvojem zemlje. Potrebno je obezbijediti široku podršku za rad na ozdravljenju uslova u kojima nam djeca rastu.

12. **Trebalo bi donijeti strategiju razvoja obrazovanja u Crnoj Gori za narednih deset godina.** Strategija bi trebala da pruži cjelovit pogled na obrazovanje, od vrtića do doktorskih studija i doživotnog učenja, i da jasno predoči mjesto i logiku svake obrazovne inovacije. To je prilika da se bolje povežu sve novine koje su već unijete u sistem, ili ih treba unijeti. Nastavnicima bi strategija omogućila da bolje razumiju i prate promjene u obrazovanju, kao i da efikasnije rade na njihovoj implementaciji u praksi. Poseban dio strategije trebalo bi posvetiti modelu obrazovanja nastavnika za složene profesionalne uloge koje se od njih očekuju.

U realizaciji inicijative „Moje vrijednosti i vrline” nužno će se postaviti dva pitanja. Prvo, treba li da se bavimo problemom vaspitne uloge škole u Crnoj Gori danas? I drugo, na koji način treba pristupiti ovom problemu? Iako je vaspitno djelovanje škole veliko i složeno pitanje, koje predstavlja rezultantu djelovanja brojnih različitih faktora u školi i van nje (što se dobro vidi iz opštih preporuka koje smo dali), imajući u vidu sve okolnosti, iskoristili smo dvije čuvene izreke kao naš prijedlog za moto ove inicijative:

Ako ne mi, ko? Ako ne sad, kad?

(Džon F. Kenedi) i

Pronaći ćemo put ili ćemo ga stvoriti.

(Hanibal).

VII LITERATURA

1. *At least five a week. Evidence on the impact of physical activity and its relationship to health.* A report from the Chief Medical Officer. London, Department of Health, 2004. Available at: http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130107105354/http://dh.gov.uk/prod_consum_dh/groups/dh_digitalassets/@dh/@en/documents/digitalasset/dh_4080981.pdf
2. Babad, E., Bernieri, F., & Rosenthal, R. (1989). Nonverbal communication and leakage in the behavior of biased and unbiased teachers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(1), 89.
3. Bell, R.L. & Lederman, N.G. (2003). Understandings of the nature of science and decision making on science and technology based issues. *Science Education*, 87, 352–377.
4. Berkowitz, M. W. (2002). The science of character education. *Bringing in a new era in character education*, 43-63.
5. Berkowitz, M. W. & Bier, M. C. (2005). What works in character education: A research-driven guide for educators. *Washington, DC: Character Education Partnership*.
6. Blanck, P. D. (Ed.). (1993). *Interpersonal expectations: theory, research and applications*. Cambridge University Press.
7. Brownlee, J., Schraw, G. & Berthelsen, D. (Eds.)(2011). *Personal epistemology and teacher education*. New York, London: Routledge.
8. Bruner, J. S. (2009). *The process of education*. Harvard University Press.
9. Cavill, N., Kahlmeier, S. and Racioppi, F. (Eds.) (2006). *Physical activity and health in Europe: evidence for action*. World Health Organization. Available at: http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0011/87545/E89490.pdf
10. Cotton, K. (1989). *Expectations and student outcomes*. Northwest Regional Educational Laboratory.
11. Feldman, R. S. & Prohaska, T. (1979). The student as Pygmalion: Effect of student expectation on the teacher. *Journal of Educational Psychology*, 71(4), 485.
12. Glass, G. V. (1976). Primary, secondary, and meta-analysis of research. *Educational researcher*, 3-8.
13. Halász, G. & Michel, A. (2011). Key Competences in Europe: interpretation, policy formulation and implementation. *European Journal of Education*, 46(3), 289-306.
14. Hardman K. (2003). School physical education in Europe – rhetoric and reality: current and future perspectives. *Kinesiology. International Journal of*

- Fundamental and Applied Kinesiology*, 35(1), 97–107.
15. Hardman K. (1993). Physical education within the school curriculum. In: Mester J. (ed.), *Sport sciences in Europe 1993: Current and future perspectives*. Meyer & Meyer Verlag, Aachen, 544–560.
  16. Haste, H. (2005). Moral responsibility and citizenship education. In: D. Wallace (ed). *Education, arts, and morality: creative journeys*. New York: Kluwer academic publishers, str 143–169
  17. Havelka, N., Vučić, L., Hrnjica, S., Lazarević, Lj., Kuzmanović, B., Kovačević, P., Radoš, K., Đurić, S., Popadić, D., Pavlović, D., Litvinović, G., Pešikan, A., Plut, D., Košutić, D. i Radosavljević, D. (1990). *Efekti osnovnog školovanja – obrazovna i razvojna postignuća učenika na kraju osnovnog školovanja*. Beograd: Institut za psihologiju, Filozofski fakultet
  18. Ivić, I., Pešikan, A. i Antić, S. (2003). *Aktivno učenje 2*. Beograd: Institut za psihologiju, Filozofski fakultet
  19. Karcher, M. J., Davidson, A. J., Rhodes, J. E. & Herrera, C. (2010). Pygmalion in the program: The role of teenage peer mentors' attitudes in shaping their mentees' outcomes. *Applied Developmental Science*, 14(4), 212–227.
  20. Kohn, A. (1997). How not to teach values: A critical look at character education. *Phi Delta Kappan*, 78, 428–439.
  21. Lickona, T. (1996). Eleven principles of effective character education. *Journal of Moral Education*, 25(1), 93–100.
  22. Mavroskoufis, D. (2013). Learning environments. In: L.W. Anderson (Ed.), *Teaching for Learning*, Thessaloniki, CDRSEE, 51–73
  23. Murphy, D., Campbell, C. & Garavan, T. N. (1999). The Pygmalion effect reconsidered: its implications for education, training and workplace learning. *Journal of European Industrial Training*, 23(4/5), 238–251.
  24. Nucci, L. P., Krettenauer, T. & Narvaez, D. (Eds.). (2014). *Handbook of moral and character education*. Second edition. Routledge.
  25. Pešikan, A. & Grbić, V. (2015). *The Role of Physical Education in Developing Healthy Lifestyles: Evidence from Serbia* (rad u rukopisu)
  26. *Physical Education and Sport at School in Europe*. EURYDICE, European Commission. Available at: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/thematic_studies_en.php
  27. Rosenthal, R. (1987). „Pygmalion” effects: existence, magnitude, and social importance. *Educational Researcher*, 37–41.
  28. Rosenthal, R. (1994). Interpersonal expectancy effects: A 30-year perspective. *Current Directions in Psychological Science*, 176–179.
  29. Rosenthal, R. (1997). Interpersonal Expectancy Effects: A Forty Year Perspective
  30. Rosenthal, R. (2010). Pygmalion effect. *Corsini Encyclopedia of Psychology*.
  31. Rosenthal, R. & Jacobson, L. (1968). Pygmalion in the classroom. *The Urban Review*, 3(1), 16–20.
  32. Rosenthal, R., Baratz, S. S. & Hall, C. M. (1974). Teacher behavior, teacher expectations, and gains in pupils' rated creativity. *The Journal of Genetic Psychology*, 124(1), 115–121.
  33. Sedler, T. (2004). Informal reasoning regarding socioscientific issues: A Critical Review *Journal of Research in science teaching* vol 41 (5). 513–536
  34. The European Parliament and the Council of the European Union (2006). *Recommendations of the European Parliament and of the Council of 18*

December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning (2006/962/EC) (Official Journal of the European Union. 30.12.2006). http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_394/l_39420061230en00100018.pdf

35. Zeidler, D. L. & Keefer, M. (2003). The role of moral reasoning and the status of socio-scientific issues in science education philosophical, psychological and pedagogical considerations. In: D.L. Zeidler (ed.) *The role of moral reasoning on socio-scientific issues and discourse in science education*. Dordrecht; Boston: Kluwer Academic Publishers, 7–41
36. Zeidler, D. L., Sadler, T. D., Simmons, M. & Howes, E. V. (2005). Beyond STS: a research-based framework for socioscientific issues education. *Science Education*, Vol. 89 (3) 357–377

PRILOZI

PRILOG 1

Ko su tvoji uzori, na koga se ti ugledaš?

Navedi tri osobe koje poznaješ, ili o kojima čitaš, slušaš, gledaš ih na televiziji ili na internetu, za koje bi mogao/la reći da bi volio/ljela da budeš kao on/ona.

	Uzori:	Žensko	Muško	Ukupno	%
1.	Roditelji	9	7	16	40
2.	Novak Đoković (teniser)	5	5	10	25
3.	Otac	2	5	7	17,5
4.	Glumci/ice	4	3	7	17,5
5.	Majka	3	3	6	15
6.	Sestra	6		6	15
7.	Brat	3	2	5	12,5
8.	Nastavnik	2	3	5	12,5
9.	Nastavnica	4		4	10
10.	Baka	3		3	7,5
11.	Drugarica	2	1	3	7,5
12.	Tetka	1	1	2	5
13.	Trener/trenerica	1	1	2	5
14.	Drug	1	1	2	5
15.	Albert Anštajn (fizičar)		2	2	5
16.	Majkl Džordan (košarkaš)		1	1	2,5
17.	Kevin Dankan (košarkaš)		1	1	2,5
18.	Direktor/direktorica	1		1	2,5

19.	Kristijano Ronaldo (fudbaler)		1	1	2,5
20.	Hames Rodrigez (fudbaler)		1	1	2,5
21.	Džoni Dep (glumac)		1	1	2,5
22.	Leo Mesi (fudbaler)		1	1	2,5
23.	Sportisti	1		1	2,5
24.	Vlade Divac (košarkaš)		1	1	2,5
25.	Bjonse Nouls (pjevačica, glumica)	1		1	2,5
26.	Džordž Vašington (političar)		1	1	2,5
27.	Stiven Houking (fizičar)		1	1	2,5
28.	Opra Vinfri (novinarka)		1	1	2,5
29.	Matl Blank (glumac)		1	1	2,5
30.	Džon Grin (pisac)		1	1	2,5
31.	Lili Sing (<i>youtube</i> zvijezda)	1		1	2,5
32.	Ema Votson (glumica)	1		1	2,5
33.	Zoe Sag (<i>youtube</i> zvijezda)	1		1	2,5
34.	Nikola Tesla		1	1	2,5
35.	Stric		1	1	2,5
36.	Le Bron Džejms (košarkaš)		1	1	2,5
37.	Deda		1	1	2,5
38.	Nino Šuter (biciklista)		1	1	2,5
39.	Fikcioni lik	1		1	2,5
40.	El Šaravi (fudbaler)		1	1	2,5
41.	Menez (fudbaler)		1	1	2,5
42.	Arijana Grande (pjevačica)	1		1	2,5
43.	Eminem (reper)	1		1	2,5
44.	Džesi Džejms (pjevačica)	1		1	2,5
45.	Džastin Biber (pjevač)	1		1	2,5
46.	Učiteljica	1		1	2,5
47.	Valentino Rosi (moto-trkač)		1	1	2,5

PRILOG 2

Navedi razloge, zašto želiš da budeš kao oni...

Koje osobine imaju osobe koje si izabrao/la?

	Kriteriji izbora	Žensko	Muško	Ukupno	%
1.	Spremni da pomažu drugima (humani)	10	10	20	67,5
2.	Uporni, istrajni, izdržljivi	10	11	21	52,5
3.	Uspješni u poslu kojim se bave	9	10	19	47,5
4.	Iskreni	9	10	19	47,5
5.	Dobri su ljudi	8	9	17	42,5
6.	Pošteni	6	8	14	35
7.	Duhoviti (znaju i vole se šaliti)	7	6	13	32,5
8.	Marljivi	4	4	8	20
9.	Obrazovani, imaju znanje	4	4	8	20
10.	Poštovani, ugledni, slavni, poznati	4	3	7	17,5
11.	Humani	4	3	7	17,5
12.	Odgovorni	3	3	6	15
13.	Znaju šta hoće	3	1	4	10
14.	Pravični	3	1	4	10
15.	Popularni	1	3	4	10
16.	Snalažljivi	2	2	4	10
17.	Imaju razumijevanja za druge (tolerantni)	2	1	3	7,5
18.	Nijesu sebični	1	2	3	7,5
19.	Optimistični	1	2	3	7,5
20.	Privlačni	1	2	3	7,5
21.	Bogati	1	1	2	5
22.	Snažni	1	1	2	5
23.	Volja i želja za radom (marljivost)	1	1	2	5
24.	Borci u životu	1	1	2	5
25.	Odlučni	1	1	2	5
26.	Vjerni	1	1	2	5
27.	Brižni	1	1	2	5
28.	Požrtvovani	1	1	2	5
29.	Ljubazni	1	1	2	5

30.	Svestrani	1	1	2	5
31.	Pametni	1	1	2	5
32.	Mudri	1	1	2	5
33.	Odani	1	1	2	5
34.	Kulturni	1		1	2,5
35.	Pažljivi		1	1	2,5
36.	Ambiciozni	1		1	2,5
37.	Komunikativni	1		1	2,5
38.	Saosjećajni	1		1	2,5
39.	Druželjubivi		1	1	2,5
40.	Pozitivni, optimistični		1	1	2,5
41.	Poznati		1	1	2,5
42.	Skromni		1	1	2,5
43.	Sigurni u sebe	1		1	2,5

PRILOG 3

Kakva osoba želiš da budeš?

Upiši osobine koje najbolje opisuju tebe kakav/kakva bi želio/željela da budeš.

	Kakva osoba želiš da postaneš	Žensko	Muško	Ukupno	%
1.	Iskren/iskrena	12	13	25	62,5
2.	Human/humana	12	11	23	57,5
3.	Pošten/poštena	8	11	19	47,5
4.	Uspješan/uspješna	7	10	17	42,5
5.	Uporan/uporna	6	9	15	37,5
6.	Dobar/dobra	3	11	14	35
7.	Odgovorani/odgovorna	6	4	10	25
8.	Obrazovan/obrazovana	6	3	9	22,5
9.	Snalažljiv/snalažljiva	4	3	7	17,5
10.	Samostalan/samostalna	5	2	7	17,5
11.	Istrajan/istrajna	5	2	7	17,5
12.	Druželjubitiv/druželjubitiva	3	4	7	17,5
13.	Pravedan/pravedna	4	3	7	17,5
14.	Ambiciozan/ambiciozna	2	5	7	17,5
15.	Samouvjeren/samouvjerena	4	2	6	15
16.	Strpljiv/strpljiva	4	2	6	15
17.	Pametani/pametna	1	4	5	12,5
18.	Dobrodušan/dobrodušna	4	1	5	12,5
19.	Tolerantan/tolerantna	3	2	5	12,5
20.	Požrtvovan/požrtvovana	3	1	4	10
21.	Zabavan/zabavna	3	1	4	10
22.	Inteligentan/inteligentna	2	2	4	10
23.	Mudar/mudra	1	3	4	10
24.	Radan/radna		3	3	7,5
25.	Brižani/brižna		3	3	7,5
26.	Vrijedan/vrijedna	1	2	3	7,5
27.	Duhovit/duhovita	1	2	3	7,5
28.	Voljen/voljena	1	2	3	7,5
29.	Odlučan/odlučna	1	2	3	7,5

30.	Optimističan/optimistična	1	2	3	7,5
31.	Pozitivan/pozitivna	2	1	3	7,5
32.	Plemenit/plemenita	2	1	3	7,5
33.	Bogat/bogata		3	3	7,5
34.	Pažljiv/pažljiva	1	1	2	5
35.	Nesebičan/nesebična	2		2	5
36.	Stabilan/stabilna	2		2	5
37.	Kulturan/kulturna	2		2	5
38.	Ponosan/ponosna	1	1	2	5
39.	Kreativan/kreativna	2		2	5
40.	Staložen/staložena	1	1	2	5
41.	Odan/odana		2	2	5
42.	Vaspitan/vaspitana		2	2	5
43.	Šaljiv/šaljiva		2	2	5
44.	Vedar/vedra	1	1	2	5
45.	Društven/društvena	1	1	2	5
46.	Osjećajan/osjećajna	1	1	2	5
47.	Poznat/poznata	1	1	2	5
48.	Komunikativan/komunikativna	1	1	2	5
49.	Važan/važna	1		1	2,5
50.	Ugledan/ugledna		1	1	2,5
51.	Realan/realna	1		1	2,5
52.	Organizovan/organizovana	1		1	2,5
53.	Da imam svoj stav	1		1	2,5
54.	Hrabar/hrabra		1	1	2,5
55.	Nezavistan/nezavisna		1	1	2,5
56.	Velikodušan/velikodušna	1		1	2,5
57.	Ne previše osjećajan/osjećajna	1		1	2,5
58.	Ljubazan/ljubazna	1		1	2,5
59.	Tajanstven/tajanstvena	1		1	2,5
60.	Maštovit/maštovita	1		1	2,5
61.	Promišljen/promišljena	1		1	2,5
62.	Sposoban/sposobna	1		1	2,5
63.	Izdržljiv/izdržljiva		1	1	2,5

64.	Miroljubiv/miroljubiva	1		1	2,5
65.	Empatičan/empatična	1		1	2,5
66.	Dostojanstven/dostojanstvena	1		1	2,5
67.	Vjerman/vjerna		1	1	2,5
68.	Pobožan/pobožna		1	1	2,5
69.	Porodičan/porodična		1	1	2,5
70.	Inovativan/inovativna	1		1	2,5
71.	Lojalan/lojalna	1		1	2,5
72.	Dobronamjerman/dobronamjerna		1	1	2,5
73.	Dosljedan/dosljedna	1		1	2,5
74.	Samokritičan/samokritična	1		1	2,5
75.	Razborit/razborita	1		1	2,5
76.	Skroman/skromna	1		1	2,5
77.	Borben/borbena		1	1	2,5
78.	Nježan/nježna		1	1	2,5
79.	Prilagodljiv/prilagodljiva		1	1	2,5

PRILOG 4

Kako biste ocijenili koliko je današnja škola uspješna u ostvarivanju svoje vaspitne uloge?

Kratko obrazložite Vašu ocjenu – zašto tako mislite.

Nastavnici/ce:

	Neadekvatan odnos roditelja prema školi
1.	Nastavnici nemaju podršku roditelja.
2.	Roditelji malo vremena posvećuju djeci.
3.	Roditelji ne sarađuju s nastavnicima/cama.
4.	Roditelji, socijalne službe i drugi ne sarađuju sa školom na ovom polju.
5.	Postoji nesklad između onoga što podržavaju roditelji i onoga što traži škola.
6.	Škola i porodica nemaju ista očekivanja od djece, tu dolazi do mimoilaženja.
7.	Da bi se poboljšali rezultati, potrebno je više raditi na podršci roditelja.
8.	Porodica djeteta sve pogrešno tumači.
9.	Postoji nizak nivo povezanosti škole i porodice.
10.	Škola i porodica razmimoilaze se u vaspitnoj ulozi.
11.	Treba jasno razjasniti šta je uloga škole, a šta porodice, šta je čija nadležnost.
12.	Nastavnike ne poštuju ni roditelji ni učenici.
13.	Roditelji često ne razumiju dobronamjernu ulogu škole.
14.	Škola i nastavnici rade na jednom, a roditelji na drugom planu.
15.	Postoji značajno razmimoilaženje između nastavnika i roditelja.
16.	To je, prije svega, zadatak roditelja, a škola je nemoćna da ispravi greške iz porodice.
17.	Škola ne može ništa učiniti bez podrške porodice.
18.	Između porodice i škole postoji jedna vrsta nerazumijevanja i suprotstavljenih pogleda.
19.	Oni roditelji koji bi trebalo ne dolaze u školu i ne žele da čuju ništa loše o svojoj djeci.
20.	Društvo i porodica ne njeguju ono što podržava škola.
21.	Nastavnici su nemoćni pred onim šta žele roditelji.
22.	Roditelji ne podržavaju nastavnike/ce u pravilnom razvoju djece.
23.	Škola teži jednom, a roditelji drugom.
24.	Neka djeca imaju podršku od roditelja da rade šta hoće.
25.	Sve što škola postigne, roditelji unište.
26.	U vaspitanju, važnija je porodica, škola je tu nemoćna.
27.	Razvoj poželjnih osobina moguć je jedino uz saradnju škole i porodice.

28.	Današnja djece nemaju osnovno kućno vaspitanje.
29.	Učenici su podijeljeni između želja svojih roditelja i njihovih mogućnosti.
30.	Djeca ne dobijaju pažnju u porodici, pa je traže u školi.
31.	Roditelji su u 90% slučajeva krivi što se učenici tako ponašaju.
32.	Neki roditelji nemaju uvid u to kako se stvarno ponašaju njihova djeca, a kad im se to saopšti, nalaze stotinu opravdanja.
33.	Roditelji nemaju interesovanja za školu.
34.	Roditelji su nezainteresovani i ne dolaze u školu.
35.	Da bi se popravilo stanje, roditelji bi morali više da se angažuju nego do sada.
36.	Roditelji ne sarađuju sa školom.
37.	Djeca se ponašaju drugačije u školi, a roditelji to ne žele da čuju, uvijek nalaze opravdanje za svoju djecu.
Način i organizacija rada u školi	
1.	Škola je više usmjerena na sticanje znanja nego na vaspitanje.
2.	Nastavnici su preopterećeni drugim obavezama.
3.	Nastavnici nemaju vremena da se bave ovim problemima – programi su obimni.
4.	Reformisana škola posvećuje sve manje prostora vaspitanju.
5.	U školi je više izražena obrazovna nego vaspitna uloga.
6.	Vaspitna uloga škole je ostala po strani.
7.	Nedostatak vremena, obimni programi.
8.	Kvalitet udžbenika nije dobar.
9.	Nastavnici su opterećeni administracijom i nemaju vremena da se bave ovim pitanjima.
10.	Ocjenjivanje je tako da se vrednuje samo znanje.
11.	U školi se sve svodi na redovnu nastavu.
12.	U školi se sve svodi na stalno popunjavanje nekakvih obrazaca.
13.	Broj učenika u odjeljenju ne dopušta da se bavimo pojedincima.
14.	Broj časova odjeljenjske zajednice je smanjen, što utiče na to da se o vaspitanju malo vodi računa i malo se govori u školi.
15.	U školi se sve svodi na redovne časove.
16.	Uslovi rada u školi nijesu dobri.
17.	Planovi i programi su obimni i nemamo vremena za druge aktivnosti.
18.	U školi nemamo vremena, od administracije, da se bavimo bilo čim drugim.
19.	U školi nema uslova za organizovanje vannastavnih aktivnosti.
20.	Malo se posvećuje pažnje vaspitanju.
21.	Programi su obimni.

Nepovoljne društvene okolnosti	
1.	Više uticaja imaju spoljašnji faktori: društvo, vršnjaci, Internet, mediji.
2.	Škola nema uticaja na djecu koliko internet, vršnjaci, mediji.
3.	Danas su važniji internet i mediji nego škola.
4.	Danas svi imaju veći uticaj nego škola.
5.	Mediji nemaju nikakvu odgovornost u ovom pogledu, djeci se nudi sve – bez kontrole.
6.	Škola je usamljena u ovom poslu, niko je ne podržava.
7.	Poremećen je sistem vrijednosti u društvu.
8.	Škola je izgubila važnost koju je nekada imala u društvu.
9.	Školu ne podržava ni porodica ni društvo.
10.	Aktivnosti u društvu nijesu pogodne za pravilno vaspitanje djece.
11.	Škola gubi bitku s narušenim sistemom vrijednosti u društvu.
12.	Škola ne može mnogo učiniti zbog narušenog sistema vrijednosti u društvu.
13.	Škola sve više gubi na značaju zbog narušenog sistema vrijednosti u društvu.
14.	Profesija nastavnika nije dovoljno podržana u društvu.
15.	Nastavnici bi trebalo da imaju veći ugled u društvu.
16.	Škola i nastavnici izgubili su svoje mjesto i ulogu u društvu.
Zakonska regulativa i uslovi rada	
1.	Škola je izgubila mehanizme za realizaciju vaspitne uloge škole (nema mogućnosti sankcionisanja).
2.	Nastavnicima je oduzeta moć uticaja na djecu.
3.	Samo se govori o pravima, a malo o obavezama djece.
4.	Inspektore interesuje jedino rad nastavnika u nastavi, a niko ne pita za rad sa učenicima.
5.	Vaspitna uloga škole stalno se smanjuje, posebno u predmetnoj nastavi.
6.	Pojedini učenici rade šta hoće, a nastavnici su nemoćni!
7.	Pojedinci mogu da unište cijelu generaciju, a mi smo nemoćni!
8.	Svi pričaju o kvalitetu znanja, niko se ne bavi vaspitanjem!
9.	Reforma je okrenula školstvo prema znanju, a vaspitanje nikoga više ne interesuje.
10.	Niko ne vrednuje rad nastavnika na ovom polju, nadzornike to ne interesuje.
11.	Nastavnici su izgubili svaku mogućnost uticaja na dijete, učenici mogu da rade šta hoće, a mi smo nemoćni.
12.	U školi se isključivo vrednuje znanje, ponašanje učenika je nevažno.
13.	Vidan je veliki broj izostanaka, neprikladno ponašanje, a škola nema nikakve mogućnosti da to spriječi.

14.	Danas su učenici zaštićeni da rade što ih je volja, kako škola može vaspitno da djeluje u takvim uslovima?
15.	U školi su časovi odjeljenjske zajednice svedeni na opravdavanje časova.
Neadekvatni nastavnici/ce	
1.	Nastavnici nijesu motivisani/e za rad s učenicima na ovom polju.
2.	Nastavnici nemaju znanja za realizaciju vaspitnih ciljeva škole.
3.	Nastavnici nemaju iskustva u ovom području.
4.	Predmetni nastavnici o vaspitanju uopšte ne vode računa, to ne shvataju svojom obavezom.
5.	Nedostatak stručnosti kod nastavnika.
6.	Danas svako može biti nastavnik/ca, čak i oni koji ne vole ovaj poziv, a ni djecu.

PRILOG 5

Kako biste ocijenili koliko je današnja škola uspješna u ostvarivanju svoje vaspitne uloge?

Kratko obrazložite Vašu ocjenu – zašto tako mislite.

Roditelji:

	Neadekvatni nastavnici
1.	Nastavnici, a ni roditelji, nemaju vremena da se bave djecom.
2.	Neodgovarajući nastavni kadar.
3.	Nastavnici žele samo da su djeca mirna, da im je lakše da završe svoje obaveze.
4.	Nastavnici nijesu pravi uzor djeci, ne bave se poslom za koji su plaćeni.
5.	Nastavnici se bave sobom, a ne vaspitavanjem djece.
6.	Ne trude se svi nastavnici u dovoljnoj mjeri.
7.	Način rada pojedinih nastavnika potpuno je neodgovarajući.
8.	Dobar dio nastavnog kadra uopšte nije zainteresovan za posao koji radi.
9.	Nastavnici nijesu pravi primjer za djecu, ništa ne rade, upućuju djecu na privatne časove.
10.	Pojedini nastavnici puni su predrasuda, uopšte ne razumiju djecu.
11.	U školi se niko ne bavi djecom, sa njima se ne razgovara.
12.	Nastavnicima je jedino stalo da ih djeca slušaju, da ne prave probleme, drugo ih ne interesuje.
13.	Današnji učenici su u mnogo čemu ispred svojih nastavnika.
14.	Nastavnici ne snalaze se u današnje vrijeme, traže od djece da su zainteresovana, a ona ništa ne rade.
15.	U školi rade različiti nastavnici, neki od njih na času kucaju poruke, razgovaraju telefonom.
16.	Nastavnici bi voljeli da ih učenici poštuju, a da ništa sami ne ulože.
17.	Nastavnike jedino interesuje da učenici pokažu uspjeh na testovima, ponašanje, poštenje i sl. njih ne interesuje.
18.	Nastavnici su nemotivisani, sve očekuju od roditelja.
19.	Nastavnici nijesu zainteresovani, posvećeni svom poslu.
20.	Pojedini nastavnici nijesu dobar uzor za našu djecu.
21.	Pojedini nastavnici favorizuju neku djecu, što negativno utiče na razvoj djece.
22.	Nedovoljna stručnost nastavnika.
23.	Nezainteresovanost, kako nastavnika tako i učenika.
24.	Nastavnici imaju svoje miljenike i ne odnose se prema svoj djeci na isti način.

Škola zanemaruje svoju vaspitnu ulogu	
1.	Škola se fokusirala na obrazovnu funkciju, vaspitanje je potpuno zapostavljeno.
2.	Korupcija u obrazovanju.
3.	Osim nastave koja je obavezna, u školi nema ništa drugo da podstakne djecu na prave vrijednosti.
4.	U školi se cijeni znanje, a kako se učenik/ca ponaša nije važno.
5.	Jedno je šta se od učenika traži u školi, a drugo šta im stvarno treba u životu.
6.	Uprava škole ne prepoznaje potrebe djece.
7.	Problem je u pojedinim kolektivima, a ne u školstvu uopšte.
8.	Vaspitanje je u školama „tabu tema”, škola se bavi samo nedisciplinovanim učenicima.
9.	Nastavnici reaguju samo na nedisciplinu, malo se bave vaspitanjem i podrškom dobroj djeci.
10.	Teško je uspostaviti kontakt s nastavnicima.
11.	Škola se uopšte ne bavi pozitivnim osobinama, uglavnom nastoji da suzbije negativno.
12.	Škola bi trebalo da ponudi djeci nešto više od same nastave.
13.	Premalo je vanškolskih aktivnosti.
14.	Uslovi rada u školama su nepovoljni.
15.	Školu i nastavnike interesuju samo loši đaci koji im prave probleme, njima se bave, a dobre zanemaruju.
16.	Uslovi u školi su loši, počev od fizičkih uslova do rada nastavnika.
17.	Uslovi u školi su sada lošiji nego kada sam ja išla u školu, prije 27 godina.
Zakoni, planovi i programi	
1.	Zakonom je školi oduzeto pravo da vaspitno djeluje.
2.	Obimno je gradivo, nema vremena da se usvoji.
3.	Nastavnici su opterećeni obimnim programom.
4.	Usljed preobimnog gradiva, nastavnici nemaju dovoljno vremena za vaspitanje djece.
5.	Reforma je donijela koliko dobrog toliko i lošeg, obimno gradivo.
6.	Djeci su data sva prava, a obaveze se zapostavljaju.
7.	Učenici mogu da rade što ih je volja, a nastavnici/ce su tu nemoćni/e.
8.	Djeca ne poštuju ni školu, ni nastavnike, data su im sva prava.
9.	Učenička saznanja o tome koja prava imaju potpuno su ih okrenula od škole i nastavnika.
10.	Nastavnicima je zakon oduzeo mogućnost da vaspitno djeluju u školi.
11.	Prevelika pažnja usmjerena je na kvalitet znanja, pritom je smanjena vaspitna uloga.

12.	Današnji učitelji i nastavnici nemaju uticaj na đake, jer im je zakon to oduzeo.
13.	Đacima je dozvoljeno da kažu sve nastavniku/ci, a oni su nemoćni da bilo šta urade.
14.	Zato što se više poštuju prava djece, a ne obaveze.
15.	Zato što su vaspitne mjere blage.
16.	Učenicima su data sva prava, mogu da rade sve, a nastavnici su nemoćni.
Nepovoljne društvene okolnosti	
1.	Društvo se okrenulo od škole i vaspitanja.
2.	Nedovoljno uvažavanje nastavnog kadra u društvu.
3.	Nastavnici nemaju podršku od društva, a ni roditelja.
4.	U društvu se ne zna red, kako bi to pravila škola.
5.	Škola je nemoćna jer je veliko nepoštovanje i društva i roditelja prema njoj.
6.	Uticaj škole je minimalan, niko u društvu ne bavi se vaspitanjem djece.
7.	Sistem vrijednosti je poremećen, šta tu može pomoći škola.
8.	Sistem vrijednosti u društvu je u nesaglasju s ovim vrijednostima i osobinama.
9.	Prosvjetni radnici nemaju zasluženi tretman u društvu.
10.	Svake godine djeca su sve manje vaspitana.
11.	Nastavnici nemaju autoritet, učenici ih ne poštuju.
12.	Danas su na cijeni drugačije vrijednosti, uglavnom interes, novac, funkcije.
13.	Vaspitna uloga škole sve je manja, jer je uticaj interneta sve veći.
Neadekvatan odnos roditelja prema školi	
1.	Roditelji su nezainteresovani za saradnju sa školom, rijetko kada dođu u školu.
2.	Porodica mora više da se angažuje i da više sarađuje sa školom, neki roditelji samo jure za novcem.
3.	Neki roditelji govore ružno o nastavnicima, nemaju poštovanja prema školi i nastavnicima.

PRILOG 6

Koja je Vaša deviza (parola) u radu s učenicima/cama?

Znanje je snaga, znanje je moć	
1.	Znanje je najveće blago!
2.	Znanje je bogatstvo, ali samo kada se zna primijeniti u praksi!
3.	Uporni rad, red i disciplina
4.	Strpljenjem i radom do cilja!
5.	Upornošću, strpljenjem i radom do uspjeha!
6.	Rad, rad i disciplina!
7.	Moja parola je učimo – učim!
8.	Želim da u meni vide prijatelja koji će im pomoći da steknu radne navike!
9.	Budi marljiv, jer učenje te čini vaspitanim, školovanim i korisnim u životu!
10.	Red, rad, upornost, marljivost i disciplina!
11.	Vjerujem u vaspitanje upornim radom!
12.	Učenici treba da shvate da samo radom i svakodnevnim zalaganjem mogu postići cilj.
Škola kao priprema za dalje školovanje i život	
1.	Da svaki/a učenik/ca nauči kako da uči!
2.	Motivisati učenike da razmišljaju, da misle svojom glavom!
3.	Kroz školovanje ih spremi za život, napraviti bazu, da uče i usavršavaju se!
4.	Da ih nučim da misle svojim glavom.
5.	Da pripremim učenike za život, da svoja stečena znanja mogu primijeniti u životu.
6.	Želim kod učenika da razvijem vještine koje će im omogućiti da savladaju gradivo.
7.	Želim da ih naučim kako da uče!
8.	Važno je da zavole školu i nauče kako se uči!
Cjelovit razvoj ličnosti učenika	
1.	Djeca su djeca, treba im moja pomoć da postanu ljudi!
2.	Otići iz škole kao čovjek!
3.	Najveći uspjeh je biti dobar čovjek!
4.	Pomoći im da postanu časni ljudi bez predrasuda i straha!
5.	Prvo na šta stavljam akcenat jeste da od njih (učenika) formiram pozitivne ličnosti i da im ukažem na vrijednost dobrih odnosa!
6.	Razvijati iskrenost i poštenje bez obzira na cijenu.

7.	Da djeca budu dobri ljudi (razvija se sloga, humanost, poštenje, empatija, spremnost da se pomogne).
8.	Prepoznati sebe u djeci – sjetiti se sebe u tom uzrastu, sopstvenih strahova i želja.
9.	Formirati dobre ljude – da razviju dobre međusobne odnose, da nema odbačenih i neprihvaćenih.
10.	Posvetiti se svakom učeniku/ci pojedinačno, da svako doživi školu kao svoju, da se svako u nečemu pronade i iskaže, da postane dobar čovjek.
11.	Ja sam tu da pomognem učenicima da dođu do svog cilja, da postanu poštenu i dobri ljudi.
12.	Formirati kulturne i dobre ljude.
13.	Jako mi je važno da budu sretni i da nauče da poštuju jedni druge.
14.	Da postanu dobri ljudi i da nauče da ne urade drugom ono što ne bi voljeli da neko njima radi.
15.	Da ih podstaknem da samostalno razmišljaju, slobodno pitaju i razviju sopstvenu kreativnost i empatiju.
16.	Želim da ih naučim da budu poštenu ljudi!
17.	Da ih naučim poštenju, iskrenosti i da misle svojom glavom!
18.	Da naučimo da poštuju jedni druge i sebe!
19.	Dati im znanje, obrazovati ih i pomoći, ako je moguće, da budu što bolji ljudi!
20.	Da od njih stvorim ljude!
21.	Da nađu svoje mjesto u društvu gdje će se dobro osjećati i biti korisni članovi zajednice.

PRILOG 7

U kojim se situacijama u školi, na časovima ili u drugim prilikama, osjećaš onako kako si sebe opisao/la u budućnosti?

Navedi situacije u školi u kojima se osjećaš vrijedno, ponosno, poštovano, samouvjereno.

	Pozitivne školske situacije	f	%
1.	Kad dobijem dobru ocjenu	23	57,5
2.	Kada mogu da pomognem nekome, drugu li drugarici	22	55
3.	Kad od nastavnika/ce dobijem pohvalu, lijepu riječ	18	45
4.	Kada mogu da izrazim svoje mišljenje na časovima	14	35
5.	Kada nešto dobro uradim	12	30
6.	Kad nastavnik ili nastavnica traži moje mišljenje, savjet	10	25
7.	Kada mi se neko povjeri (drug ili drugarica)	9	22,5
8.	Kada je atmosfera na času opuštena, prijatna, vesela	9	22,5
9.	Kada dobro odgovaram	6	15
10.	Kada drugi traže da se posavjetuju sa mnom	5	12,5
11.	Na odmoru ili poslije časova, kada se družimo i šalimo	4	10
12.	Kada me drugovi/drukarice pohvale, istaknu	4	10
13.	Kad me nastavnik/ca istakne, navede kao primjer	4	10
14.	Kada drugi traže moju pomoć	4	10
15.	Kada zaštitim nekoga kada je u pravu	4	10
16.	Kada nastavnik/ca poštuje učenike, njihovo mišljenje	4	10
17.	Kada je neka humanitarna akcija u našoj školi	4	10
18.	Kada drugovi/drukarice imaju povjerenja u mene	4	10
19.	Kada postignem ono što želim (što mi je bio cilj)	3	7,5
20.	Kada nas nekoliko ujedini snage da bi zajedno uradili neki zadatak	3	7,5
21.	Kada mi nastavnik/ca povjeri neku važnu stvar da je uradim umjesto njega	3	7,5
22.	Kada sam zaštitio/la nekoga, pomogao mu/joj u nevolji	3	7,5
23.	Kada mi drug/drukarica pomaže da popravim ocjene	2	5
24.	Kada učinim neko dobro djelo	2	5
25.	Kada smo složni pred nastavnicima i zalažemo se za pravednost	2	5
26.	Kada radimo nešto korisno za školu, npr. kada čistimo, sređujemo	2	5

27.	Kada mogu da pokažem ono što znam	2	5
28.	Kada svi odlučujemo o nečemu, npr. na času odjeljenjske zajednice	2	5
29.	Kada me drugi poštuju	2	5
30.	Kada sam shvaćen/a od društva i nastavnika/ca	2	5
31.	Kada nastavnik/ca kaže da sam vrijedan/na, odgovoran/na	2	5
32.	Kada radimo u grupi, razgovaramo	2	5
33.	Kada mi nastavnik/ca povjeri da nešto uradim	2	5
34.	Kada uradim nešto što ne mogu svi	1	2,5
35.	Kada nekome napravim neku uslugu	1	2,5
36.	Kada sam najbolji/a u nečemu	1	2,5
37.	Kada postignem svoj maksimum	1	2,5
38.	Kada između časova pomažemo jedni drugima	1	2,5
39.	Kada nastavnik/ca uvaži moje mišljenje, prijedloge	1	2,5
40.	Kada se nastava održava u dobro opremljenom kabinetu	1	2,5
41.	Kada postoji mogućnost da nekoga usrećim	1	2,5
42.	Kada učimo nešto što je korisno	1	2,5
43.	Kada sam odabran/a da budem predsjednik/ca odjeljenja	1	2,5
44.	Kada nastavnici imaju razumijevanja, čak i kad pogriješimo nešto	1	2,5
45.	Kada se učenici i nastavnici pomažu međusobno	1	2,5
46.	Kada pobijedimo na nekom takmičenju	1	2,5
47.	Kada radimo zajedno u grupi	1	2,5
48.	Kada mogu da spriječim sukob, svađu	1	2,5
49.	Kada se organizuje debata, pa se svi borimo za svoje mišljenje	1	2,5
50.	Kada diskutujemo o nečemu (imamo debate)	1	2,5
51.	Kada je nastavnik/ca posvećen poslu	1	2,5
52.	Kada je nastavnik/ca raspoložen/a	1	2,5
53.	Kada samostalno, svojim zalaganjem, uspijem u nečemu	1	2,5
54.	Kada me izaberu da predstavljam odjeljenje	1	2,5
55.	Kada se nastavnik/ca šali s nama	1	2,5
56.	Kada mogu da budem kreativan/na, da nešto uradim na svoj način	1	2,5

PRILOG 8

U kojim se situacijama u školi, na časovima ili u drugim prilikama, osjećaš suprotno onome kako si sebe opisao/la u budućnosti?

Navedi situacije u školi u kojima se osjećaš neprijatno, posramljeno, poniženo, ružno.

	Negativne školske situacije	f	%
1.	Kada dobijem lošu ocjenu	21	52,5
2.	Kada me nastavnik/ca vrijeđa, ismijava me, ili me naziva pogrdnim imenima	14	35
3.	Kada me neko od učenika vrijeđa, ruga mi se ili me ismijava pred drugima	12	30
4.	Kada mi nastavnik/ca ne vjeruje	9	22,5
5.	Kada stariji učenici maltretiraju mlađe, a mi im ne pomažemo	8	20
6.	Kada me neko ogovara i prenosi neistine o meni	8	20
7.	Kada je ružna atmosfera u razredu, na času	7	17,5
8.	Kada grupa učenika zadirkuje pojedinca	6	15
9.	Kada me nastavnik/ca opominje za nešto što nijesam uradio/la	6	15
10.	Kada nastavnici prave razlike među nama (imaju omiljene i neomiljene učenike)	6	15
11.	Kada neko nekoga vrijeđa, drugarica druga ili obrnuto	5	12,5
12.	Kada nastavnik/ca od mene traži da odam drugove/drukarice	5	12,5
13.	Kada nastavnik/ca ne želi da prihvati moje razloge	5	12,5
14.	Kada nastavnik/ca ne primjećuje uloženi trud	5	12,5
15.	Kada ne mogu da kažem kako se osjećam	5	12,5
16.	Kada nešto ne znam da odgovorim, sram me je	4	10
17.	Kada ne ispunim očekivanja nastavnika/ce	4	10
18.	Kada neko ne želi da me sasluša	4	10
19.	Kada me neko omalovažava	4	10
20.	Kada nastavnik/ca kaže da mi je poklonio/la ocjenu	4	10
21.	Kada me nastavnik/ca grdi, kritikuje zbog nečega pred drugom djecom	4	10
22.	Kada me je strah da ću dobiti jedinicu	4	10
23.	Kada me društvo izbjegava	3	7,5
24.	Kada se drugovi svađaju	3	7,5
25.	Kada nastavnici traže/„love” greške	3	7,5
26.	Kada nastavnici nastoje zavesti red na času tako da ih se plašimo	3	7,5

27.	Kada se tačni odgovori ne vrednuju mnogo, a loši se ističu	3	7,5
28.	Kada nastavnik/ca pred čitavim odjeljenjem kaže da sam loš đak	3	7,5
29.	Kada nastavnik/ca od najmanje greške „pravi slona”	3	7,5
30.	Kada nastavnik/ca daje nezaslužene ocjene, kada je nepravičan/na	2	5
31.	Kada sam izazvan/a da nekoga uvrijedim, kažem nekome nešto ružno	2	5
32.	Kada neko zbija šale na moj račun	1	2,5
33.	Kada u učionici vlada „namrgođena” atmosfera	1	2,5
34.	Kada nastavnik/ca ne dozvoljava da neko odgovara ili popravi ocjenu	1	2,5
35.	Kada me zadirkuju u društvu	1	2,5
36.	Kada nastavnik/ca ne boduje ono što radim	1	2,5
37.	Kada nastavnik/ca donosi kontrolni, osjećam se neprijatno i uplašeno	1	2,5
38.	Kada me nastavnik/ca izbaci sa časa	1	2,5
39.	Kada je nedisciplina na času	1	2,5
40.	Kada me stariju učenici zadirkuju zbog izgleda	1	2,5
41.	Kada treba na tabli da uradim zadatak koji ne znam	1	2,5
42.	Kada stariji učenici maltretiraju i ponižavaju mlađe od sebe	1	2,5
43.	Kada se kroz školu šire glasine o meni, a nijesu tačne	1	2,5
44.	Kada učenici nemaju poštovanja prema nastavnicima	1	2,5
45.	Kada razočaram nekoga	1	2,5
46.	Kada su nastavnici mrzovoljni	1	2,5
47.	Kada pričam pred velikim brojem ljudi	1	2,5
48.	Kada mi se podsmijavaju na račun oblačenja (zbog stila oblačenja, ali više što neko nema)	1	2,5
49.	Kada nastavnici imaju miljenike u razredu (nepravda)	1	2,5

PRILOG 9

Koju bi vrstu podrške trebalo obezbijediti nastavnicima da bi se uspješnije bavili ciljevima koji se odnose na razvoj osobina, karaktera i vrijednosti učenika?

	POTREBNA PODRŠKA	f
1.	Obuka nastavnika, seminari na temu rada sa učenicima/cama	6
2.	Obezbijediti osnovna sredstva za rad	4
3.	Obuka roditelja za vaspitanje djece	2
4.	Organizovanje seminara s ovakvim temama	4
5.	Bolje opremiti kabinete (lap-top, projektor i sl.)	2
6.	Podrška uprave za organizovanje različitih aktivnosti u školi	2
7.	Obezbjeđivanje konkretnih vježbi za rad sa učenicima	1
8.	Literatura koja se bavi ovim pitanjima	1
9.	Potrebno je nastavnike osloboditi nepotrebnih obaveza, posebno administrativnih	1
10.	Osposobiti i zadužiti pojedine nastavnike za vođenje debata na ovu temu	1
11.	Poštovanje samostalnosti nastavnika/ce, cijenjenje njegovog/njenog rada	1
12.	Veća uključenost i pomoć psihologa/pedagoga	1
13.	Pomoć roditelja različitih profila i zanimanja (da pomognu školi)	1
14.	Podrška roditelja za angažovanje djece u različitim školskim aktivnostima	1
15.	Obezbijediti podršku i razumijevanje roditelja	1
16.	Uključenost institucija na lokalnom nivou	1
17.	Više saradnje s lokalnom zajednicom, sa centrima za socijalni rad (u rješavanju problema)	1
18.	Podrška Ministarstva i Zavoda za školstvo	1
19.	Da nadzornici/ce više vrednuju vaspitni rad sa učenicima	1
20.	Obezbijediti asistenta u nastavi, posebno u odjeljenjima gdje imamo dijete s posebnim potrebama	1
21.	Više vrednovanja vannastavnog rada	1
22.	Vrednovati na pravi način rad nastavnika koji se više trude	1
23.	Da nam se ukaže na koji bi se način pojedine teme mogle iskoristiti za vaspitni rad s djecom	1
24.	Da znamo kako se zapravo može uticati na razvoj pojedinih osobina kod učenika	1
25.	Manji broj učenika u odjeljenju	1
26.	Više potrošnog materijala, pribora, papira	1
27.	Mogućnost korišćenja kopir-aparata	1

PRILOG 10

Na koje prepreke treba računati, što bi moglo da oteža bavljenje ciljevima koji se odnose na razvoj osobina učenika, njihovog karaktera i vrijednosti?

	Prepreke	f
1.	Administracija koja nastavnicima oduzima vrijeme za druge, važnije aktivnosti u školi	9
2.	Nedovoljna zainteresovanost roditelja za školu	9
3.	Veliki broj učenika u odjeljenju	4
4.	Nedovoljno poznavanje dječje psihologije	2
5.	Neusklađenost ciljeva i vrijednosti koje se promoviraju u školi sa stvarnim životom	2
6.	Preopterećenost gradivom u svim predmetima	1
7.	Malo vremena	1
8.	Materijalne teškoće (opremljenost škole)	1
9.	Nedostatak prostora i materijalnih sredstava za realizaciju potrebnih aktivnosti	1
10.	Loši uslovi u školi	1
11.	Nerazumijevanje rukovodstva	1
12.	Roditeljima se daje pravo da se miješaju u to šta će se raditi u školi	1
13.	Predrasude roditelja	1
14.	Poremećaji u ponašanju pojedinih učenika koji su druge prirode, pa se tu ne može mnogo postići	1
15.	Mentalitet – prosto smo nemoćni!	1
16.	Nezainteresovanost kako nastavnika tako i učenika	1
17.	Nezainteresovanost učenika za školu i uopšte za sve što im škola može ponuditi	1
18.	Nepoštovanje nastavnika (više se cijeni riječ roditelja i uprave)	1
19.	Klima u društvu koja ne pogoduje pravilnom vaspitanju djece	1
20.	U školi se radi jedno, a u životu učenici vide da se isplati drugo	1
21.	Nerazumijevanje nadzornika/ca	1
22.	Nastavnicima nije baš jasno na koji se način ostvaruju ovi ciljevi	1

